

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABDAL MUSA İLE SEYYİD ALİ SULTAN
VELAYETNAMELERİNDEKİ BAZI KERAMET MOTİFLERİNİN
TARİHİ ARKA PLANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İshak COŞKUN

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Ortaçağ Tarihi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Lütfi ŞEYBAN

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

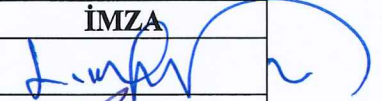

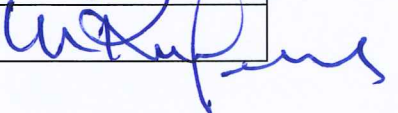
ABDAL MUSA İLE SEYYİD ALİ SULTAN
VELAYETNAMELERİNDEKİ BAZI KERAMET MOTİFLERİNİN
TARİHİ ARKA PLANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İshak COŞKUN

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Ortaçağ Tarihi

“Bu tez ~~14.03/2019~~ tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Lütfi Şenkan	Basarılı	
Prof. Dr. Ahmet Ocak	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Kınacı	Basarılı	

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	İshak COŞKUN
Öğrenci Numarası	:	1660Y12007
Enstitü Anabilim Dalı	:	Tarih
Enstitü Bilim Dalı	:	Ortaçağ Tarihi
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Abdal Musa İle Seyyid Ali Sultan Velayetnamelerindeki Bazı Keramet Motiflerinin Tarihi Arka Planı
Benzerlik Oranı	:	%18

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

09.10.2019
Öğrenci İmza
İshak Coşkun

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

09.10.2019
Öğrenci İmza
İshak Coşkun

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Lütfi ŞEYBAN

Tarih: 09.10.2019

İmza: *L. Şeyban*

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Öncelikle bu tezin yazılması sürecinde, çalışmayı sahiplenerek titizlikle takip edip fikirleriyle bana yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Lütfi ŞEYBAN'a en samimi teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışma süresi boyunca benden gerek maddi gerek manevi desteklerini esirgemeyen ve onlarla girdiğim her fikri tartışmada bir şeyler öğrendiğim değerli Senanur AÇIKGÖZ'e ve arkadaşlarım, Yakup ARTUN'a, Bahadır Han ELSEVEN'e, Yusuf MEMİŞ'e ve Çetin YOLDAŞ'a çok teşekkür ediyorum. Son olarak, eğitim hayatım boyunca her zaman ve her koşulda beni yalnız bırakmayan ve destekleriyle bana güç veren başta BABAM ve ANNEM olmak üzere değerli ailemin her bir ferdine sonsuz teşekkürlerimi sunarım, onlara minnettارım...

İshak COŞKUN

09/10/2019

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ABDAL MUSA İLE SEYYİD ALİ SULTAN'IN HAYATI	4
1.1.Abdal Musa'nın Hayatı: İlk Yılları	4
1.1.1.Abdal Musa'nın Askeri Seferleri ve Elmalı'ya Yerleşmesi.....	7
1.1.2 Abdal Musa'nın Vefatı.....	11
1.2. Seyyid Ali Sultan'ın Hayatı: İlk Yılları	11
1.2.1. Osmanlı Topraklarına Gelmesi Ve Buradaki Mücadeleleri.....	13
1.2.2. Seyyid Ali Sultan'ın Son Yılları	20
BÖLÜM 2: ABDAL MUSA VELAYETNAMESİ'NDEKİ KERAMET	
MOTİFLERİNİN TARİHİ ARKA PLANI	24
2.1. Don Değişirme (Geyik Donuna Girme) Konulu Keramet Motifinin Tarihi Arka Planı	24
2.1.1.Don Değişirme (Geyik Donuna Girme) Konulu Keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri	30
2.1.2. Abdal Musa Velayetnamesi'ndeki Don Değişirme (Geyik Donuna Girme) Konulu Keramet Motifi	32
2.2.Ateşte Yanmamak Konulu Keramet Motifinin Tarihi Arka Planı	36
2.2.1.Ateşte Yanmamak Konulu Keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri....	44
2.2.2.Abdal Musa Velayetnamesinde Ateşte Yanmamak Konulu Keramet Motifi.	47
2.3.1.Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma Konulu Keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri	54
2.3.2. Abdal Musa Velayetnamesindeki Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma Konulu Keramet Motifi	57
3.1.Rüyada ve Anda Gaybtan Haber Verme Motifinin Tarihi Arka Planı.....	59
3.1.1. Rüyada ve Anda Gaybtan Haber Verme Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri	64

3.1.2.Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi’ndeki Rüyada ve Anda Gaybtan Haber Verme Motifi	69
3.2.Bast-1 Zaman ve Tayy-1 Mekân Konulu keramet Motifinin Tarihsel Arka Planı	72
3.2.1.Bast-1 Zaman ve Tayy-1 Mekân Konulu keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri	74
3.2.2.Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi’ndeki Bast-1 Zaman ve Tayy-1 Mekân Konulu keramet Motifi	78
3.3.Su Üstünde Yürümek Konulu Keramet Motifinin Tarihi Arka Planı	79
3.3.1. Su Üstünde Yürümek Konulu Keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri	82
3.3.2. Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi’ndeki Su Üstünde Yürümek Konulu Keramet Motifi	83
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ	94

KISALTMALAR

b. :Bin, İbn

Bkz. :Bakınız

c. :Cilt

çev. :Çeviren

DİA :Diyanet İslam Ansiklopedisi

Haz. :Hazırlayan

Hz. :Hazreti

nşr. :Neşreden

s. :Sayfa

sa. :Sayı

ss. :Sayfa Sayısı

t. y. :Tarih Yok

y. y. :Yayınevi

y.y. :Yayın yeri

Sakarya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Abdal Musa İle Seyyid Ali Sultan Velayetnamelerindeki Bazı Keramet Motiflerinin Tarihi Arka Planı			
Tezin Yazarı: İshak COŞKUN		Danışman: Prof. Dr. Lütfi ŞEYBAN	
Kabul Tarihi: 10/09/2019		Sayfa Sayısı: VI (ön kısım)+ 90	
Anabilim Dalı: Tarih		Bilim Dalı: Ortaçağ Tarihi	
<p>Çalışmanın amacı tarihi keramet motiflerini inceleyerek menşelerine inmeye çalışmaktır. Çalışma XIII-XIV. yüzyıllarda yaşamış olan Abdal Musa'nın hayatı ve XIV-XV. yüzyıllarda yaşayan Seyyid Ali Sultan'ın hayatı ile beraber velayetnamelerde bulunan keramet motiflerini kapsamaktadır.</p> <p>Anadolu'daki siyasi hareketlilik ile beraber bölgeye sūfiliğin yerleşmesiyle çalışmada bahsedilen Seyyid Ali Sultan ve Abdal Musa da etkili birer evliya kimliği ile ortaya çıkmışlardır. Abdal Musa ve Seyyid Ali Sultan velayetnamelerinde bulunan keramet motiflerinin ele alındığı bu çalışmada bahsedilen kerametler daha sonraları bu kişilerin dervişleri tarafından ortaya çıkarılmıştır.</p> <p>Keramet motiflerinin bir kısmı İslamiyet öncesi ortaya çıkan kültler ve İslamiyet'in hayatımıza girmesiyle benzerlikler göstererek fakat ayrı temellere dayanan birkaç hadiseden oluşmaktadır. Bunlarla beraber İslamiyet ile hayatımıza girmiş kavramlar veya varlıklar çevresinde oluşmuş hadiseler de mevcuttur. Bundan dolayı incelediğimiz bu keramet motiflerinin tarihi arka planlarına da yer vermeye çalıştık.</p> <p>Araştırmamızda üç keramet motifini Abdal Musa Velayetnamesi'nden, diğer üç keramet motifini ise Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi'nden alarak toplam altı keramet motifi incelenmiştir. Bu motifler uygun bir sıraya göre ele alınmıştır. Öncelikli olarak keramet motiflerinin başlangıç noktasına ulaşılması hedeflenip bu motiflerin kökenlerinin nereden geldiği tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak da aynı dönem veya yakın dönemde yazılan velayetnamelerdeki benzer keramet motiflerindeki olaylar ele alınmıştır. Son olarak da velayetnamelerdeki ana motif incelenerek değerlendirilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Abdal Musa, Seyyid Ali Sultan, Keramet Motifi, Sufilik			

Sakarya University

Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: The Historic Background Of Some Of The Karamat Motives in Abdal Musa And Seyyid Ali Sultan's Velayetnames			
Author of Thesis: İshak COŞKUN		Supervisor: Professor Lütü ŞEYBAN	
Accepted Date: 10/09/2019		Number of Pages: VI(pre text)+ 90	
Department: History		Subfield: Medieval History	
<p>The aim of our study is to examine the historical karamat motifs and try to descend to their origins by dealing with the similar ones. Our study covers the life of Abdal Musa who lived in the end of XIII century and XIV century, and the life of Seyyid Ali Sultan who lived in the XIV century and the beginning of the XV century.</p> <p>With the establishment of Sufism after the political mobility in Anatolia, Seyyid Ali Sultan and Abdal Musa emerged with the identity of an effective evliya. In our study, the karâmat motifs found in the velayetname's of these two saints are mentioned. These miracles were not revealed in their assumed occurrence period but later by the dervishes of these people.</p> <p>Some of the miraculous/karamat motifs mentioned in our study are the cults that occurred before Islam and they are consisted of a few incidents that show differences - because of their entrance of our lives after Islam- but based on the same foundations. In addition to these, there are some incidents that have been formed in the context of some concepts and entities that came into our lives with Islam. Therefore, in our study we tried to give place to the historical background of these miracle/karamat motifs.</p> <p>In our work, there are six karamat motives examined three of them belongs to Abdal Musa and the other three belongs to Seyyid Ali Sultan. These motifs were dealt with in a proper order, and primarily they're dealt with considering the origin of the karamat motifs by trying to detect where they come from. Secondly, the events in similar karamat motifs in velayetname's written in the same period or in the near term are discussed. Finally, the main motif in velayetname's was examined and evaluated.</p>			
Keywords: Abdal Musa, Seyyid Ali Sultan, Karamat Motifs, Sufism.			

GİRİŞ

XIII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'nun Kültürel Durumu

Anadolu XIII. yüzyılda Selçuklular'ın hâkimiyeti altındadır. Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzettin Keykâvus'un (1211-1220) 1219 yılında ölümünün ardından tahta geçen Alâeddin Keykubat (1220-1237), tahtta kaldığı bu süre zarfında Anadolu'yu mamur bir yer yapmıştır.¹ Bu yüzyılda ülke; ekonomik, kültürel, siyasi ve mimari alanlarda gelişmiştir. XIII. yüzyılda Anadolu, siyasi anlamda oldukça hareketlidir ve XIV. Yüzyıla gelindiğinde gelişmeler aynı şekilde devamlılık göstermiştir. Bu siyasi hareketlilik Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da etkili olmuştur. Bu yüzyılda ortaya çıkan siyasi hadiseler toplum içinde geniş bir şekilde etkili olmuş ve Anadolu'da yüzyıllar boyunca varlığını ve tesirini sürdürmüş olan ekollerin ve tarikatların ön plana çıkma dönemi tekrar etmiştir. İnsanlar da Anadolu'daki bu siyasi hareketliliğin ardından tekkelere yönelim göstermeye başlamıştır. Böylece bu yüzyılın sonlarında sûfilîğin Anadolu'ya gittikçe yerleştiği ve kendini kabul ettirdiği bilinmektedir.²

Selçukluların tek güç olarak varlığını sürdürdüğü dönemde Anadolu ilim, kültür ve fikir faaliyetlerinde büyük bir aşama kaydetmiştir. XIII. ve XIV. yüzyıllar arasında Anadolu'da bilimsel çalışmaların yapılması için birçok medrese inşa edilmiştir. Moğol saldırısından dolayı bu topraklara gelen Türk İslam âlimleri Selçuklu medreselerinde çok önemli işler yapmışlardır. Bu asırlarda Türkçeye çokça önem verilmiştir.³ Oğuz boyları Anadolu'ya göç ettiklerinde kültürel değerlerini de beraberinde getirmişlerdir. Ahmet Yesevi ve onun Anadolu'daki dervişleri çok mühim eserler ortaya çıkartmışlardır. Yapılan bu edebi çalışmaların kökeni şüphesiz Orta Asya'dır.⁴

Anadolu Selçukluları Haçlı Seferlerini bertaraf ederek Anadolu'da birliği sağlayıp edebiyat, sanat ve ticarete önemli bir konuma geldikleri dönemde Moğolların saldırıları

¹ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul: 1972, s. 99.

² Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul: 1972, s. 103.

³ M. F. Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara: 1972, 2. baskı, s. 67-69.

⁴ Şükrü Elçin, *Türkiye'de Halk Edebiyatı*, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara: 1976, s.522.

bu faaliyetleri de durma noktasına getirmiştir. Bu durgunluk XIII. yüzyıla kadar sürse de bu tarihten sonra tekrar yükselmeye başlamıştır.⁵

Yeseviye tarikatının kurucusu olan Ahmet Yesevi'nin (1093-1166) ve Anadolu'daki dervişlerinin Türkçe eserler sunmaya başlamalarıyla o dönemde etkin konumda bulunan Arap-Fars tasavvufunu zayıflatmıştır.⁶ Anadolu'da cereyan eden bu edebi yapı saf dil halinde halk kültürüyle iç içe olup birçok yönden özgün bir şiir yapısı ortaya çıkarmıştır. XIII. yüzyılın sonlarında, Mevlevilik ve Nakşilik ile ilgili eserlere rastlanılmaktadır. Bu dönemde Anadolu'da hızlı bir şekilde genişleyen tasavvufi yapı görülmektedir. Mutasavvıflara karşı hoşgörülü davranan Anadolu Selçukluları döneminde ve özellikle bu yüzyılın sonlarına doğru tasavvuf, bu topraklarda büyümeye ve kalıcı hale gelmeye başlamıştır.⁷

XIII. ve XIV. yüzyıllarda ilim, kültür ve edebiyatta Anadolu topraklarında büyük bir yükseliş olduğu görülmektedir. İran ve Anadolu'da yaşayan, bu kültürlerle hemhal olan Mevlânâ, Sadi, Attar, Nizami ve Firdevsi gibi şahsiyetler yaşadıkları dönemlerde ve vefatlarından sonra yetişen insanlara örnek teşkil etmişlerdir. XIII. yüzyılda Yunus Emre, XIV. yüzyılda Nesimi ve Kaygusuz Abdal Türk şiirinin en önemli kişileri olmuşlardır. Bu kişilerin eserleri günümüzde hala varlıklarını sürdürmektedir.⁸

Çalışmanın Konusu

Bu çalışma Abdal Musa ve Seyyid Ali Sultan'ın hayatları ve velayetnamelerindeki işlenen bazı tarihi keramet motifleri, aynı dönemde yazılmış velayetnamelerdeki benzer motifler ve keramet motiflerinin tarihi arka planı üzerinde durulmuştur. Çalışma'da motiflerin bazıları ele alınmış ve keramet motiflerine genel manada objektif bir çalışma yapılmaya çalışılmıştır. Abdal Musa ve Seyyid Ali Sultan Velayetnamelerindeki bazı keramet motiflerinin tarihi arka planı, yazılış amaçları ve dönemin diğer bazı velayetnamelerindeki ortak motiflerle farklı başlıklar altında incelenip, bu motiflerin

⁵ İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: 1937, s.76.

⁶ Mehmet Fuad Köprülü, *Anadolu'da Türk Dili Ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış*, I: XIII ve XIV. Asırlar- İTM. 1, 193, s. 277-280.

⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara: 1937, s.79.

⁸ Abdurrahman Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s.10.

tarihi kökenlerine inilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte farklı velayetnamelerdeki benzer veya yakın motifler de incelenmiştir.

Çalışmanın Önemi

Velayetnamelerle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Fakat Abdal Musa ve Seyyid Ali Sultan Velayetnamelerindeki keramet motifleri ve bu motiflerin tarihsel arka planı ile ilgili bir çalışma doğrudan yapılmamıştır. Bu sebeple çalışmada Abdal Musa ile Seyyid Ali Sultan'ın hayatları ele alınmış, akabinde sırasıyla her keramet motifi incelenerek dönemin yazılan diğer motifleri ve bu motiflerin kökenlerinin nereye dayandığına değerlendirmeler yapılarak inilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu zamana kadar tasavvuf edebiyatının içinde bulunan birçok keramet motifinin incelenmesi ve bu motiflerin kökenlerinin araştırılmasıdır.

Çalışma Yöntemi

Bu çalışmada, konuyla ilgili eserler incelenmiş ve gerekli olan bilgiler fişleme metoduyla kaydedilip konu başlıklarına uygun gelecek şekilde sıralanmıştır. Yapılan çalışmada Türkçe, İngilizce, Arapça, Fransızca araştırma eserlerinden yararlanılmıştır. Bu tezin hazırlanmasında kullanılacak kaynaklar için kütüphane katalog taramaları, bibliyografya taramaları, ansiklopedi incelemeleri, ilgili dergi ve internet makalelerinin tespiti yapılacak ve bu kaynakların teze uygun olup olmadığı analiz edilecektir. Ali İbn Muhammed es-Seyyid es-Şerif Cürcânî'nin Ta'rîfât, Ahmet Eflakî'nin Ariflerin Menkıbeleri, Alaaddin Ata Melik Cüveynî'nin Tarih-i Cihan Güşa, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Vilayetnâmesi, İbn Battuta ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnameleri, Abdurrahman Güzel Abdal Musa Velayetnamesi, Rıza Yıldırım'ın Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi, Ahmet Yaşar Ocak'ın Ortaçağ Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri, Fuat Köprülü'nün Türkiye'de İlk Mutasavvıflar, Diyanet İslam Ansiklopedisi gibi eserler, maddeler ve buna ek olarak her konuyla ilgili süreli yayınlar ve araştırma eserlerinden istifade edilmiştir.

BÖLÜM 1: ABDAL MUSA İLE SEYYİD ALİ SULTAN'IN HAYATI

1.1. Abdal Musa'nın Hayatı: İlk Yılları

Abdal Musa, XIII. yüzyılın sonlarında ve XIV. yüzyılın başlarında Anadolu'nun batı taraflarında yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde menkıbeleri ile mühim bir üne kavuşan,⁹ bununla birlikte Yeniçeriliğin kuruluşundaki rivayetlere de adı karışan¹⁰ alperenlerdendir. *Velayetnameyi* kaleme alan şahıs ve eserin yazıldığı tarih tam bilinmemekle birlikte kullanılan dile bakıldığında XV. yüzyılda yazıldığı düşünülmektedir.¹¹

Abdal Musa Horasan'dan Anadolu topraklarına gelen bir aileye mensuptur. Fakat bu konuda farklı bilgiler de mevcuttur. Soy bakımından “Âl-i Âbâ” dan geldiği ve annesi olan Ana Sultan'ı küçük yaşlarda yitirdiği, babasının da Seyyid Hasan Gazi olduğu; yine Abdal Musa'nın Hacı Bektâş-ı Velî'nin amcasının oğlu olduğu söylenmektedir. Zira Abdal Musa'nın doğum tarihi ile çocukluğu hakkında elimizde şimdilik yeterli bilgi bulunmamaktadır.¹² Bir rivayete göre Abdal Musa'nın doğum yeri Azerbaycan'ın Hoy şehridir. Bu rivayetin dayanak noktası da Abdal Musa'ya ait olduğu düşünülen bir şiiri referans gösterilmektedir.

Kim ne bilür bizi biz ne soydanuz

Ne bir zerre od'dan ne de hod sudanuz

Bizüm hususumuz marifet söyler

Biz Horasan mülkündeki Boy'danuz

Yedi derya bizüm keşkülümüzde

Hacı'm umman oldu biz o göldenüz

Hızır İlyas bizüm yoldaşımızdur

Ne zerrece günden ne hod aydanuz

⁹ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 11.

¹⁰ Nejdet Öztürk, *Aşıkpaşazade Tarihi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2013, s. 308.

¹¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: Enderun Yayınları, 8.Baskı. 2010. s. 37.

¹² Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 20.

*Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydeniz*

*Musa Tur'da durup münacaat eyler
Bizim zahmımıza merhem bulunmaz*

*Biz kudret okuna gizli yaydanuz
Neslimiz sorarsan asıl asıl Hoy'danuz*

*Ali oldum adım oldu bahane
Güvercin donunda geldim bu hane*

*Abdal Musa oldum geldim Cihane
Arif anlar biz nice sırdanuz¹³*

Bu mısralara bakıldığında Abdal Musa'nın Horasan'daki Hoy kasabasından geldiği anlaşılmaktadır.¹⁴ Evliya Çelebi de, onun Horasan dervişlerinden Hacı Bektâş-ı Velî'nin alperenlerinden olduğunu söylemiştir.¹⁵ Bu durum Abdal Musa'nın Anadolu menşeli olmayıp, Hacı Bektâş-ı Velî gibi Horasan'dan geldiğinin belirtisidir.¹⁶

Bir rivayete göre de bir gün Sultan Hacı Bektâş-ı Velî oturmakta iken erenlerine hitap etmiş; “*Ey Erenler Genceli’de genç-ay gibi doğan adım Abdal Musa çağırta... Beni isteyen gelsin bulsun*” demiştir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin vefatının ardından Abdal Musa doğmuştur.¹⁷ Genceli şehrinin halkı Abdal Musa'ya itibar etmemişler, bundan dolayı bu şehir büyük bir felakete maruz kalmış, ardından da halk kenti terk etmeye başlamış ve daha sonra Abdal Musa'nın ermişlerden olduğunu fark etmişlerdir. Abdal Musa'da onlara hatalarını gösterip her birinin bir vilayete gitmesini söylemiştir.¹⁸

¹³ İsmail Kaygusuz, *Anadolu Bilginleri*, İstanbul: Su Yayınevi, 2005. s. 143.

¹⁴ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 45.

¹⁵ Seyit Ali Kahraman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, 2011. 9. Kitap, c. I, s. 297.

¹⁶ İrene Melikoff, *Hacı Bektâş-ı Velî Efsaneden Gerçeğe*, çev. Turan Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010. 7. Basım, s. 299.

¹⁷ Adil Ali Altay (Vaktidolu), *Abdal Musa Sultan Ve Velayetnamesi*, İstanbul, Can Yayınları, 9. Basım, 1990, s. 13.

¹⁸ Altay, *Abdal Musa Sultan Ve Velayetnamesi*, s. 14.

Abdal Musa kırk tane dervişiyle beraber Horasan'ın Hoy kentinden Anadolu'ya gelip yerleşmiştir.¹⁹ Beliğ'in²⁰, Abdal Musa'yı Bursa şehrinin fethinden evvel Buhara'dan gelen kırk Abdal'dan biri olarak tanıtmaktadır.²¹ Bunun yanı sıra Âşıkpaşazâde de onu Hacı Bektâş-ı Velî'nin tâbilerinden biri olarak tanıtmıştır.²² Bu bilgilerin aksine bazı tarihçiler de, Abdal Musa'nın XIII. yüzyılın sonlarında Güney Batı Anadolu'da, Toros Dağları'nın yamacında Malya²³ yenilgisinden sonra doğduğunu söylemektedir. Çocukluğu, savaşta ailelerini kaybeden alevi kadınlarının yıkılmışlığı, çaresizliği içinde geçmiş bundan dolayı da Abdal Musa savaşta yıkılan hayatların hikâyeleri ile pişmiştir. Gençliğinin ilk dönemlerinde doğduğu yerden göç edip birçok Alevi dergâhını ziyaret etmiş ardından Karacahöyük dergâhında hakikat yoluna erişmiştir.²⁴ Bazı tarihçiler *Abdal Musa'nın Velayetnamesindeki* iki dizenin tahrif edilmesiyle işe başladıklarını söylemektedir. Bu mısralar şu şekildedir;

Tûr'da Musa durup münâcaat eyler

Neslimizi sorar isen asıl Hoydanız

Sonradan uydurulmuş olduğu anlaşılan bu dizelerle onun aslen Azerbaycan'ın Hoy vilayetinde dünyaya geldiğini söyleyerek bu dizeleri de delil olarak takdim etmişlerdir.²⁵ Çınar'a göre Türk araştırmacılarının bunu yapmalarının sebebi, kendileri için bir çalışma sahası oluşturmaktan başka bir şey değildir. Abdal Musa'nın yaşam öyküsünde yapılan değişimlerle işe başladılar ve daha sonra da soyunu kendilerinin uydurduğu etnik bir menşeye dayandırmışlardır. Yine Çınar'ın ifadesine göre; "*Boynuna da hiçbir zaman mensubu olmadığı bir inancın paftasını attılar. Abdal Musa'yı başka bir amacın adamı, inanmadığı bir dinin misyoneri olarak taktim ettiler.*"

¹⁹ Altay, *Abdal Musa Sultan Ve Velayetnamesi*, s. 124.

²⁰ 1668 yılında Bursa'da doğduğu ve 1729 da vefat ettiği bilinen şairdir.

²¹ Orhan Fuat Köprülü, *Abdal Musa*, DİA, İstanbul:1988, cilt: I. s. 64-65.

²² Öztürk, *Aşıkpaşazade Tarihi*, s. 308.

²³ Baba İshak kumandasındaki Babaîler kadınları, çocukları, sürüleri ve bütün ağırlıklarıyla Kırşehir'in kuzeydoğusundaki Malya ovasına geldikleri sırada Selçuklu ordusuyla karşılaştılar. Kumandan Emîr Necmeddin'in zırhlı Frank askerlerini öne alarak saldırıya geçmesiyle ölüm kalım mücadelesi vermelerine rağmen zırhlı askerlere bir şey yapamadılar ve yenildiler. Çok şiddetli cereyan eden savaşta Baba İshak hayatını kaybetti. Babaîler, çocuklar ve kadınlar hariç olmak üzere kılıçtan geçirildiler. Pek az bir kısmı kaçıp kurtulabildi veya esir edildi. Kurtulanlar arasında bulunan bazı Baba İlyas halifeleri uç bölgelerine kaçtılar ve izlerini kaybettirdiler.

²⁴ Erdoğan Çınar, *Aleviliğin Kökenleri Abdal Musa'nın Sırrı*, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 5. basım, 2012, s. 26.

²⁵ Çınar, *Aleviliğin Kökenleri Abdal Musa'nın Sırrı*, s. 30.

Hiç bir tahribata maruz kalmadan Fransa’da bir kütüphanede bulunan *Abdal Musa Velayetnamesinin* bir kopyası, İsmail Kaygusuz’un çevirisiyle farklı bir görüş ortaya çıkartmıştır.

Musa durup biz münâcaat eyleriz

Neslimiz Sorarsan aslı HÜ’deniz

Bu dizelerden yola çıkarak Çınar, Abdal Musa’nın da Hallâc-ı Mansûr gibi aslının hak olduğunu, Haktan geldiğini ifade etse de bu konuda eserinde herhangi bir referans göstermediği için bu rivayete şüpheyile yaklaşılması gerektiği kanısındayız.²⁶

1.1.1.Abdal Musa’nın Askeri Seferleri ve Elmalı’ya Yerleşmesi

Hoca Sadeddin, Abdal Musa’yı Bursa’nın fütuhatında Orhan Gazi ile birlikte gaza ettiğini ve Geyikli Baba ile aralarında yakın bir ilişkisinin var olduğundan bahsetmektedir.²⁷ Abdal Musa bir gaza devri olan Orhan Bey’in döneminde dervişleriyle beraber Osmanlı topraklarına gelerek seferlere katılmıştır.²⁸ Aşıkpaşazâde Abdal Musa’dan bahsederken onun Kadıncık Ana’nın müridi olduğunu söylemektedir.²⁹ Hatun Ana, Hacı Bektâş-ı Velî’nin bilgilerini Abdal Musa’ya öğreterek onun Bektâşiliğin temellerini atmasına destek olmuştur.³⁰

Aşıkpaşaoğlu Tarihinde, yeniçerilerin başındaki Ak Börk’ü giymelerine sebep olan kişinin Hacı Bektâş-ı Velî değil Abdal Musa olduğu söylenmektedir. Abdal Musa, Orhan Bey döneminde gazaya gelmiştir. Bu sebepten ötürü yeniçerilerin içinde bir süre kalmış, onlarla seferlere katılmıştır. Bir gün Abdal Musa yeniçeri ocağına mensup bir şahıstan bir börk getirmesini istemiş ve ona eski bir börk getirilmiştir. Abdal Musa Börk’ü başına takarak sefere çıkmıştır. Seferin sonunda başında yeniçeri börküyle, yaşadığı vilayete geri dönünce “*İşte ben de gaziler tacını giyip geldim*” deyip çok fazlaca iftihar etmiştir. Şehrin sakinleri, “*bu nice bir şeydir*”, diye sorduklarında ise “*buna elif tacı*” derler deyip, sorularına cevap vermiştir.³¹

²⁶ Çınar, *Aleviliğin Kökenleri Abdal Musa’nın Sırrı*, s. 31.

²⁷ Orhan Köprülü, *Makaleler*, haz. Bilgehan Atsız Gökdağ, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006, s. 314.

²⁸ Melikoff, *Hacı Bektâş-ı Velî Efsaneden Gerçeğe*, çev. Turan Alptekin, s. 102.

²⁹ Öztürk, *Aşıkpaşazade Tarihi*, s. 308.

³⁰ Atsız, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul: 1. baskı, 1970, s. 222.

³¹ Atsız, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, s. 223.

Aşıkpaşazade de onun yeniçeri ocağının kurulmasında katkısının olduğundan bahsetmektedir. Abdal Musa'nın ismi, Bektâşi geleneği içinde mevcuttur.³² Bunların yanında, Bektâşi kültüründe on iki posttan ayakçı postu³³ diye adlandırılan on birincisi ona aittir.³⁴ Ayakçı Şah Abdal Musa Sultan Postu şeklindeki adlandırılması, onun Bektaşiler arasındaki yerinin önemini göstermektedir.³⁵

Abdal Musa, Bursa'nın fütuhâtından kısa bir zaman sonra, deniz yoluyla Finike'de daha sonra da Elmalı'nın Tekke köyünde dergâh kurup, oraya yerleşmiştir.³⁶ Fuat Köprülü ise Abdal Musa'nın bu yöreye yerleşmesinin önemli sebeplerinden biri de bu bölgenin geçmişten beri çok önemli Bâtîni-Şiilerin ana noktası olup bu inanca bağlı olan Türkmen Beylerinin varlığıdır.³⁷ Koyu bir Şî-Bâtîni inancına mensup Tahtacılar³⁸ topluluğu da bu bölgede yaşamaktaydı. Bu bilgileri göz önüne aldığımız zaman Abdal Musa'nın neden buraya gelip yerleştiğini çok daha kolay bir şekilde anlayabilmekteyiz.³⁹

Abdal Musa, Tekke köyündeki dergâhında Gaybî ile yani Kaygusuz Abdal ile karşılaşmıştır. Alâiye sancak beyinin oğlu Gaybî bir gün ava gitmek için arkadaşlarıyla şehirden ayrılmış, epey uzaklaştıktan sonra da Gaybî bir geyik görüp ok atarak geyiği ön bacağından yaralamıştır. Yaralı geyik kaçtıkça Gaybî Bey de arkadaşlarından uzaklaşarak geyiği takip etmiş, ardından kaçan geyik bir dergâhın kapısından içeriye girmiştir. Gaybî de yaralı geyiğin peşinden tekkenin kapısından içeri girip yaralı geyiği sormuştur. Dervişler geyiği görmediklerini söyleyince aralarında münakaşa yaşanmıştır. Oysa geyik şekline bürünen kişi tekkenin şeyhi olan Abdal Musa'dır. Abdal Musa münakaşanın sesini duyunca Gaybî'yi yanına çağırıp geyiği yaraladığı oku gösterir. Bu kerameti gören Gaybî, şeyhin müridi olmayı talep etmiştir. Şeyh ise ona yolun meşakkatli ve zorlu olduğunu anlatıp babasından müsaade almasını istese de, Gaybî'nin ısrarları galip gelmiş ve tarikat usûllerine göre saçları kesilip, kıyafet giydirilmiştir.

³² Öztürk, *Aşıkpaşazade Tarihi*, s. 308.

³³ Ayakçı Abdallık mertebesidir ve tekkelerde temizlik işlerini yapan dervişe verilen isimdir. Ayakçı Postu Abdal Sultan Makamı olarak bu hizmetin değerini ifade etmektedir.

³⁴ John Kingsley Birge, *Bektâşilik Tarihi*, çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul: 1. basım, Ant Yayınları, 1991, s. 201.

³⁵ Köprülü, *Abdal Musa*, DİA, İstanbul:1988, cilt: I, s. 64-65.

³⁶ Kaygusuz, *Anadolu Bilginleri*, s. 145.

³⁷ Kaygusuz, *Anadolu Bilginleri*, s. 158.

³⁸ Batı ve Güney Anadolu'da yaşayan Alevi inançlı Türkmen topluluğudur.

³⁹ Köprülü, *Makaleler*, haz. Bilgehan Atsız Gökdağ, Ankara, s. 315.

Gaybî'nin babası bu durumu öğrenince çok üzölmüş ve oğlunun böyle bir dergâhta oluşu onu utandırmıştır. Hiç vakit kaybetmeden Teke Beyine giderek oğlunun Abdal Musa tarafından kandırıldığını ve onu oradan kurtarmak istediğini söylemiştir.⁴⁰

Teke Beyi, kendisine gelen adama yardım etmek için yanında bulunan Kılağılı İsa'yı görevlendirmiştir. Her ne zaman bir savaş olursa Teke Beyi cengâver olan Kılağılı İsa'yı yollamış. Çünkü Kılağılı İsa katıldığı tüm cenkleri kazanan bir kişiydi. Gözü hiçbir şeyden korkmaz, verilen görevi hakkıyla yerine getirirdi. Kimse de durup ona karşı savaşamazdı. Teke Beyinin en fazla itimat ettiği adamıydı. Teke Beyi, Kılağılı İsa'yı yanına çağırıp, gidip Abdal Musa'yı huzuruna getirmesini emretti. Bu buyruğun hemen ardından Kılağılı İsa hemen atını hazırlayıp, yola revan olmuştur. Hızlı bir şekilde Abdal Musa'nın dergâhına varıp içeriye girdi. Dervişler hürmetle onu karşılayıp saygı göstermişlerdir. Attan inip dergâha girmesini söyleseler de Kılağılı İsa buna direktmiş ve hiddetli bir şekilde Abdal Musa'yı alıp Teke Beyine götüreceğini söylemiştir. Abdal Musa bu karşılıklı münakaşayı duyunca kalkıp kapıya doğru ilerlemiş, Kılağılı İsa ise o sırada tam atından inip onu tutsak etmek isterken bir ayağı üzengeye takılmış diğer ayağı da atın karnına hızlı bir şekilde değmiştir. Bu durumdan ürken at hızlıca koşmaya başlamış ve atı durdurmak mümkün olmamıştır. At Teke Beyinin sarayına kadar durmaksızın koşmuş, Kılağılı İsa ise paramparça olmuş ve bir ayağı üzengede atla birlikte saraya ulaşmıştır. Bu durum hemen Teke Beyine ulaştırılmıştır.⁴¹

Kılağılı İsa'nın ölümü üzerine Teke Beyinin, Abdal Musa'ya düşmanlığı artmıştır. Çünkü Kılağılı İsa, onun en güvendiği savaşçısıydı. Teke Beyi tüm ordusunu toplayıp buyruğunu iletmiş ve bir yer gösterip burada büyük bir ateş yakmalarını emretmiştir. “*O münafiği ateşe atayım ve onu öylece izleyeyim*” demiştir. Sancağın bütün askerleriyle büyük bir ordu oluşturmuşlardır. Alâiye Sancağı bir kısmının önde gidip büyük bir ateş yakmalarını emretmiştir. Teke Beyinin amacı Abdal Musa'yı bu ateşte yakmakmış. Teke Beyinin yaptığı bu hazırlıktan Abdal Musa kerameti sayesinde haberdar olmuştu. Bulunduğu yerde “*Ya Allah!*” diye haykırmış, bu nara ile birlikte takriben dört yüz ile beş yüz dervişle birlikte zikir ederek Teke Beyine doğru yola çıkmışlardır. Dergâhın

⁴⁰ Kaygusuz, *Anadolu Bilginleri*, s. 162.

⁴¹ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi* Türk Tarih Kurumu, Ankara: 1999, s. 38.

batı tarafında yüksek bir tepe bulunmaktaydı. Abdal Musa ile dervişleri zikir yaptıkları sırada bu koca tepe de peşlerinden onları takip etmiş, Abdal Musa ise tepenin onları takip ettiğini fark edince, dağa durmasını söylemiştir. “*Dur Dağım Dur*” deyince dağda olduğu yerde kalmıştır. Bu yüzden burası “*Dur Dağı*” diye adlandırılmıştır. Abdal Musa, dervişleri ile birlikte zikrederek yakılan ateşin içine girmişler ve adım attıkları her yerde ateş sönmüştür.⁴² Bu duruma şahitlik eden Teke Beyi askerleriyle birlikte geri çekilmiş, Abdal Musa ile dervişleri de zikir ederek yakılan ateşi büsbütün küle çevirince Teke kasabasındaki tekkeye yönelmişlerdir. Bu yürüyüş esnasında çalılıklar arasında siyah bir canavarın onlara doğru geldiğini fark etmişler ve Abdal Musa canavarı işaret ederek “*işte Teke Beyi’nin ruhu*” demiştir.⁴³

Tekkenin oduncusu Baltacı Gedik isminde bir derviş aralarındaydı. Bu derviş, elindeki odun baltasıyla canavarı katletmiş, tam da bu sırada Teke Beyi at üstünde yere yıkılıp vefat etmiştir. Teke Beyi’nin vefatı ile ordusunun bozguna uğramasına şahit olan Alâiye Sancağı, Abdal Musa’nın veli olduğunu anlamış ve bu olayların meydana gelmesinde kendisinin de payı olduğuna kanaat getirerek üzülmüş ve pişman olmuştur. Bu sebepten dolayı Abdal Musa’nın huzuruna çıkıp affını isteyip onun müridi olmayı düşünmüştür. Bir süre bekledikten sonra askerleriyle beraber Abdal Musa’nın huzuruna çıkıp af dilemek için yola revan olmuştur. Alâiye Sancağı, askerleriyle beraber tekkeye varıp Abdal Musa’dan izin alarak huzuruna varmışlar ve herkes af dileyip bağışlanma dileğinde bulununca Abdal Musa tamamını affetmiştir. Birkaç gün Abdal Musa’nın misafiri olduktan sonra Sancak Beyi, oğlu Gaybî Beyi Abdal Musa’ya emanet edip onu yetiştirmesini istemiştir. Daha sonra da Abdal Musa’dan müsaade isteyip dergâhtan ayrılmışlardır. Bundan sonra Gaybî Bey dış dünyadan uzaklaşıp, uhrevi bir hayat yaşamaya başlamıştır.⁴⁴

Gaybî Bey’e Kaygusuz Abdal ismini veren de Abdal Musa’dır. Rivayete göre Kaygusuz, tekke de kırk yıl dervişlik yaptıktan sonra Abdal Musa’dan icazet talep etmiş, Abdal Musa da Kaygusuz’a icazet yazıp vermiştir. Bir yemek esnasında icazetnameyi parçalayıp ayranın içine doğramış ve ayranla beraber icazetname parçacıklarını yerken Kaygusuz’u gören dervişler durumu Abdal Musa’ya

⁴² Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 27.

⁴³ Güzel, *Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi*, s. 39.

⁴⁴ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 29.

bildirmişlerdir. Zira Abdal Musa durumun farkındadır ama dervişlerinin içi de ferahlasın diye Kaygusuz'a bu durumun sebebini sormuştur. Kaygusuz da, Abdal Musa'nın icazetnamesini en iyi şekilde kalbimin içinde muhafaza ederim deyince bu cevap Abdal Musa'nın hoşuna gitmiştir.⁴⁵ Daha sonra Kaygusuz Abdal kırk derviş ile Mısır'a gitmek üzere yola revan olmuştur.⁴⁶

1.1.2 Abdal Musa'nın Vefatı

Abdal Musa'nın ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir. Zira bazı tarihi bilgilere bakıldığında vefatının 1380-1410 yıllarında olduğu düşünülmektedir. Abdal Musa'nın Teke köyünde vefat ettiği ve türbesinin de bu köyde olduğu bilinmektedir.⁴⁷

1.2. Seyyid Ali Sultan'ın Hayatı: İlk Yılları

Seyyid Ali Sultan'ın hayatı hakkında en fazla bilgiyi içeren kaynak kendi ismine ile kaleme alınmış olan *Velayetname'dir*. Bu kaynak çok önemli tarihi bilgiler içermektedir.⁴⁸ Seyyid Ali Sultan'ın babası Horasan dervişlerinden Hüseyin Ata'dır.⁴⁹ Bedri Noyan'a göre; Seyyid Ali Sultan Horasan erenlerindedir. Bunun yanı sıra Mısır'da basılmış olan Ahmet Hamdi Zeza Paşa'nın kitabında da Seyyid Ali Sultan, Seyyid Hüseyin Ata adında bir kişinin oğlu olduğu yönündedir.⁵⁰

Lakap olarak da Hızır Lala olarak nitelendirilir. Mısır'da basıldığı bahsedilen bu kitapta doğumu 1310, ölümü ise 1403 yılları olarak söylenir, fakat bu kaynaktan "bibliyografik" bir bulgu yoktur. Yine Bedri Noyan'a göre Seyyid Ali Sultan'ın postnişin olması Hacı Bektâş-ı Velî'nin vefatı dolayısıyla meydana gelmiştir. Daha sonra Rumeli'nin fethi için padişah ordusuna girmesi dolayısıyla postnişinlik makamına Habib Emirci'nin gelmesini söylemiştir. Timur ve ordularının Anadolu'yu tahribatından dolayı Pir-evi kaldırılmış, Seyyid Ali Sultan da Dimetoka'da bir mesken kurmuş ve dergâh yapmıştır. Bu dergâhta hayatı son bulmuştur.⁵¹

⁴⁵ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi* s. 31.

⁴⁶ Güzel, *Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi*, s. 44.

⁴⁷ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 32.

⁴⁸ Rıza Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, Ankara: s. 12.

⁴⁹ Bedri Noyan, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan) Vilayetnamesi*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1999, s. 3.

⁵⁰ Noyan, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan) Vilayetnamesi*, s. 5.

⁵¹ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 34.

Cemaleddin Efendinin Müdafaa'sına göre ise; Seyyid Ali Sultan'ın aslında adının Timurtaş olduğunu, babasının Hacı Bektâş-ı Velî annesinin de Kadıncık Ana olduğunu kaydeder.⁵² Buna karşı tarihçiler bu görüşe Hacı Bektâş-ı Velî'nin kimse ile evlenmediği ortak kanaatinden dolayı itibar etmezler.⁵³

J.K Birge'nin transkript ettiği Kahire kopyası haricindeki kopyalarda Seyyid Ali Sultan'ın Yıldırım Han zamanında hayat sürdürdüğü yazılmaktadır. Bunların yanı sıra Kahire nüshasında da Yıldırım Han'a değil de Orhan Gazi'nin zamanında yaşamış olduğu ifade edilmektedir. Kaynaktaki tarihi sırasına bakıldığında Seyyid Ali'nin, Orhan Gazi zamanında hayat sürdürdüğü apaçık ortaya çıkmaktadır. Bunların yanı sıra, Seyyid Ali Sultan'ın I.Murat ve Yıldırım Han zamanında da aktif bir biçimde yaşamasından dolayı bu karmaşaya sebep olduğu varsayılabilir. Bir rivayete bakıldığında, Seyyid Ali Sultan ile dostları, düşlerinde Hz. Muhammed'in (s.a.v) onlara Osmanlı topraklarına Orhan Gazi ile beraber Rumeli fütuhatının gerçekleştirmelerini söylemesi ile beraber Horasan'dan Anadolu'ya gelip ilk başta Hacı Bektâş-ı Velî'nin tekkesine gelmişler ve tekkede kalıp Hacı Bektâş-ı Velî ile istişare etmişlerdir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin talimatı üzerine Seyyid Ali Sultan komutanları olmuş ve bu şekilde Yıldırım Han'ın yanına gitmişlerdir. Seyyid Ali Sultan ile dostlarının kronolojik sıraya göre Hacı Bektâş-ı Velî ile denk gelmeleri mümkün değildir.⁵⁴

Eserde bu şekilde bir varsayımın varlığı Seyyid Ali Sultan'ın daha ileriki zamanlarda Bektâşi tarikatından gelmesini kendisine verilen önemli mevki ile bağdaştırmak çok makul bir düşüncedir. Zira onun ve dostlarının Bursa fütuhatından evvel bu topraklara geldiği varsayılırsa Abdal Musa beraberliğinde tekkede müzakere etmiş ve beraber Osmanlı mülküne gittikleri varsayılabilir.⁵⁵

Bedri Noyan; "Hızır Lala" lakaplı Seyyid Ali Sultan'ın, rivayete göre 1310-1402 arasında yaşamış olduğunu ifade etmekte,⁵⁶ Rıza Yıldırımın aksine Seyyid Ali Sultan'ın Orhan gazi döneminde Rumeli'nin fethine katıldığını söylemektedir. Rıza Yıldırım'ın çevirisini yaptığı *Velayetname'deki* rüya motifinin bir benzeri burada da mevcuttur.

⁵² Haşim Şahin, *Seyyid Ali Sultan*, DİA, cilt: XXXVII, İstanbul: 2009, s. 48-50.

⁵³ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 35.

⁵⁴ Şahin, *Seyyid Ali Sultan*, DİA, cilt: XXXVII, İstanbul: 2009, s. 48-50.

⁵⁵ Haşim Şahin, *Dervişler Ve Süfi Çevreler*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2018, s. 83.

⁵⁶ Noyan, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan) Vilayetnamesi*, s. 3.

Rivayete göre rüyasında Hz. Muhammed'in (s.a.v) yönlendirmesiyle Horasan'dan gelip Hacı Bektâş-ı Velî'nin huzuruna varan kırk erenin başındadır. Hünkâr onları Rumeli'nin fütuhâtı için Orhan Gazi'ye göndermiş, bu erenler Rumeli'nin islamlaşmasında çok önemli rol oynamıştır. Kaynaklarda savaş düzeninin alınma şekli Seyyid Rüstem Gazinin tavsiyesine uygun bir şekilde yapılmıştır. Bu düzene göre Orhan Gazi sol kol, Sarıca Paşa orta bölgede erenlerle ve Süleyman Paşa da sağ kolda savaşmıştır. Bu ordu Çanakkale Boğazını aşarak Gelibolu dâhil birçok şehri İslam topraklarına dâhil etmişlerdir. Bu çeşitli yerleri fethettikten sonra, alperenler tercih ettikleri yerleri seçip orada dergâhlarını kurmuşlardır. Böylece o bölgedeki insanları İslamiyet'e davet etme ve İslamiyet'i yayma görevini üstlenmişlerdir.⁵⁷

1.2.1. Osmanlı Topraklarına Gelmesi Ve Buradaki Mücadeleleri

Velayetname'de geçen bilgilere göre, Yıldırım Han, Rumeli'ye geçme ve orayı İslam beldesine dönüştürme niyetindedir. Yıldırım Han yine aynı derdin ateşiyle kırk rekât namaz kılarak ve dua ederek bu hedefi gerçekleştirmek için erenlerden de yardım istemiştir. Bu derdin verdiği derin üzüntüyle Yıldırım Han uykuya dalmış ve rüyasında Hz. Muhammed'i (s.a.v) görmüştür. Peygamber, Yıldırım Han'a kendisini bu kadar yıpratmamasını, istediği şeyin gerçekleşeceğini, bunun da Horasan'dan gelecek olan dervişler vasıtasıyla olacağını söylemiştir.⁵⁸ Horasandan gelecek olan Seyyid Ali ile mahiyetindeki kırk dervişin yardımıyla olacağını muştusunu vermiş, bunun yanında gelecek olan kırk ereni iyi bir şekilde ağırlamasını ve onlara hürmet etmesini söylemiştir.⁵⁹

Bu görüşün aksine, *Rıza Yıldırım'ın Velayetnamesine* baktığımızda Anadolu'nun garp topraklarında Yıldırım Han'ın rüya görme hadisesi gerçekleştiği sırada Horasan'da Seyyid Ali Sultan ve yanındaki dervişler ibadet etmekteydiler. Yıldırım Han'ın yaşadığı düş hadisesinin bir benzerini de erenler yaşamıştır. Rüyada Hz. Muhammed (s.a.v) erenlere Horasan'ı terk edip ilk başta Hacı Bektâş-ı Velî'nin tekkesine gitmeleri gerektiğini söyler ardından da hünkârın onlara vereceği yönergeler akabinde Yıldırım Han'a ulaşıp Rumeli'nin fütuhâtını gerçekleştirmeleri için görev vermiştir. Bu olayın

⁵⁷ Noyan, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan) Velayetnamesi*, s. 6.

⁵⁸ Şahin, *Seyyid Ali Sultan*, DİA, cilt: XXXVII, İstanbul: 2009, s. 48-50.

⁵⁹ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 141.

akabinde “*Horasan Erenleri*” çabucak hareket edip yola revan olmuşlardır. İlk olarak Sulucakarahöyük’teki Hacı Bektâş-ı Velî’nin tekkesine varıp gördükleri rüyayı pirlerine anlatmışlar, Hacı Bektâş-ı Velî rüyayı dinledikten sonra alperenlerin her birine farklı farklı görevler vermiştir. Seyyid Ali Sultan’ı da hepsinin komutan olarak tayin etmiş ve hünkârlardan icazet alıp Yıldırım Han’ın yanına gitmek için yola çıkan dervişler bir sabahın erken saatlerinde Han’a ulaşmışlardır.⁶⁰

Evvelden rüya âleminde gördüğü dervişlerin yolunu gözleyen Yıldırım Han gelen dervişleri keyifle ağırlayıp onlar için şölen düzenlemiştir. İlk temasta Seyyid Rüstem Gazi, Yıldırım Han’ın ilgisini kazanmıştır. *Velayetname*’ye baktığımızda Rüstem Gazi’den oldukça fazla bahsedildiğini görürüz. Tanışma merasiminin bitimi akabinde dervişler Yıldırım Han’ın lütuflarıyla hemhal olup bir sonraki iş olan savaş meclisini kurmuşlar ve ilk başta kendi savaş meclisine dönüp Rumeli fütuhâtı hakkındaki fikirlerini sormuş ve herkes fikrini ifade etmiştir. Fakat bu fikirler makul görülmemiştir. Bundan sonra Yıldırım Han dervişlere dönüp ne düşündüklerini ifade etmelerini istemiştir. Seyyid Rüstem Gazi savaş stratejisini şu şekilde ifade eder; “*padişahımız sol kola revan olsun ve dehu sarıca paşa orta kola yürüsün. Bizler de Süleyman paşa ile sağ kola yürüyüp azm-i burkaz idelim.*” demiştir. Savaş şuarasında Yıldırım Han’da dahil herkes bu düşünceyi uygun görüp, buna göre savaş düzeni almaya kanaat getirmişlerdir. Savaş meclisinde alınan karara mutabık kalınarak Seyyid Ali Sultan, sol kanattan hareket edip o bölgede yedi kalenin fütuhâtını gerçekleştirerek çok sayıda esir ve ganimet kazanıp askerlere dağıtmıştır. Sağ kanatta da dervişlerle beraber Süleyman Paşa, Çardak bölgesine doğru harekete geçerek o bölgenin fütuhâtını gerçekleştirmişlerdir.⁶¹

Seyyid Ali Sultan ve yanındaki dervişler boğazı geçip Rum bölgesini islamlaştırma isteğinde olmuşlardır. Fakat çözülmesi gereken büyük bir sorun mevcuttu. Rumeli tarafına ulaşmak için mevcut olan geminin reisi, alperenleri karşıya geçirmek istemedi ve gemilerini alıp denizin kenarından ayrılmak suretiyle uzaklaştı. Bu durumu gören Seyyid Ali Sultan keramet göstermiş, bir avuç toprağı denize serpmesinin ardından denizin üstünde topraktan yol oluşturmuş ve Seyyid Ali Sultan bu yolun üzerinden

⁶⁰ Şahin, *Seyyid Ali Sultan*, DİA, cilt: XXXVII, İstanbul: 2009, s. 48-50.

⁶¹ Noyan, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan) Vilayetnamesi*, s. 11.

geçmiştir. Bu olaya şahit olan gemi kaptanı derhal dönüp Seyyid Ali Sultan'dan özür dilemiş ve erenleri gemiye almak suretiyle gitmek istedikleri yer olan Gelibolu'ya götürmüştür. Gelibolu'ya vardıklarında Seyyid Ali Sultan'ın bir nidasıyla büyük bir deprem meydana gelmiş, depremden dolayı gayrimüslimlerin çoğu ölmüş, diğerleri de büyük bir korkuya kapılmışlardır. Seyyid Ali Sultan'ın bu kerametine şahit olan gayrimüslimler ona boyun eğmiş ve insanların bir bölümü İslam dinine geçmiş diğerleri de cizye-güzar olmuşlardır.⁶²

Seyyid Ali Sultan daha sonra adamlarıyla beraber Burgaz'a yönelmiş ve Burgaz civarında bir yerde dinlenmişlerdir. Alperenlerden bir kısmı kıyafet değiştirip civarı keşfe çıktıkları sırada bir çobana rastlamışlar ve parasını vererek birkaç hayvan almışlardır. Keşif bitiminde karşılaştıkları üç gayrimüslimi derdest edip onlarla beraber Seyyid Ali Sultan'ın yanına gitmişler fakat döndüklerinde gördüler ki Seyyid Ali Sultan da gayrimüslimlerden birini derdest etmiştir. İlk başta hak dinine çağırılmış, kâfir bunu reddedince de öldürüp ölüsünü de şişe takılmasını emretmiştir. Dervişler, esirler ve kurbanlık hayvanlarla konaklama alanına geldiklerinde bu durumla karşılaşmışlardır. Bu manzaraya şahit olan tutsaklar, onların insan eti yediklerini zannedip büyük bir korkuya kapılmışlardır. Seyyid Ali Sultan fark ettirmeden esirlerin kaçıp kurtulmalarına izin vermiş ve bunun üzerine esirler kaleye vardıklarında şahit oldukları durumu büyük bir korku ile herkese söylemişlerdir. Bu insanlar kale halkına, buraya yabancıların geldiğini ve bu kişilerin insan eti yediğini çok geçmeden de buraya gelip kaleyi kuşatacaklarını anlatmışlardır. Bu hadiseden dolayı kale sakinleri arasında büyük bir korku belirmiş, kalenin yöneticileri ve tebaası savunma ile mallarını alıp kaleyi boşaltma arasında kararsızlık içinde kalmışlardır. Alperenler kale civarında belirmişlerdir. Bu durum üzerine kale ahalisinden bazıları kaçarken bazıları savunmaya geçmiş, zira Seyyid Ali Sultan'ın gösterdiği bir kerametle surların bir kısmı yıkılmış ve alperenler buradan girerek kaleyi ele geçirmişlerdir. Kalenin fütuhatı tamamlanınca evvelden tutsak edip daha sonra da savaş stratejisi nedeniyle gizliden gitmeleri sağlanan üç kişi çağrılıp İslam tebliğ edilmiştir. Üç kişi de aileleriyle birlikte Müslüman

⁶² Yıldırım. *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 16.

olmuşlardır. Bunların haricinde diğerlerinden bir kısmı Müslüman olurken bir kısmı da cizye-güzarlığı kabul etmişlerdir.⁶³

Yapılan savaş sırasında Süleyman Paşa şehit olup oraya gömülmüştür. Derviş-Gaziler bunun akabinde kavak yolunun fütuhatını gerçekleştirip o bölgenin de İslamiyet’le tanışmasını sağlamışlardır. Bir süre sonra Kavalaltı mevkiine gelip orada konaklamışlar ve öğle namazı vakti gelince erenler namaza durmak istemişler fakat orada abdest almak için su bulamamışlardır. Dervişlerden Emir Sultan bir odun parçasını toprağa vurmasıyla oradan su çıkmıştır. Seyyid Ali Sultan ise Emir Sultan’ın bu aceleciliğinden hoşnut olmamıştır. Emir Sultan’a sinirli bir şekilde bakmış ve Emir Sultan aniden vefat edip oraya gömülmüştür.⁶⁴

Seyyid Ali Sultan ve dervişlerinin yolda karşılarına Varmadin adında bir kale çıkmış ve bu kalenin etrafını kuşatmışlardır. Kale etrafında buldukları akarsuda erenler abdest alıp ikinci namaz kılmaya başladıklarında kalenin duvarları üstünde çevreyi gözetleyenler dervişleri görmüşlerdir. Dervişler başlarının üstünde birer dağ taşımaktymış. Gözcü, dervişlerin bu kerametiyle karşı karşıya kalmış ve ardından kaleye döndüğünde buradaki insanlara gördükleri her şeyi anlatmıştır. Kale halkına “*başlarında taşıdıkları dağı bıraksalar ne bulunduğumuz yer ne de kale halkı kalır*” demişler. Başlarında bulunan bey ve kaledeki insanlar duydukları üzere telaşa kapılıp ne yapmaları gerektiğini bilememişlerdir. Daha sonra o telaşla kaçıp Murtag adlı kaleye gitmişler, kale boş kalınca da almanın kolay olduğunu gören gaziler kale halkının kaçtığı Murtag Kalesine doğru harekete geçmişlerdir. Fakat gittiklerinde görmüşler ki kalenin kurulmuş olduğu yer engebelidir ve duvarları da aşılması zor şekilde inşa edilmiştir. Bunun üzerine Seyyid Ali Sultan, dervişlerin de fikrini almış ve daha sonra da Seyyid Rüstem’in bu durum hakkında ne düşündüğünü de bilmek istemiştir. Çok uzakta olan Seyyid Rüstem, Seyyid Ali Sultan’ın bu isteğini işitmiş ve bütün mallarını fakir insanlara paylaşırıp “*Tayy-ı Mekân*” ile Seyyid Ali Sultan’ın yanına gelivermiştir. Seyyid Ali Sultan ile yaptığı istişareden sonra kabul gören fikir şu olmuştur; erenlerin her biri ağaçlardan dal

⁶³ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 16.

⁶⁴ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 18.

temin edip omuzları üstünde kale istikametinde gideceklerdir ve istişareden sonra bu fikir uygulanmıştır.⁶⁵

Kalede çok uzak noktadaki insanları bile görebilecek bir gözcü bulunmaktaydı. Kaledeki gözcü gelenleri görmüş ve kaledeki herkese dağın ayaklanıp kendileri üzerine geldiğini anlatmıştır. Gözcü bu haberi anlatırken erenler hızla kalenin hemen önüne gelmişlerdir. Kaleden güçlü bir kâfir ortaya atılıp kendisinin karşısına gelebilecek birisini istemiş, bu talebi üzerine erenlerden bayrak taşıma ile görevli Tahir meydana çıkmıştır. İlk hamleyi kâfir pehlivan yapmış fakat Tahir buna karşı koymuş ve sıra Tahir'e gelince kâfiri sırt üstü yere yatırıp üstüne çıkmış ardından da İslam'a davette bulunmuştur. Yere düşüp yenilen kâfir bunun üzerine İslam'a girmiştir.⁶⁶ Bu olaydan sonra Seyyid Ali Sultan'ın emriyle Gazi Rüstem elindeki sancağı kalenin duvarına vurmasıyla kalenin duvarı yıkılmış ve erenler kale içine girerek oradaki kâfir halk ile karşı karşıya gelmişlerdir. Aralarında büyük bir savaş meydana gelmiştir. Bu olayın beraberinde dervişler kaleyi ele geçirmiş ve kâfirlerden bazıları Müslüman olmuş bazıları da kendi dininde yaşamaya devam etmiştir.⁶⁷

Seyyid Ali Sultan kaledeki gözcüyü yanına çağırarak İslamiyet'e davet etmiştir. Gözcü bu daveti kabul etmemiş ve bunun üzerine gözlerinin çıkarılarak cezalandırılmıştır. Daha sonra yola revan olup Hakii Kalesini, İpsala'yı ve Fere bölgelerine girmişlerdir. Buraları fethettikten sonra Dimetoka için yola çıkılmış ve Dimetoka kırk gün kuşatma altında kalmasına rağmen fethetmek mümkün olmamıştır.⁶⁸ Durum böyle olunca Seyyid Ali Sultan keramet göstermiş ve kale etrafının tamamını ateş içinde bırakmıştır. Bunun üzerine kale halkı ne yapmaları gerektiğini bilemezken kaçmaya karar vermişler, fakat halkın içinde bazıları İslam dinine sıcak bakmakta olduğu için bu grup kaçmaktansa kaleyi kuşatan Müslümanlara uymanın kendileri için iyi olacağını söylemiştir. Dimetoka halkı bu düşünceye sıcak bakmış ve Seyyid Ali Sultan'a boyun eğip bağışlanma istemişlerdir. Böylece bir kısmı İslamiyet'i kabul etmiş bir kısmı ise haraç-güzar olmuştur.⁶⁹

⁶⁵ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 17.

⁶⁶ Noyan, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan) Vilayetnamesi*, s. 12.

⁶⁷ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 19.

⁶⁸ Şahin, *Seyyid Ali Sultan*, DİA, cilt: XXXVII, İstanbul: 2009, s. 48.

⁶⁹ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 19.

Erenler gittikleri istikamette bulunan dağların da fethini gerçekleştirerek Çelebi yaylasına kadar yol kat etmişlerdir. Seyyid Ali Sultan olduğu yerden bir taşa ok fırlatmış ve okun değdiği yerden su çıkmaya başlamıştır. Buradan fişkırana suya Karapınar demişlerdir. Bunun ardından Seyyid Ali Sultan elini yere vurmuş ve burada bir anda bir karadut ağacı çıkmıştır. Erenler su içip dut yerken Seyyid Ali Sultan onların bir araya gelmelerini ve divan kurulmasını emretmiştir. Bu divanda buldukları yerin yakınlarında zor elde edilebilecek bir kale olduğunu ve arzusunun bu kaleyi almak olduğunu söylemiştir. Gazilerin arasında adını duyurmuş Gazi Evrenos olarak bilinen bir asker vardır. Seyyid Ali Sultan bu askeri serasker olarak görevlendirip bu kalenin ele geçirilmesi için göndermiştir. Seyyid Ali Sultan, Evrenos'a bir sıkıntı olduğunda kendisine yardım çağrısında bulunmasını söylemiştir. Erenler kaleye varıp kâfir kale halkını İslam'a davet etmek istemişlerdir. Kâfirler bu talebi reddetmiş ve orada büyük bir savaş başlamıştır. Kale halkının içinde de güçlü savaşçılar vardır. Savaşın bu gidiş halinden hoşlanmayan Evrenos atını alıp kendisini meydana atmış ve karşısına birisinin çıkmasını söylemiştir. Kâfirlerin arasında iri ve güçlü bir savaşçı vardı ve bu kâfir, Evrenos'un çağrısı üzerine meydana atılmıştır. Zorlu bir mücadeleden sonra Evrenos güçsüz kalmış ve Seyyid Ali Sultan'dan himmet istemiştir. Bunun üzerine Seyyid Ali Sultan bir anda savaş meydanında oluvermiş ardından da savaşçıya geri çekilmesini söylemiştir. Kâfir bu ihtar kulak asmamış ve Seyyid Ali Sultan'ın tek bir el hareketi ile başı gövdesinden ayrılmıştır. Halk bu gördükleri üzerine ne yapacaklarını bilememiş ve erenlerden sabaha kadar süre istemişlerdir. Erenler kâfirlerin mallarını alarak kaçabileceklerini düşünüp itiraz etmişler fakat Seyyid Ali Sultan bu talebe karşı çıkmayıp kabul etmiştir.⁷⁰

Halk mühlet istedikleri vakit gelene kadar gördükleri olayın sihir olduğunu düşünüp fikir değiştirmişler ve kalenin gazilere teslimine karşı durmuşlardır. Bunun üzerine kale halkı ile gaziler arasında tartışmalar başlamıştır. Erenler kâfirlerin yarısını öldürüp geri kalanını da kendilerine esir etmiş ve kalenin fethini tamamlamışlardır. Yola revan olduktan bir vakit sonra Seyyid Ali Sultan erenlerden ayrılmış ve Sarı Kızıl yaylasına doğru yönelmiştir. Gittiği yerde kerametiyle bir kayayı paramparça hale getirmiş ve yola koyulmuştur. Seyyid Ali Sultan hayatının geri kalanını geçireceği ve kendisi

⁷⁰ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 21.

yanında bulunanların hidayeti ile uğraşacağı meskenine gelmiştir. *Velayetnamelerde* de geçtiği üzere on iki binden fazla kişi ile irşat üzere olmuştur.⁷¹

Bektâşi tarikatına göre Seyyid Ali Sultan bu tarikatın en mühim dervişlerindendir. Dimetoka'daki meskeninin yakınlarında bulunan Kızıldeli Nehrinden dolayı Seyyid Ali Sultan'a da Kızıldeli ismi takılmıştır. Seyyid Ali Sultan tarikat ehli içerisinde, "gülbanklarda" "*Rum ilinin gözcüsü Seyyid Ali Sultan*" olarak anılmaktadır.⁷² Bektâşi tarikatında bulunan on iki postundan "*aşçı postu*" olarak bilinen ikinci post Seyyid Ali Sultan için uygun görülmüştür.⁷³ Bununla beraber Dimetoka'da kurduğu meskeni Bektâşi ehli için en önemli beş tekke içerisinde bulunur ve birçok tarikat ehli tarafından uğrak yeri olmuştur.⁷⁴ Ahmet Yaşar Ocak'a göre; Seyyid Ali Sultan'ın Kızıldeli Irmağı yanında kurduğu dergâhı ilk dört önemli dergâh arasındadır.⁷⁵

Abdal Musa Velayetnamesi'nde bulunan bilgilere göre; Seyyid Ali Sultan'ın kendisi ile muhatap olduğu, kendisine tabi olması ve isteği üzere Gazi Umur Bey ile Balkan topraklarına ilerlediği görülür. Buradan anlaşılıyor ki Abdal Musa ile Seyyid Ali Sultan Hacı Bektâş-ı Velî ile beraberken birbirlerinden haberdarlardı. Bundan yola çıkarak bu ikilinin Hacı Bektâş-ı Velî'nin yanından Osmanlı içine dâhil oldukları söylenebilir.⁷⁶

Abdal Musa, Orhan Gazi'nin denetlemeleri üzerine Bursa'nın alınmasının ardından, Osmanlı vilayetinden Ege'nin Teke bölgesine ait Elmalı isimli topraklarda yaşamaya başlayıp, burada aktif olmuştur. *Abdal Musa Velayetnamesi*'ne göre Seyyid Ali Sultan Elmalı'da bulunan dergâhta Abdal Musa'nın dervişlerindendir. Bundan yola çıkarak Osmanlı topraklarıyla Elmalı toprakları arasında Seyyid Ali Sultan'ın da Abdal Musa ile beraber olduğu söylenebilir.⁷⁷

Abdal Musa Velayetnamesi'nde bahsedildiği üzere, Abdal Musa, Seyyid Ali Sultan'ı Pir-evini düzenlemesi üzere Sulucakarahöyük'e gitmesi için yollamış, ardından da Gazi Umur Bey eşliğinde Rumeli fetihlerine göndermiştir. Tüm bu bahsedilen konuların

⁷¹ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 22.

⁷² Şahin, *Seyyid Ali Sultan*, DİA, cilt: XXXVII, İstanbul: 2009, s. 48.

⁷³ Birge, *Bektâşilik Tarihi*, Çev. Reha Çamuroğlu, s. 201.

⁷⁴ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 23.

⁷⁵ Şahin, *Seyyid Ali Sultan*, DİA, cilt: XXXVII, İstanbul: 2009, s.50.

⁷⁶ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 88.

⁷⁷ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 138.

gerçekliğini kabul etmemekte, Balkan fetihlerindeki Seyyid Ali Sultan'ın varlığının doğruluğunu *Abdal Musa Velayetnamesi'ndeki* olaylar ışığında yer aldığını görmek de bir seçenektir. Fakat doğruluğundan emin olunacak bir konu varsa o da Umur Bey'in etkisini sürdürdüğü zaman, deniz üzerinde kendini oldukça geliştirdiği ve saltanat mücadelelerinde kendine taraf seçerek Bizans'ın devlet meselelerine dâhil olduğu, hatta bu esnada ileride Seyyid Ali Sultan'ın mesken edinip dergâhını oluşturacağı Dimetoka'ya da gitmiştir. *Abdal Musa Velayetnamesi'nde* bahsedilen, doğruluğu düşünüldüğünde Seyyid Ali Sultan'ın 1348 tarihinde vefat ettiği söylenen Gazi Umur Bey ile arasında samimi bir arkadaşlık olduğu, zira Osmanlı'nın Rumeli'yi daha fethetmediği zamanlarda o topraklara gitmeleri esnasında beraber olmaları ihtimaller arasındadır. Zira Vilayetnamede, Süleyman Paşa dâhilinde Rumeli'ne gittiklerinden bahsedildiği bölümde, “sal motifinin değil de gemi motifinin” bahsedilmesi de gemi ile çokça Rumeli'ye gitmesi Umur Bey'den dolayı diye düşünülür. Tabii bahsedilen bu konular kesin değildir, doğruluğundan emin olunan ise Umur Bey'in ve Seyyid Ali Sultan'ın Rumeli fütuhatında isimlerinin geçtiğidir. *Abdal Musa Vilayetnamesi'nde* Abdal Musa'nın isteği üzerine Umur Beyle ile beraber Rumeli'nin alınmasında orada olması istenilen Seyyid Ali Sultan hakkında bir konu yoktur.⁷⁸

1.2.2. Seyyid Ali Sultan'ın Son Yılları

Seyyid Ali Sultan, Osmanlı topraklarına varmasının ardından Orhan Gazi'nin Balkanlardaki planlarının şekillenmesi hasebiyle yaptığı toplantıda bulunmuş ardından da Orhan Gazi'nin çocuğu Süleyman Paşa ile beraber seferlere gitmiştir.⁷⁹ *Velayetnamede*, Seyyid Ali Sultan ve dostlarının Çardak yolundan Rumeli topraklarına deniz üzerinden gittikleri rivayet edilmektedir. Seyyid Ali Sultan'ın Gelibolu ile Bolayır seferlerine dâhil olmasının ardından I. Murad zamanında, Gazi Evrenos'un başında durduğu Keşan ve İpsala seferlerinde faal bir şekilde bulunmuştur.⁸⁰ Lakin *Vilayetnamede* de ordu başındaki kişi Gazi Evrenos yerine Seyyid Ali Sultan olarak anlatılmıştır. Seyyid Ali Sultan ile arkadaşları Balkan topraklarındaki Gelibolu, Bolayır, Kavak, Varmacin, Murtad Kalesi, İpsala, Fare, Dimetoka, Edirne, Şumnu, Rusçuk, Silistre ve Bolu topraklarının alınması için yapılan seferlerde bulunmuşlardır,

⁷⁸ Şahin, *Dervişler Ve Sufi Çevreler*, s. 83.

⁷⁹ Şahin, *Dervişler Ve Sufi Çevreler*, s. 85.

⁸⁰ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan Vilayetnamesi*, s. 19.

Velayetnamede bahsedilene göre bu seferlerden kendilerine çokça mal kalmıştır.⁸¹ Seyyid Ali Sultan uzun zaman Balkan topraklarında fütuhatta bulunmasının ardından *Velayetnamede* yazılana göre, Gaziler Ordusunu komuta etmesi için Gazi Evrenos'u görevlendirmiş, daha sonra Dimetoka civarında bulunan Kızıldeli isimli toprağın yanındaki nehrin kenarına dergâhını yapmıştır. Seyyid Ali Sultan'ın vefatında ardından Tarı Bükü'ne türbesi yapıldı. Dergâh sonraki zamanlarda da epey aktif bir şekilde devam edip tekkeye ayende ve ravendenin de faydalandığı bir yer haline gelmiştir. Bahsi geçen dergâh tüm bunların yanında derbent olarak da kullanılmıştır.⁸²

Seyyid Ali Sultan'ı anlatan eserlerde kendisinin naif bir kişiliğe sahip olduğu hakkında detaylar mevcuttur. Seyyid Ali Sultan, gazi-derviş olarak, Balkan topraklarını elde etmenin ve o bölgeye yerleşmenin ne kadar önemli olduğunun farkında olup, bu mahiyetteki duruma çokça dikkat etmiştir. Kendisi, Rumeli'yi "*Şirkten temiz ve halas kılmak*" düşüncesindedir. Kendisinde en çok önem arz eden konu gazi anlayışıdır ve kendi yaptıklarıyla da bunu göstermiştir.⁸³ Birge, Seyyid Ali Sultan'ın ehemmiyet gösterdiği bu konuyu Bektâşiliğin gaza anlayışı olduğunu belirtmektedir. I. Beldicianusteinher da, Seyyid Ali Sultan'da gazilik kavramı ile ilgilenmiş ve onu Balkan seferlerinde ön planda bulunan Hacı İlbey isimli gaziyle aynı insan olduğunu belirtmiştir. Bu fikir kanıtlanamamakla beraber, Seyyid Ali Sultan'ın Balkan seferlerindeki başarısı göz ardı edilemez.⁸⁴

Seyyid Rüstem Gazi, Seyyid Ali Sultan'ın en samimi arkadaşlarından. *Velayetnamede* Seyyid Ali Sultan kadar bu yakın arkadaşından da bahsedilmiştir. Osmanlı tarihçesinde kendisinden bahsedilen Kara Rüstem adındaki kişiyle aynı kişi olması yüksek ihtimaldir. Seyyid Rüstem, Seyyid Ali Sultan'ın savaş ve fütuhat işlerinde en fazla ona destek olan kişidir.⁸⁵ Seyyid Ali Sultan'la beraber bilinen ve bahsi geçen dostları Balkanlardaki Türklüğü yayma ve İslam kültürü oluşturma faaliyetlerinde önemli rol oynamışlardır. Barkan'ın bahsetmesine göre; Seyyid Ali Sultan, Osmanlı

⁸¹ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan Vilayetnamesi*, s. 92.

⁸² Ömer Lütfi Barkan, "*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar Ve Temlikler I:İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri Ve Zaviyeler*," Vakıflar Dergisi, 1942, sa. 2, s. 293.

⁸³ John Kingsley Birge, *The Bektashi Order Of Dervishes*, London: 1965, s. 55.

⁸⁴ Şahin, *Dervişler Ve Süfi Çevreler*, s. 86.

⁸⁵ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Ve Velayetnamesi*, s. 75.

saray ahali ile Rumeli'ye giden ilk dervişlerden olması kendisini önemli bir yere getirmiştir.⁸⁶ *Velayetnameye* göre; Seyyid Ali Sultan ile yanındaki dostları Osmanlı'nın Balkan seferleri sırasında bu toprakları ele geçirme faaliyetlerinde hızlandırma ve kolaylaştırma sağlamışlardır. Bununla beraber kendilerine has savaş teknikleri de kullanmışlardır. Bunlardan birisi, gayrimüslimlere gözdağı vermek ve ürkütmek adına kâfir bir savaşçıyı öldürdükten sonra şişe geçirip ateşte yakmalarıdır.⁸⁷ Osmanlı tarihçesinde bu gibi örneklerle karşılaşmak mümkündür. Bu motifler neticesinde gayrimüslimlerin İslam'a girdikleri görülmektedir. Seyyid Ali Sultan ve dostlarının bu faaliyetleri Bektâşi ezgilerinde de yer bulmuş ve bu ezgilerde "*Rumeli gemilerinin şahı*" şeklinde bahsedilmiştir.⁸⁸

Rıza Yıldırım'a göre; Seyyid Ali Sultan Selçuklu devletinin otoriter yapısından uzak kalmak istediği için Osmanlı toprakları içerisinde gözden uzak yerlerde kurdukları Vefa-i Babai kültürü üzerine bir Seyyid olarak görülmektedir. Bu kişilerin İslam'ın kurallarına hassasiyetle yaklaştıkları ve gerekleri yerine getirip, yasaklardan uzak kaldıkları çokça belirtilmektedir. Seyyid Ali Sultan'ın kurduğu dergâhın derviş sayısı ve kim olduklarına dair fazla kaynak yoktur. *Velayetnamede* yazdığı üzere iki bini aşkın dervişin bulunduğu yönündedir.⁸⁹

Velayetnameye göre; Seyyid Ali Sultan, arkadaşları ile Horasan'dan gittiklerinde Hacı Bektâş-ı Velî'nin yanına gelip, ondan tavsiyeler aldığı ve bu tavsiyeler ışığında bir işe koyulduklarını yazarken, *Abdal Musa Velayetnamesi'nde* buna karşılık, Abdal Musa'nın, Seyyid Ali Sultan'ın Pir-evi'ne gitmesini ve burada düzenlemeler yapması için gönderdiği belirtilmektedir.⁹⁰

Ocak ise; Seyyid Ali Sultan, Kaygusuz Abdal ve Sultan Şecâüddin'in yaşadığı XIV-XV. yüzyıllar arasında hayatını sürdürmüş bir Kalenderi dervîşi veya Probektâşidir demiştir.⁹¹ Seyyid Ali Sultan'ın etkisinin Bektâşilik geleneğine de yansıdığını, yazılan

⁸⁶ Barkan, "*Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar Ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri Ve Zaviyeler,*" Vakıflar Dergisi, 1942, sa. 2, s. 293.

⁸⁷ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan(Kızıldeli) Ve Velayetnamesi*, s. 167.

⁸⁸ Şahin, *Dervişler Ve Sufi Çevreler*, s. 87.

⁸⁹ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan(Kızıldeli) Ve Velayetnamesi*, s. 124.

⁹⁰ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan(Kızıldeli) Ve Velayetnamesi*, s. 127.

⁹¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992, s. 88.

nefeslerde bulabiliriz. Örneğin; Bektâşi şairi Kul Himmet, yazdığı nefeste Seyyid Ali Sultan'ı, Hacı Bektâş-ı Velî'nin kendisine ait tacının sahibi olduğunu anlatmaktadır. Bununa birlikte Virani'de Seyyid Ali Sultan'ı “*Rum erenlerinin şahı ve gazilerin serdari*” şeklinde vurgulamaktadır. Buna benzer başka şairlerin nefeslerinde de yer almış ve kendisinden kırkların başı, Horasan dervişlerinden olması ve Rumeli'deki İslam faaliyetlerinden bahsedilmektedir.⁹² Seyyid Ali Sultan Rumeli'de daha sonra da Anadolu'da değer verilen ve Bektâşi tekkelerinde yer alan bir isim olmuştur.⁹³

⁹² S. Nüzheti Ergun, *Bektâşi şairleri ve nefesleri*, Çolpan Yayınevi, İstanbul: 1944, s. 177.

⁹³ Şahin, *Dervişler ve Sufî Çevreler*, s. 90.

BÖLÜM 2: ABDAL MUSA VELAYETNAMESİ'NDEKİ KERAMET MOTİFLERİNİN TARİHİ ARKA PLANI

2.1. Don Değişirme⁹⁴ (Geyik Donuna Girme) Konulu Keramet Motifinin Tarihi Arka Planı

Geyik donuna girmenin tarihsel arka planına bakıldığında geyik, Türk kültüründe kaynağı Mezolitik Çağa dayanan “en eski” sembollerdendir. Gökyüzü ve yeryüzü öğelerine dayanan çokça hayvanla benzerliği vardır.⁹⁵ Zira geyik tasviri Türk menşeli değildir.⁹⁶ Önceki devirlerde geyik, Anadolu’da ortaya çıkan Hitit toplumunun kendilerine bir mitolojik unsur olarak aldıkları motiftir. Dünya üzerinde geyiği ilk hangi topluluğun kültür motifi olarak kullandığı belli olmasa da, Hititlerde önemsenmiş ve çokça yer verilmiş bir motif olarak var olmuştur. Geyik motifi, geyik ilahı olan Haruva’nın Hitit Mitolojisinde de bulunmaktadır. Hitit toplumunda ki geyik motifinin tesiri bütün Avrupa ve Asya’ya hâkim olmuştur.⁹⁷ Göktürkler’de Türeyiş kültü hakkında fazlaca kendini gösteren mağara motifi de kurttan çoğalma mitlerinde yer bulur. Göktürk hakanının mağarada geyik şekline bürünmüş “tanrıçayla” birliktelik yaşamasından bahseden mitlerde bu konu belirtilir.⁹⁸

Çin bulgularındaki bir anlatıya göre Göktürklerin hükümdarı “mağarada genç bir kız” şeklindeki deniz ilâhesi ile birlikte olmuştur. Fakat Hakan, genç kızın gerçekte beyaz geyik olmasından habersizdir. Yapılan süre avı⁹⁹ sırasında yakalanan hayvanlar içindeki beyaz geyik, avcılar tarafından vurulunca işin aslı ortaya çıkmıştır. Ardından mağaraya varıp da âşık olduğu genç kızı göremeyen Hakan, kızın geyik şekline girmiş bir tanrıça olduğunun farkına varmıştır.¹⁰⁰

Göktürkler zamanında av ile vurulan geyik Hakanlıkla da alakalıydı. Bu durumla alakalı olarak Emel Esin, Kültigin Kitâbeleri’nin şark kısmındaki Hakan imzasında bulunan

⁹⁴ Don değişirme hadisesinde bir cisim birden fazla görünüşler altında tezahür edebilir; bir insan, hayvan veya bitki yahut bir eşya biçimine girebilir. Fakat bu görünüşte değişik şekiller geçici olup o cismin asıl mahiyetini değiştirmezler.

⁹⁵ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, İstanbul: Kabalca Yayın Evleri, 2000, s. 142.

⁹⁶ İbrahim Kafesoğlu, *Eski Türk Dini*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980, s. 52.

⁹⁷ Eyüpoğlu, *Tanrı Yaratan Toprak Anadolu*, s. 139.

⁹⁸ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 35.

⁹⁹ “Süre Avı” Bir Çok Avcının Katılmasıyla Ve Çoğu Kez At Üzerinde Avı Kuşatarak Yapılan Avlanma, Sürgün Avı, Türk Dil Kurumu.

¹⁰⁰ Wolfram Ebrhard, *Çin Şimal Komşuları*, çev. Nimet Uluğtu, Ankara: T.T.K., 1996, s. 86.

“dağ keçisinin” büyük ihtimalle geyik olabileceğini söyler. Bununla beraber bu damga Hakanlık Kut’unun da sembolüydü.¹⁰¹ Önceki devirlerde Türkler dağ keçisine ‘sıgun’ demiştir. Sıgunlar av inançlarıyla alakalıdır. Taoizm efsanelerine göre hayvanlar dağ keçisi otundan yediklerinde ebedi yaşama ulaşırlardı, bundan dolayı da ölümsüzlüğün sembolü addedilirler.¹⁰²

Halk ve Alevi ezgilerinde de sıkça görülen simge geyiktir. Türkler Anadolu’ya henüz ayak basmadıkları zamanlarda da geyik kutsi bir varlık olarak var olmuştur. Bununla beraber Göktürk anlatılarında ak dişi geyiğin deniz ile gölün efendisi olup, kendisine yanlış bir davranışta bulunan kişilere ve toplumlara ceza verdiğine inanılmıştır. Ayrıca Moğol anlatılarına göre de Cengiz Han’ın, “*gökten gelen kurdun eşi bir dişi geyiktir*”.¹⁰³

Bilinen bazı toplumlar geyiği kutsi bir varlık olarak kabul edip, yaşantılarının insanoğluna benzediğini ve kendi dillerini konuştuklarını düşünmüşlerdir. Bu toplumlar; Sümerler, Akadlar, Babiller, Elamlar ve Asurlar olarak bilinmektedir. İslamiyet Anadolu’ya yayıldığında bu toplumlar ortadan kalkmışlardı fakat kendilerinin dinsel gelenekleri ve yaşam biçimleri farklı şekillerde görülürdü.¹⁰⁴

İslamiyet’te de bu çeşit menkıbeler, Türk Mitolojisinin bilinen emsallerindedir. Bunların önemli örneklerinden biri şöyledir; Hz. Muhammed’in (s.a.v) soyundan¹⁰⁵ olan Muhammed Hanefi, karşısına çıkan geyiği takip etmiştir. Geyik bir mağaranın kapısından girince ardından o da içeriye girmiştir. Mağarada yürümeye başlamış ve mağaranın sonuna gelince geniş bir ovada cennet gibi bağların içinde Mine Hatun ile karşılaşmıştır. Buna benzer efsanelerde peygamberler veya onların soyundan gelenler Türk Mitolojisiyle özdeşleştirilerek topluma takdim edilmiştir.¹⁰⁶

Geyik, Budizm efsanelerinde Buda ile alakalı bir sembol olarak da görülmüştür.¹⁰⁷ Hayvan donuna girme motiflerinde anlatılanlar, Şamanizm kültürü üzerinden gelmekle

¹⁰¹ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 143.

¹⁰² Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 150.

¹⁰³ Erdoğan Alkan, *Sayılar ve Hayvan Simgeleriyle Alevî Mitolojisi*, İstanbul: Feylesof Kitapevi, 2005, s. 118.

¹⁰⁴ Alkan, *Alevî Mitolojisi*, s. 119.

¹⁰⁵ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 578.

¹⁰⁶ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 24.

¹⁰⁷ Walter Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2000, s. 35.

bilinir ve aslında Budist inancından etkilenmiştir. Bunun yanı sıra Orta Asya’da Türklerin Budizm’i benimsemesi sırasında Şamanizm kültüründen etkilendikleri görülmektedir. Çünkü *Velayetnamede* bahsedilen Alevi- Bektâşi “literatüründeki” şekle bürünme anlatılarına Budizm’de rastlamak mümkündür.¹⁰⁸

Budist rivayetlerinde; Buda’nın avlanacak hayvan şeklinde dünyaya gelerek yaşamını sürdürmesi anlatılmıştır. Anlatılara göre geyik şeklindeki Buda, geyik avlanmaya giden kötü kalpli hükümdar Dantipala’dan, diğer geyiklerin affedilmesini istemiş fakat Dantipala kılıcını eline alıp geyiğin başını ikiye bölmüştür. O sırada Dantipala’nın da bileği kesilmiş ve kılıcıyla beraber yere yıkılmıştır. Hükümdar yanlış yaptığını fark edip af dilese de artık işe yaramamış ve yer yarılmış cehennem ateşi hükümdarı içine almıştır.¹⁰⁹

Geyik, Türk toplumunda hem İslam öncesi hem de İslamiyet sonrası için de kutsi bir varlıktır. Türk efsanelerinde geniş ölçüde yer tutmaktadır.¹¹⁰ Geyik tasviri Türk ve Çin kültüründe, vücudu at şeklinde, başında da boynuzla tasvir edilmiştir. Bu geyik, toplumlarda yaşamın uzun olması, sevinç, rahatlık, şan, soyun devam etmesi ve güzel haberlerin sembolüdür.¹¹¹

Türklerde Kam, birçok şeyi hayata geçirmek adına sarhoş bir âleme gitmeden önce merasim yapar. Kam merasimlerde şekline girilen “hayvan-ata” veya “ruhlardan” olur. Bundan dolayı Kam, kıyafeti veya “davulu” ile bu hayvana ithafen bir simge bulundurmıştır.¹¹² Kam sarhoş seyahati sırasında gökyüzüne yükselmiş veya yerin dibine inmiş ve bu sırada kartal, ördek, kaz, kuş, geyik ve benzeri hayvanlar yardımında bulunmuştur. Kam bu hayvanların yanında bulunmasıyla veya hayvanların şekline girmesiyle göğe yükselmiş, “tanrılardan, ruhlardan, Göktanrıdan ya da Ülgen’den” ihtiyacı olanları almış, muhtaç olan kişilere deva olup, taleplerini yerine getirmiş, onlara şifa sağlamıştır. Bu farklı hayvanlardan bir tanesi Kam’ın muhafazasını sağlayan ruhtur.¹¹³ Türk kamlarında fazlaca görülen kültüre göre kamların, sarhoş yolculuğu

¹⁰⁸ Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s.172; Baki Öz, *Alevilik Tarihinden İzler*, İstanbul: Can Yayınları, s. 107.

¹⁰⁹ Walter Ruben, *Eski Metinlere Göre Budizm*, Okyanus Yayınları, İstanbul: 2000, s. 36.

¹¹⁰ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 569.

¹¹¹ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 141.

¹¹² Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 142.

¹¹³ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 67.

sırasında tanıdıkları tarafından görülmemek için suretini bulunduğu kültüre ait canlıların boynuzlarından elde edilmiş maskeler kullanarak sakladığı bilinmektedir.¹¹⁴ En eski zamanlarda kutsal görülmüş olan geyikle ilgili tüm şeyleri, Pazırık höyüklerinde bulunmuş atların kafasında, geyik şeklindeki maskeleri görmekteyiz. Daha sonraki zamanlarda geyiklerin ruhlarının elde edilmesi için kurban edilmesi geyiğin bu özelliğinden dolayı olabilir.¹¹⁵

İslamiyet Türkler arasında benimsendikten sonra Şamanizm kültürünün en belirgin emareleri, ilk alperenlerin diledikleri vakitte bir hayvanın donuna bürünebilmeleridir.¹¹⁶ Geyik kültürünün Türkler'in İslamiyet'e girmesinin ardından da varlığını sürdürdüğü bilinmektedir. Geyiğin değeri farklı "tarikatlara" alakalı "menkıbelerde" bulunmaktadır. Geyikli Baba'nın geyik şekline bürünmesi buna bir örnektir.¹¹⁷ Bunun yanında dervişlerin bindiği hayvanın geyik olduğu görülmektedir. Hâkeza göz değmesi için geyik boynuzunu almışlardır. Geyik, Yörüklerde çokluğun ve bolluğun sembolü addedilmiştir.¹¹⁸

Avlanacak olan hayvan zaman zaman iyi bir ruhun sembolü olmuştur. Yol buldurucu hayvan kültü böylece oluşmuştur.¹¹⁹ Geyik, bir takım Hun anlatılarında da yol gösterici bir varlık olarak anlatılmaktadır. Bununla beraber Hz. Hamza ve Hz. Nuh hikâyelerinde geyiğin olağanüstü melekelerini anlatan yerler vardır.¹²⁰ Araştırmamızın ilerleyen safhalarında bu kıssalara değinilmiştir.

Geyik kültü Oğuz Kağan Destanı'ndaki mücadele için yola çıkan Oğuz Kağan'ı ve askerlerini doğru yola çeken kurdu anlatmaktadır. Bu hayvan Gökta'nrı'yı sembolize eden kutsi bir hayvandır.¹²¹ Gök kültüründen dolayı Orta ve İç Asya'da daha çok ak geyik motifi ön plandadır. Kırmızı veya kahverengi geyik kültü yeraltı kültü ile alakalıdır.

¹¹⁴ Ahmet Ali Arslan, *Türk Şamanizm'i Kaynağına Doğru*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2005, s. 6.

¹¹⁵ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 142.

¹¹⁶ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 29.

¹¹⁷ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 143.

¹¹⁸ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 144.

¹¹⁹ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 161.

¹²⁰ Mevlut Kaya, *Uygarıklarda Kutsal Geyik Motifi Ve Geyik Motifine Bağlı Yer Adları*, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, c. 6. sa. 11, t. y., ss. 6.

¹²¹ Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 161.

Türk efsanelerinde geyiğin arkasından giden avcıyı ölüme doğru çeken geyik anlatıları da bulunmaktadır. Anadolu'daki "alageyik" miti de bu hususla alakalıdır.¹²²

Türk efsanelerinde avlanmanın ara sıra yer altı ögeleriyle alakası olduğu da bilinmektedir. Bunlarla alakalı anlatılarda esas olarak yeraltı ilahına ve kendisinin sahip olduğu ölümden bahsedilmiştir. Ölüm, yer altı tanrısının veya ruhların avlanan kişiyi hayvan yardımıyla yer altına getirmesiyle gerçekleşmiştir. Avcı, geyik yahut tilki gibi bir hayvanın peşinden gitmiş, fakat hayvanı asla ele geçirememiştir. Bu av hayvanı, avcıyı bir yüksekliğin üstündeki geçide getirmiştir. Avcı geçitten geçtikten sonra yer altı dünyasına girmiş fakat bunları bilen bir başka avcının nasihatleri sayesinde olayı anlayıp kaçmıştır. Avcıyı yer altına çeken hayvan yer altı ilahının kendisi ya da ruhlarından biridir. Avcının peşinden gittiği hayvan, zaman zaman başka birisinin iyi ve yardımcı ruhu niteliğindedir. İlah Kuday'ı simgeleyen hayvanın peşinden giden avcıdan bahsedilen Sibiryâ hikâyesi bu durumun bir örneğidir.¹²³ Bu hikâyede bir yiğit avdayken geyik görmüş ve geyiğin izini sürmüştür. Geyik kaçıp uzaklaştıkça er de izini kaybetmeden takibe devam etmiştir. Kovalama bir bakır dağın dibine kadar sürmüştür. Tamamıyla bakırdan oluşan bu dağdan aniden bir kapı açılmış ve geyiğin o kapıdan girmesinin ardından avcı da o yoldan gitmiştir. Bir anda geyik ortalıkta görünmemiş ve avcının karşısına "yedi-tanrı (Kutay)" çıkmıştır. Menkıbede anlatılan bu geyik büsbütün yol gösterici ve Rab'in sefiridir.¹²⁴

Türk efsanelerinde, yiğitlerin eşleri genellikle tanrının yolladığı kutsal kadınlardır. Göktürk Mitolojisinde de han ile geyik motifine bürünen kızın görüşüp sevişmeleri de buna bir örnektir.¹²⁵ Bundan dolayı da bir kısım Türk boyları köklerini kurttan, bir kısmı da geyikten geldiğini söylemektedirler. Cengiz Han'la alakalı mitoloji, iki unsuru bütünleştirmiş ve Hanın atasını kurda, annesini de geyiğe dayandırmıştır.¹²⁶ Kuzey-Batı Sibiryâ'da yaşayan Fin-Ugarların cedlerinin de geyik olduğu söylenmektedir.¹²⁷

¹²² Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, s. 143.

¹²³ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 557.

¹²⁴ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 24.

¹²⁵ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 87.

¹²⁶ Hikmet Tanyu, *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1980, s. 47.

¹²⁷ Ayrıntı için bkz. Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 777.

Avrupa'ya bakıldığında ise; Hunlar yer değiştirirken onlara yol gösteren hayvanı anlatan İç Avrasya'da çokça bilinen bir mitleri vardır. Hunları Kırım'a götüren dişi bir geyik veya inek olarak bilinmektedir.¹²⁸ Bir başka örnek olarak da; Bizans tarihi araştırmacısı Jordanes'in ortaya koyduğu kitapta, Hun avcılarının "sürek avına" çıktıklarında karşılaştıkları bir geyik anlatılmaktadır; *"Eski Hun avcıları kendi adetlerine göre bir sürgün avı yapıyorlarmış. Avlana avlana Maeotis bataklıklarının iç kısımlarına doğru gitmişler. Bu sırada nereden geldiğini bilmedikleri bir dişi geyik çıkmış karşularına. Başlamış dişi geyik onlara, bataklığa doğru yol göstermeye. Onlar da ellerinde olmadan dişi geyiğin peşinden gitmişler. Geyik bazen gidiyor ve bezen de durarak onlara bakıyormuş. Avcılar geyiği ha vurduk, ha vuracağız derken iyice bataklığın içine girmişler. Az sonra bataklığın öbür kenarı görünmüş. Hâlbuki hunlar bu bataklığı geçilmez bir okyanus kadar büyük görürlermiş. Bataklığın karşı yakasında ise İskitlerin memleketi varmış. Hun avcıları İskit memleketine ayak basar basmaz, geyik de birden bire kaybolmuş."*¹²⁹

Avrupa Hunlarından kalan Kutrigar ile Utigur boylarının soyuyla ilgili rivayetler Hunlarıkiyle benzetmektedir. Rivayetlerde dişi geyik, bu boyların erlerini bir denize doğru götürmüştür.¹³⁰ Yukarıda verilen örneklerin yanı sıra Gülay Mirzaoğlu da geyiğin peşinden gidenlerin sonunun kötü olmasını şöyle bir örnekle açıklar; Bir vakit avcılar geyik avlamak için yola koyulmuşlardır. Avcılar avın peşinde coşkuyla giderken içlerinden birini bir geyik uçuşuna doğru götürmüştür. Delikanlı geri gitmek için uğraşsa da artık dönemeyeceğini anlamıştır. Diğer avcılar ortadan kaybolan delikanlıyı bulmak için gezinmişler, avcılığı bulmalarına rağmen ellerinden bir şey gelmemiş ve onu çok kötü bir halde bulmuşlardır. Geyik bu motifte kendisinin peşinden gelen delikanlıyı felakete götüren ve avlanamayan bir varlıktır. Bu hikâyede de görüldüğü üzere geyiği yakalamaya çalışanlar her zaman kötü bir sonuçla karşılaşmışlardır. Gülay Mirzaoğlu örneği üzerine geyiğin yakalanma girişimi ardından peşinden gidenin kötü sonuçla karşılaşacağını ve bu durumun her zaman böyle olacağını savunsa da araştırmamızın geri kalan kısımlarında bahsedilecek olan örneklerde bu durumun her zaman böyle olmadığı göreceğiz. Geyik kötü sonuçlardan ziyade genel manada avcılığı iyiye ve

¹²⁸ Julian Baldick, *Hayvan Ve Şaman*, İstanbul: Hil Yayınları, 2010, s. 16.

¹²⁹ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 578.

¹³⁰ Ayrıntı için bkz. Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 759.

güzelliğe götürdüğünü görmekteyiz. Araştırmamızın ilerleyen aşamasında bu konuya değinilecektir.¹³¹

İslamiyet'in ardından Anadolu'da bu olaylardan bahseden alageyik menkıbeleri bulunmaktadır.¹³² Ayrıca, uzun zamanlar ardından ortaya çıkan Geyikli Baba hikâyelerinde dervişlerin geyik şekline büründüklerinden bahsedilir. Pir Sultan Abdal'ın da sözlerinde dervişlerin kendilerine ait bu olağanüstü melekeleri anlattığı görülmektedir.¹³³

XIII. ve XIV. yüzyıllarda ortaya çıktığı düşünülen, kaynağı bilinmeyen bir tefsirde Hz. Hamza'nın İslam'a girmesine sebep olarak gösterilen geyik anlatısı bunun emsalidir. Fakat anlatının son kısmında bahsedilen "Taha" suresinde bunu gösteren bir ifade bulunmamaktadır.¹³⁴

Vilayetnamede bahsedildiği üzere Hacım Sultan bir vakitte Beğce ile Habib Bacı isimli dervişlerle beraber Seyyid Battal Gazi'nin kabrine gelmiştir. Bulduk Çayırı isimli beldeye vardıklarında Hacım Sultan hâl üzere olmuştur. Dervişler bu durumun sebebini merak etmişler ve "*Seyyid 'in ruhu bizi karşılamaya çıktı*" cevabını almışlardır. Bunun ardından Hacım Sultan çayırı işaret etmiş, Beğce ile Habib Bacı çayıra doğru yöneldiklerinde orada bir "Sığın'ın kaçtığına şahit olmuşlar ve bu sırada "sığın" bir anda yok olmuştur.¹³⁵

2.1.1.Don Değiştirme (Geyik Donuna Girme) Konulu Keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri

Alevi-Bektâşi kültüründe, Bektâşi dervişleri ve din adamları herhangi bir hayvanın suretine bürünebilirler. Şamanistlerin telakkisine bakıldığında, kamin ruhu istediği varlığın şekline bürünebilir. Ruhlarının intikal ettiği bedeni Altaylı şamanlar "Tös (töz)"

¹³¹F. Gülay Mirzaoğlu-Sıvacı, *Türkülerde Mitolojik Unsurlar*, Kiev'de gerçekleştirilen "35th International Ballad Conference" adlı bilimsel toplantıda sunulan "*Some Mythological Elements in Turkish Folk Songs*" adlı bildiri temelinde oluşturulmuştur. 2005, s. 36-37.

¹³²F. Gülay Mirzaoğlu-Sıvacı, *Türkülerde Mitolojik Unsurlar*, Kiev'de gerçekleştirilen "35th International Ballad Conference" adlı bilimsel toplantıda sunulan "*Some Mythological Elements in Turkish Folk Songs*" adlı bildiri temelinde oluşturulmuştur. 2005, s. 36-37.

¹³³ Zekeriya Karadavut, *Anadolu Türk Folklorunda Geyik*, yıl:19, sa. 76, 2007, s. 110.

¹³⁴ Saadet Çağatay, "*Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler*", Ankara: Belleten, 1956, s. 154.

¹³⁵ Gölpınarlı, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 83.

olarak nitelendirmiştir.¹³⁶ Şekil değiştirme olayında Hacım Sultan Velayetnamesi ve Sultan Şücâeddin Menakıbnamesi'nde de bahsedildiği üzere Hacı Bektâş-ı Velî'nin ve diğer dervişlerin güvercin şekline büründüğünden bahsedilmiştir. Güvercinin ön plana çıkmasının sebebi de durgun ve barışçıl bir yapısı olmasından kaynaklıdır.¹³⁷ Bu örnekten yola çıkarak da Hacı Bektâş-ı Velî'nin, Velayetnamede Anadolu topraklarında bu kuşun şeklinde bulunmasını, “*Eğer güvercinden daha mazlum bir mahlûk bulsaydık onun şekline girerdik*” şeklinde belirtmiştir.¹³⁸ Bunların yanı sıra dervişler, keramet kabul etmeyen kişilerle husumetlerinin ardından, doğan ve şahin olan vahşi kuş şekline bürünmüşlerdir.¹³⁹

Bütün bu örneklerin yanı sıra Velayetnamede turna kuşunun şekline girme motiflerine de yer verilmiştir. Bu kuş, Çin geleneklerinde ebedi yaşamı simgelemektedir.¹⁴⁰ Japon ve Kore'de olmak üzere doğu geleneklerinde de ölümsüzlükle simgelenen bu kuşa rastlamak mümkündür. Bu kuşa verilen değer Alevi-Bektâşi gelenekleri içinde bulunmaktadır. Bunun sebebi turnanın Hz. Ali'yi simgelediği düşüncesidir.¹⁴¹ Eski zamanlarda turna kuşu ile Göktanrı ilişkilendirilmiş ve bu düşünce Alevi-Bektâşi geleneğinde değişerek yerini Hz. Ali'ye bırakmıştır. Bu ilişkilendirmenin sonucunda turna kuşunun sesi Hz. Ali'nin dili olarak görülmüştür.¹⁴² Bununla beraber Alevi ezgilerinde ise bu kuş “haber getirip, haber götürme” özelliği ile kendisini göstermiştir. Böylece turna kuşundan Hz. Ali hakkında bilgi ulaştırması beklenir.¹⁴³

Alevi-Bektâşi geleneğinde turna kuşunun özellikleri ve yeri Velayetnamede, Horasan dervişleri, Hoca Ahmed-i Yesevi ve dervişlerinin turna kuşu şekline büründüğü görülmektedir; Horasan dervişleri, bir araya gelmek ve bu buluşmada Ahmet Yesevi'nin

¹³⁶ Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik Ve Bektâşilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 398-399.

¹³⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 222.

¹³⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 222.

¹³⁹ Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s. 222.

¹⁴⁰ Mehmet Temizkan, *Türk Kültüründe Ve Alevî- Bektâş î Inancında Turna*, Millî Folklor, 2014, sa. 101, s. 163.

¹⁴¹ Mehmet Temizkan, *Türk Kültüründe Ve Alevî-Bektâşî İncında Turna*, Millî Folklor, 2014, sa. 101, s. 164.

¹⁴² Mehmet Temizkan, *Türk Kültüründe Ve Alevî-Bektâşî İncında Turna*, Millî Folklor, 2014, sa. 101, s. 166.

¹⁴³ Mehmet Temizkan, *Türk Kültüründe Ve Alevî-Bektâşî İncında Turna*, s. 167.

de bulunmasını gerekli bulup kendisini bir görüşmeye çağırmak için yedi kişi turna kuşu şekline bürünüp Türkistan'a doğru yola koyulmuştur. Bu durumdan Ahmet Yesevi haberdar oldu ve erenlerine, Horasan dervişlerinin bir buluşma yapmak istediklerini ve yedi kişinin geldiğini söylemiştir. Ahmet Yesevi'nin dervişleri de turna kuşuna bürünüp gelenler varmadan karşılıklarına gidelim dediler. Ardından onlar da turna kuşu oldular.¹⁴⁴

Bu örneklerin yanı sıra Velayetnamede geyik şekline girme de mevcuttur. Bunun örneği şu şekildedir; Hacı Bektâş-ı Velî'nin dervişlerinden olan Resul Baba'nın bir vakitte Hacı Bektâş-ı Velî'nin huzurunda, ona bahşedeceği toprağın nerede olacağını içinden geçirmesi üzerine akşam uyuyup, gün ağarınca uykudan kalkmasının ardından bulunduğu yerin öldüğünde defnedileceği yerde olduğuna şahit olmuştur. Bulduğu beldenin ismi "Beş Karış"tır." Bu ismin verilmesinin sebebi buraya sahip olan kişinin boyunun beş karış olmasıdır. Bu kişi hâkim olduğu topraklara kilise inşa ettirmiştir. Bu toprağın sahibinin yardımcıları av için dağlara gitmiş ve orada geğiye rastlamışlardır. Geyiği gören boy beyi, onu hedef almış ve öldürmeden ele geçirmeye niyet etmiştir. Fakat geyik bir anda kuş şekline bürünmüş ve orada bulunan mabedin üstünde durmuştur. Ardından da bir anda insan haline bürünmüş ve mabedin hemen önünde durmuştur.¹⁴⁵

2.1.2. Abdal Musa Velayetnamesi'ndeki Don Değiştirme (Geyik Donuna Girme) Konulu Keramet Motifi

Araştırmanın ana motifine baktığımızda bu motifle alakalı verilecek örnek şu şekildedir; Teke topraklarının Alâiye Sancağının oğlu Gaybî Bey, gençlik yıllarında hizmetkârlarıyla birlikte avlanmak için yola koyulmuştur. Bunun üzerine gittikleri yerde Gaybî Bey bir geyik görmüş, o anda geyik Gaybî Bey'in karşısında belirmiştir. Beyzâde geyiği görür görmez okunu eline alıp geyiği hedef aldıktan sonra okunu fırlatmış, attığı ok geyiğin sol tarafına isabet edince geyik düşmeden yarası kanar bir vaziyette oradan uzaklaşmıştır. Beyzâde ise geyiğin arkasından gidişini izlemiş ve giden geyiğin ardından atını alıp takip etmiştir. Tepeler, ovalar geçip sonunda bir düzlüğe varmış,¹⁴⁶ yaralı geyik de o sırada bir tekkeye girmiştir. Beyzâde de ardından tekkeye girip geyiğin

¹⁴⁴ Gölpınarlı, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 83.

¹⁴⁵ Gölpınarlı, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 86.

¹⁴⁶ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s.19.

nerede olduğunu sorgulamış. Aslında bu düzlükteki tekke, velayet dervişlerinden Seyyid Abdal Musa Sultan'ın imiş. Abdal Musa bu topraklarda bir tekke inşa ettirmiş ve kendisinin emrinde çokça eren bulunmuş. Kendisiyle tanışanlar muhakkak şakirt ve muhibbi olarak tekkede yaşamaya başlarıymış. Tüm dervişler Abdal Musa'nın büyük bir özenle hizmetini görüp, kendisine her zaman tabi olurlarmış. İşte geyiğin ve Gaybî Bey'in girdikleri dergâh bu imiş.¹⁴⁷

Erenler, Beyzâdeyi hoşça karşılarken bineğinin dizgininden tutmuş ve:

"-Buyurun, ziyarete geldünüz ise aşağı inün." demişler. Beyzâde:

"-Buraya oklanmış bir âhû geldi, o benim şikârumdur, nice oldu, onu bana virün" diyerek ahuyu istemiş. Erenler de:

"-Buraya böyle bir âhû gelmedi ve biz görmedük." demişler. Beyzâde:

"-Hiç dervişler yalan söyler mi, niçün inkâr idersünüiz? Ben âhûyu kendü gözümle gördüm, buraya gelüp içerü girdi." demiş. Erenler bu sözü duyunca şaşırılmışlar:

"-Bizüm haberimiz yok, bilmiyoruz." demişler. Beyzâde, bu olaydan dolayı çok şaşırıp ne yapacağını bilememiş ve bir süre o şekilde durmuştur.

"Acep bu âhû nice oldu, nereye gitti? Bunlardan gayrı kimünle söyleşsek?" diye düşünürken, dervişler dergâha doğru dönmüş ve:

"-Sultânum! Alâiye Sancağı Beği oğlu Gaybî Beğ buraya gelüp bizden şikâr talep ider." demişler. O sırada, zaten olayı odadan duyan Sultan:

"-Onu benim katuma getirün, gelsün ben ona cevâb vireyüm." demiş. Erenler, Beyzâdeye:

"-Sizi, erenler gelsün diye buyurdılar. Hem ziyâret kılasun, hem de kifâyetlü cevâp alasun." demişler. Beyzâde de Abdal Musa'nın sesini duyup aniden bineğinden inmiş;¹⁴⁸ *"N'ola varalum, o mübarek cemâluni görelüm, ellerini buis idüp, hâk-i pâyine yüzümüzi sürelüm"* demiş. Tekkeye girip, Abdal Musa'yı görünce kendisine hürmetle

¹⁴⁷ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 20.

¹⁴⁸ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 21.

selam verdikten sonra yaklaşıp elini öpmüş, başını ayağının dibine koyup, yüzünü sürmüştür. Ardından karşısında saygıyla durmuş ve Abdal Musa, Beyzâde'nin hürmetini memnuniyetle kabul etmiştir.¹⁴⁹ Ve demiş ki;

“-Hoş geldünüz oğul, safa geldünüz, kadem getürdiünüz. Gönlün, dilegün nedür, dile bizden, söyle işidelüm bilelüm.” demiş. Beyzâde durumunun iyi olduğunu söyleyip başından geçen olayları söylemiştir. Abdal Musa:

“-O âhu, neden seni şikârın oldı?” diye sormuştur. Beyzâde:

“-Sultânüm! Ben anı ok ile vurdum, üzerine at sürüp hayli koşdum. Çok menzil aldı, yoruldu, güç ile buraya geldi.” demiş. Abdal Musa:

“-O okı görince bilür misin?” diye sormuştur. Beyzâde:

“-Bilürem Sultânüm!” demiş. Abdal Musa:

“-Bak imdi, gör okını.” demiş.

Ardında Abdal Musa sol kolunun altındaki oku göstermiş, bunun üzerine Beyzâde, Abdal Musa'nın kolunun altındaki okun kendisine ait olduğunu görmüştür. Aslında avlamaya çalıştığı geyik tekkenin şeyhi Sultan Abdal Musa'nın kendisiymiş. Gaybî Bey, bu durum üzerine çok mahcup olmuş, bir süre endişe ve korku içinde kalmıştır. Bu halinin ardından Abdal Musa'ya mahcubiyetini iletip af dilemiştir. Abdal Musa ise bedenindeki oku çıkarıp Beyzâdeye vermiş ve demiş ki:

“-Dergâhımızda itizâr ehline lûtf-ı ihsân kapusu her zaman açıkdur. Biz geçdük suçundan, bir dahi böyle etmeyesün, her gördüğün cânâ ok atmayasun.”

Gaybî Bey, pişman olmuş ve kendisine gelince de Abdal Musa'nın dervişi olmak istediğini belirtmiştir.

“-Sultânüm! Bendenizü hizmetünüze lâyık görüp, oğulluğa kabûl eyleyün. Allah'ın kudretiyle hizmetümüzi idelüm.” Abdal Musa'nın cevabı şu şekilde olmuştur:¹⁵⁰

¹⁴⁹ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 22.

¹⁵⁰ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 23.

“-Ođlum! Bu erenler yolına gitmekliğe mutlak mücerredlik gerekdür. Sonun düşünmeyüb sonra peşimân olmakdan tek durmak yegdür. Zirâ kim, bu yol, ince, sarp bir yoldur ve bu yolun derd- ü belâsı, mihnet- ü cefâsı boldur ve bu tarîka giren kişi kâdir olduğu denlû elden gelen işi men’ itmeye. Halkdan kendüsüne her ne cefa gelürse sabreyleye ve cânib-i Hakk'dan ne belâ nâzil olürsa kendüsüne ganimet bile, feryâd kılmaya, incinüb melûl ve mahzûn olürmya. Hakk Te'alâ Hazreti'nün, her işde bir hikmeti vardur. Meselâ dünnye ve âhiret, Cehennem ve Cennet, gice ve gündüz, kış ve yaz, gâmüü şâdi, ağlamak ve gülmek, tağ ve sahrâ, yokuş ve iniş hep birbiriniün mukâbilidür. Senün pederin bir (Sancak Beği)dür. O sana riyâzâtı çekmeğe rızâ virmez. Var imdi pederinden icâzet al, ondan sonra bizüm katumuza gel. Gönlüne de danış ki, sonra peşimân olmayasun.” Gaybî Bey:

“Sultânüm! Benüm pederüm sizsünüz. Burada kaldığuma râzı olmazsanuz, ben gayri yire gitmem ve bu tekkeyi terk itmem. Gelmek var gitmek ve dönmeğ yok.” demiş. Bu istişareden sonra Abdal Musa, bir dervişine demiş ki:

“-Gaybî Beğ'ün başını traş idün.” Abdal Musa'nın buyruğundan sonra, Beyzâdeyi tarikat geleneğine göre traş edip giydirmişlerdir. Bu ritüeli gerçekleştirdikten sonra tekkede bir yer gösterip onu postun üzerine oturtmuşlardır. Beyzâde postun üzerinde geleneğe uygun bir şekilde oturmuş ve dünyadan el etek çekip ibadetle uğraşmıştır. Bundan sonra Velayetnamede, Gaybî Beyin arkadaşlarının, Gaybî'nin babasına durumu anlatması, bunun üzerine Alâiye Sancağı olan Gaybî Beyin babasının Teke Beyinden yardım istemesi ve akabinde yaşanan olayları anlatır. Bizim araştırmamızda bu konunun devamını giriş bölümündeki Abdal Musa'nın hayatıyla ilgili olan kısmında ele aldık. Aynı şeyleri tekrara düşmemek adına burada ele almadık. Teke Beyi ile Abdal Musa arasında yaşanan olayın sadece Gaybî 'den dolayı olmadığı kanaatindeyiz.¹⁵¹

Tarihi sürekliliğe baktığımızda geyik motifi birçok medeniyette kendisine yer bulmuştur. Çalışmamızda da ele aldığımız gibi İslamiyet öncesi Türklerde, İslam medeniyetinde ve İslamiyet'ten sonraki dönemlerde de don değiştirme ya da daha da özele indirgersek geyik şekline girme hadisesi geniş bir şekilde yaşanmıştır. Bazen geyik bir eş, bazen bir sevgili durumundayken bazen de hayat kurtarıcı ve yol gösterici

¹⁵¹ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 24.

olduğunu görmekteyiz. Çalışmamızda da ifade ettiğimiz gibi bir tekkenin piri geyik donuna girebilir. Bazen yolunu kaybetmiş bir kısım insana kılavuzluk yapıp hayat kurtarır, bazen yolunu şaşırana yol gösterir kimi zaman da Gaybî gibi bir avcıya kendisini yaralatıp sonra da dervişi yapar. Toplum arasında da bu tarz durumlar bir yerden sonra dine girip inanç olarak kabul edilir. Zira tarihi arka planına baktığımızda böyle bir durumun İslam kaynaklı olması mümkün görülmemektedir. Lakin kültürlerin birbirlerini etkilemesi veya bir kültürün tamamen ortadan kalkmasının mümkün olmamasından dolayı Türk toplumu İslamiyet dinini benimsemiş olsa da buna benzer gayri İslami kültler Türk kültüründe kendisine yer bulmuştur.

2.2.Ateşte Yanmamak Konulu Keramet Motifinin Tarihi Arka Planı

İnsanoğlunun ortaya çıkışından beri yaşama ve çevreye sahip olma uğraşında mühim bir gereklilik olan ateş, tüm bu süreçte işlevi dolayısıyla çeşitli toplumlarda her zaman kutsi sayılan ve övülen bir etken olmuştur. Türk toplumunda ateşin kutsi olması ve duyulan saygı hakkında bahsedilen hadise,¹⁵² varoluşun başlarında bitki ve meyve tüketerek hayatını idame ettiren toplumların, soğuk mevsimlerde kullanılmak üzere stokladıkları mahsullere saldıran hayvanları kaçırılmalarının ardından hayvanların, olayları Ülgen'e anlatarak yakınmaları, Ülgen'in bu durumun ardından "*hayvanlar ot yesinler, kişi onların etini yesin, derilerinden elbise yapsın*" demiştir.¹⁵³ Hayvanların tüketilmesine Ülgen izin verince, bitkiler için ateşe gerek duymayan toplumlar, eti pişirmek için ateşe gerek duymuşlardır. Böylece ateşin toplumların hayatına dâhil oluşu, hayatın devam edebilmesinin gerekliliğinden olmuştur. Böylelikle birçok Türk toplumu için de ateş, kutsiyetini Tanrı Ülgen tarafından verilen emirle kazanmıştır. Altay ve Yakut Türklerinde sadece çakmak taşından yapılan ateş kutsi olarak görülmüş, kibritle elde edilen ateş önemli sayılmamıştır.¹⁵⁴ Bununla beraber Türk ve Moğol toplumları ateşi, yaşayan bir cisim şeklinde kabul etmişler ve ateşe çokça saygı göstermişlerdir. Ateşin

¹⁵² Abdulkadir İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm - Materyaller Ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, s. 65.

¹⁵³ Abdulkadir İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm - Materyaller Ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, s. 66.

¹⁵⁴ İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm - Materyaller Ve Araştırmalar*, s. 67.

içinde ruhun var olduğunu düşünmüşlerdir. Altaylılar bu ruha “od ezi” (ateş hâkimi), Yakutlar “od iççite” olarak nitelendirmişlerdir.¹⁵⁵

Türklerde “ocağı yanmak” şeklinde kişinin neslinin sürmesine ilişkin bir tabir vardır. Ocak-ateş inancının neslin devamı ile ilişkilendirmeye misal olarak “Altay Türklerinde, komşular yeni gelinin evine odun veya yakacak getiriyorlar ve ocağa yerleştirerek, ocağın hiçbir zaman sönmessin diye dua ediyorlardı.”¹⁵⁶ Şamanizm’in ana esaslarından biri olan ateş ve ocak kavramı, İslamiyet’ten sonra tasavvufi toplulukların ateş ve ocak kavramlarını işlemeyle benzerlik göstermiştir.¹⁵⁷

Türklerdeki ateşe¹⁵⁸ dayandırılan inanış aslında Şamanistliğe kadar gitmektedir. Şamanistler için ateş kötü olan her türlü şeyi götürür, temizler. “*Türk mitolojik görüşlerine göre ateş, iyi ruhların yanında yer almakta ve kötü ruhlara karşı durmaktadır.*”¹⁵⁹ Türk toplumunda ateşin kutsi olmasından dolayı, ateş ile geleceğe dair haber vermede bulunma, ona adak verme, bir sonraki senenin bereketini anlamaya çalışma gibi inançlar vardı. Bunların yanı sıra ateş, şu anda da kült olarak bulunan bir simgedir. Ateşin temizleme, kötü olanı ortadan kaldırma ve menakıbnamelerde emsali olan ateşe hâkim olma, istenilen şekilde yönlendirme yeteneği göz önündedir. Devirler öncesine ait bu inanışlara örnek olabilecek olaylar Yahudilik dininde de varlığını sürdürmektedir. Öncelikle ateşin arındırıcı özelliği ile ilgili Tevrat’ta şu vurgular yapılır;

Yşa.4: 4 “*Rab Siyon kızlarını pisliklerinden arındıracak. Yeruşalim’de dökülen kanı adil ve ateşten bir ruhla temizleyecek.*”¹⁶⁰

Yşa.43: 2 “*Suların içinden geçerken seninle olacağım, Irmakların içinden geçerken su boyunu aşmayacak. Ateşin içinde yürürken yanmayacaksın, Alevler seni yakmayacak.*”¹⁶¹

¹⁵⁵ Cemal Şener, *Şamanizm, Türklerin İslamiyet’ten Önceki Dini*, İstanbul: Etil Yayınları 2001, s. 54-55

¹⁵⁶ Ögel, *Türk Mitolojisi*, s. 640-641.

¹⁵⁷ Mustafa Akkuş, *Ateş Ve Ocak Kültünün Anadolu’da Yaygınlaşmasında Moğolların Etkisi*, Türk Kültürü Ve Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi, Konya, sa. 68, s. 16, 2013.

¹⁵⁸ Uno Harva, *Altay Panteoun*, çev. Ömer Suveren, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2014, s. 183-200.

¹⁵⁹ Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi 2 - Kutsal Dışı*, Mitolojik Ana Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler, İyeler Ve Demonoloji, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.

¹⁶⁰ Yeşu: 4/ 4.

Ateşin temizleyici olmasını J. Paul Roux şu şekilde anlatır: “Yabancı, konumu dolayısıyla bir şey bilmemesi ve kolayca hata işleyebilmesi nedeniyle saf olmayana karşı duyulan çekingenlik, devamlı olarak arınma işlemlerini gerekli kılar. En azından, yası olan kimselerin, mezarlıktan gelenlerin ve kampa giren yolcuların veya eşyaların arındırılması gerekir” demiştir.¹⁶² Ateşin temizleyici olmasını İnan da göz önünde tutarak, ateşin kullanımının Moğollar’da da var olduğunu söylemiştir. Moğol toplumu saraylarına elçi geldiğinde onlarda var olabilecek kötülükleri temizlemek için, elçileri ateşin içinden yürütürlerdi. Ateşin arındırıcı olması inancı İslam dininin Türklerin hayatına girmesinden sonra da vardır. Başkurtlar ile Kazaklar, yağ kaplı bir nesneyi ateşe verip şifaya ihtiyacı olan kişinin üstünde “alas, alas” diyerek çevirirlermiş. Bu olaya “alazlama” adı verilir. Manası ateşte arındırmadır.¹⁶³ Hristiyanlıkta ise ateş kültü, şuan hayatımızda varlığını hala sürdüren Nevruz bayramı zamanı yapılan ateş üstünden atlayarak günahkârlığından arınma, bırakma inancıyla aynı şekildedir.

Tuva Türkleri de güz mevsimi geldiğinde ateşe saygı adına farklı ritüeller yapmışlardır. Tuva toplumu bunu “ateş bayramı” olarak nitelendirmiştir. Bu törene tüm aileler dâhil olmuştur. Ateş bayramında bu ritüeller gerçekleştirilmezse kötü şeylerin baş göstereceği, hastalıkların ortaya çıkacağı düşünülmüştür.¹⁶⁴ Bu hastalıkların sonucunda önceki Türklerde bir kişinin yaşamının son bulmasının ardından geride kalan kişileri, yani yakınlarının ateşte temizlenmesinin gerekli olduğu düşünülmüştür.¹⁶⁵ Moğollar’da ise yıldırım çarpmasından doğrudan etkilenip kurtulan insanlar da iki ateş arasında yürüyüp temizlenmek zorundaydılar.¹⁶⁶

Ateşin kutsallığı ve ateşle temizlenme merasimleri İlhanlılarla birlikte İran, Azerbaycan, Suriye ve Anadolu’ya da değişmeden geçmiştir. Kaynaklarda konuyla alakalı İlhanlı topraklarında çok fazla söylenti de iletilmiştir. Anlatılan rivayetlerden birine göre, Argun Han’ın geceleme için kaldığı çadır, çıkan bir yangında küle dönmüş, birçok

¹⁶¹ Yeşu: 43/ 2.

¹⁶² Jean Paul Roux, *Türklerin Ve Moğolların Eski Dini*, çev. A. Kazancıgil, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2. basım, 2011, s. 232.

¹⁶³ İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm - Materyaller Ve Araştırmalar*, s. 69.

¹⁶⁴ Janly Myrza Bapaeva, *Tuva Şamanizm’i*, çev. Metin Ergun, Konya: Kömen Yayınları 2013, s. 51.

¹⁶⁵ Johann De Plano Carpini, *Moğol Tarihi Ve Seyahatname 1245-1247*, çev. Ergin Ayan, Trabzon: Derya Kitapevi, 2018, s. 41.

¹⁶⁶ Abdülmelik Bin Abdullah Bin Yusuf Bin Muhammed Cüveyni, *Tarihi Cihanguşa*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998. s. 201.

yakınına bu yangında kaybetmiştir. Devlet erkânı, Han'a Moğol töresini ve Cengiz yasası gereğince iki ateş arasında yürümesi ve böylece arınılacağını söylemişlerdir.¹⁶⁷ Bu temizlenmede tütsüler kullanılmış ve tütsü, temizleyici bir unsur olarak görülmüştür. Bu ritüelin uygulanmasının sebebi ise ateşin ölümle alakalı olan her şeyin kötü ve tehlikeli görülmesinden dolayıdır.¹⁶⁸

Ateş motifiyle beraber bahsedilen diğer bir motif de ocak motifidir. Bu motifler birbiriyle iç içedir. Ateş motifi, ocak motifi ile aynı kültürlerin ve inançların içindedir.¹⁶⁹ Hint ve İran inançlarında ise ateş çok fazla ehemmiyet teşkil etmekle birlikte Zerdüştlük ve Mazdeizm'in temel yapısını oluşturmuştur. XI. yüzyıldan sonra ateş ve ocak motifi Anadolu'da Moğolların işgali ile birlikte daha çok XIII. yüzyılda etkin bir şekilde varlığını sürdürmüştür.¹⁷⁰ Ateş ile ocak kavramlarının Anadolu'daki ilerlemesinde Moğollar'ın etkisi, Türkler Anadolu'yu kendilerine mesken yapmasının ardından birkaç yeri alarak topluluk şeklinde Anadolu'nun belli yerlerinde yaşamaya başlayarak dillerini, inançlarını, geleneklerini yani kendilerine ait ne varsa buldukları yere de getirmişlerdir.¹⁷¹ Bu zaman zarfında Anadolu'ya yerleşen gruplar İslamiyet'i benimsemiş ve İslamlaştırma ve İslam'a hizmet etmek adı altında Anadolu'da etkilerini sürdürmüşlerdir.¹⁷² Kuzey Asya ve Orta Asya coğrafyasındaki soğuk hava koşullarından dolayı ısınmak amacıyla kullanılan ateş bu coğrafyada ehemmiyetli bir kült haline gelmiştir. Orta Asya coğrafyasından Anadolu'ya göç eden Türkler bu inancı kendileriyle getirmişlerdir.¹⁷³

Eliade ve Harva, yaptıkları incelemeler sonucunda şamanların bazı sihri deneyimler akabinde ateşin yanıcı özelliğini giderdiklerini tespit etmişlerdir. Eliade'ye göre; Kam yalnızca bu yeteneğin sahibi değil, her şekilde ateşin hâkimidir. Şaman bu yolla

¹⁶⁷ Roux, *Türklerin Ve Moğolların Eski Dini*, çev. A. Kazancıgil, s. 186.

¹⁶⁸ Fatma Ahsen Turan ve Meral Ozan, *Türk Mitolojisine Giriş*, Ankara: Gazi kitapevi, 2017. s. 157.

¹⁶⁹ Ahmed Faruk Kemaloğlu, *Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) Menakıbnamesi ve Velâyet-Nâme-Menâkıb-ı Hüncâr Hacı Bektâş-ı Veli'de mitoloji*, Afyonkarahisar: Yüksek Lisans Tezi, 2016, s. 122.

¹⁷⁰ Mustafa Akkuş, *İlhanların Anadolu'daki Dini Siyasetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 286-307.

¹⁷¹ Mehmet Fuat Köprülü, "İslam Sufi Tarikatlarına Türk-Moğol Şamanlığının Tesiri", çev. Yaşar Altan, Ankara: Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi, c 18, Ankara: 1972, s. 141-152; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944, s. 147.

¹⁷² Mustafa Akkuş, *İlhanların Anadolu'daki Dini Siyasetleri*, Konya: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 19.

¹⁷³ Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s. 186.

kolaylıkla tüm bedenini ateşe dayanıklıdır ve ateşin oluşturacağı zararın etkisini ortadan kaldırmıştır.¹⁷⁴

Şamanlar cin çıkarma hadisesinde vakit geldiğinde, ruhlarla bir olmuşlardır. Bu durum gerçekleşirken şaman ateşte tutulmuş demir parçasından çıplak ayağıyla geçer ve demire dilini değdirir, kesici bir aleti suratına sokar fakat kendisine hiçbir zarar gelmez.¹⁷⁵ Kam bedenini, kendisinin anlattısıyla bıçağın zararı fark edilmeyecek hale gelinceye kadar ateşte tutmak için çokça davul eşliğinde oynamasının ardından şifaya ihtiyacı olanın karnını kesmiştir. Bu olayların çoğu ateşe hükmetmekle alakalıdır. Bununla beraber bedenine demir sokan kamların ateş yutmak veya ısıtılmış demiri tutma yetenekleri de bulunuyormuş.¹⁷⁶

Bir takım Kam'a ait özellikler birkaç ailede meleke olarak kalmış ve bir diğer nesle geçmiştir. Buna verilecek örneklerden biri; yanan ateşten veya ısıtılmış taşlardan geçebilme melekesi, Fidji adalarında yaşayan birkaç ailenin elindedir. Bu yeteneklerin gerçekliği kesindir. Çokça kendisinden emin olunacak kişiler, tüm bu olaya şahitlik etmiş ve anlatmışlardır. Hatta Fidji kökenli Kamların tüm boyları ve kendi boyundan olmayanlar ateşten etkilenmeyebilir. Benzer olay dünyanın farklı coğrafyalarında, Güney Hindistan'da görülmüştür.¹⁷⁷ Ateşe hükmetmesinden dolayı ve öncelikle yeraltı kaynakları üzerinde özel yeteneklerinden dolayı, demircilerden çoğunlukla korkulup, uzak durulan sihirbazlar olarak bilinirler; bundan dolayı da demircilere karşı tepkiler birbirinden farklı olmuştur. Hem küçük görülürler hem de kudretli kabul edilmişlerdir.¹⁷⁸

Avrupalı toplumların inançlarındaki şeytanla beraber, kamlar da sadece “ateşe egemen olan” kişi olarak değil, bununla beraber ateşin ruhunu da kendi benliğinde tutabilmiştir. Bu şamanlar, bedenlerinin bazı uzuvlarından ateş çıkartabilmekteydiler. Bunun gibi yetenekler kamların “ruhluk ve cinlik” haline geldiklerini anlatır.¹⁷⁹ Harva ise, kamin ateşe hükmettiğini, ateşten çekinmeyen ruhun, kamin bedenine intikal etmesi hasebiyle

¹⁷⁴ Harva, *Altay Panteoun*, çev. Ömer Suveren, s. 315-316.

¹⁷⁵ Mircea Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitap Evi, 1999, s. 252.

¹⁷⁶ Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, s. 289.

¹⁷⁷ Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, s. 409.

¹⁷⁸ Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, s. 57.

¹⁷⁹ Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, s. 516.

gerçekleştiğine şahit olmuştur. Bahsi geçen ruh, kamın bedenine intikal eder etmez şaman ateşin üzerinden zarar görmeden geçebilmiştir. Ateşte saatlerce duran bir demir parçasını canı yanmadan eline alır, Şamanın içine giren bu ruh, onu her cins zarar verici metalden korumuştur. Harva tüm bu sıraladıklarına Tunguzlar'da, Goldlar'da ve Buryatlar'da şahit olduğunu ifade etmektedir. Harva, Buryat şamanlarının ateş üzerinde gezebildiklerine şahit olmuştur.¹⁸⁰ Mançularda da bu ritüel şu şekildedir; Mançulara halkın seyredeceği yerlerde hakikate ulaşma ritüeli önceden kişinin ateşin üzerinde yürümesini de içine alıyordu; kişi kendisine ait olduğunu söylediği “ruhların” hâkimi ise aynı zamanda canı acımadan ateşin üzerinden geçebilirdi. Günümüzde bu ritüele az rastlandığı için kamların kuvvetinin zayıfladığı söylenmektedir.¹⁸¹

Eliade ise Şamanizm'deki gibi bazı büyü çeşitlerinin de ateşin zarar vericiliğini engelleme yeteneğine sahip olduğunu ifade etmektedir.¹⁸² Ateş, yaşamın son bulmasının ardından gökyüzüne yükselip burada hayatını sürdürdüğü düşüncesi, şimşegin üzerine düştüğü kişinin gökyüzüne çıktığına ilişkin düşünceyle de ortak paydada buluşuyor. Her ne olursa olsun ateş kişiyi “ruhla” özümsemektedir. Bu sebepten dolayı kamlar ateşin hâkimi şeklinde nitelendiriliyor ve ateşe dokunsalar bile zarar görmemişlerdir. Bu, ateşe hâkim olma veya ölülerin ateşe verilmesi, bir tür hakikate ulaşmaya denktir.¹⁸³

Şamanların ateşe hâkim olma emareleri sadece Türk topluluklarında mevcut değildir. Hristiyan dinindeki azizin en fark edici yanlarından biri de azizin ateş üstünde zarar görmeden yürümesidir.¹⁸⁴ Bunların yanı sıra Moğollar'da da bu durumun örnekleri görülmüştür. Cengiz Han'ın amcası olan Kulula'nın bu güce eriştiğini bilmekteyiz. Bunların yanı sıra Kulula, kış mevsiminde odunlardan kuvvetli bir ateş yakıp dibinde uyumuştur. Yanan alevli odun parçaları üstüne düşse de bu ona zarar vermezdi.¹⁸⁵

Moğol kamlarının ateşe gösterdikleri önemi, 1258'de Hülagü Han'ın Bağdat'ı işgal etmesiyle beraber Rufailik tarikatına da tesir etmiş, bu zamanın ardından farklı yerlere

¹⁸⁰ Harva, *Altay Panteoun*. çev. Ömer Suveren, s. 315-316.

¹⁸¹ Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, s. 142.

¹⁸² Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, s. 370.

¹⁸³ Harva, *Altay Panteoun*. çev. Ömer Suveren, s. 362.

¹⁸⁴ Haydar Akın, *Ortaçağ Hristiyanlığında 'Aziz' Kimliği Ve Anadolu İlamî Tasavvuf Kültüründe 'Evliya Telakkisi'*, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 2005, s. 9.

¹⁸⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı-Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014, s. 169.

giden Rufai erenleri, kamlardan gördükleri ritüelleri yapmaya çalışmışlardır. Bununla beraber Mevlana'nın yaşadığı dönemlerde Konya'ya ulaşan Rufailerin, şamanlardan öğrendiklerini gösterdikleri biliniyor. Selçuklular ve Osmanlıların döneminde yaptıkları gibi Rufai erenleri de günümüzde bu ritüelleri yapmaktadırlar.¹⁸⁶ Şaman anlatılarında ki misallere göre ise; ateşin hâkimi olma geleneğinin zaman içinde ortaya çıktığını, bu aşamada İslam'ın benimsenmesinin ardından da İslami bir şekle girerek nasıl idame olduğunu ve bu konunun *Hacı Bektâş-ı Velî Velayetnamesinde*, kökeninde aynı olmakla beraber küçük değişimlerin haricinde, nasıl aynı şekilde kalabildiği araştırmamızda anlatılacaktır.

Şaman kültüründe, Kam'a ateşin etki etmemesi, ona zarar vermemesi ve ateşin yakma özelliğine karşı koyabildiği bilinmektedir. Bunun yanında ateşe hâkim olur, ateşin benliğine sahip olurlar ve vücudunun her uzvundan ateş çıkarabilirlerdi.¹⁸⁷ “Sibirya şaman söylentilerinde birçok şamanın ateşe girdikleri ve zarar görmeden çıktıkları anlatılmaktadır.”¹⁸⁸

Altaylar, XVII. asırda Kalpas isminde bir kamin Budizm'i benimsemesini isteyen Oyrat Beyine karşı gelmesi sonucunda, ateşe koyulduğu ve ateşin kendisine zarar vermediği fark edilince kutsiyetinin kabul görüldüğü anlatılmaktadır.¹⁸⁹ Altayların da, ateşe hâkim olma örneği şaman anlatılarında şöyle geçmektedir; Altaylarda XVII. asırda Kalpas isimli bir şaman yaşardı. Budist inancını benimsetmek için çaba gösteren Oyrat Beyi, Kalpas'ı ateşe koydurmuştu. Fakat Kalpas, göğe çıkma arzusundadır. Lakin beraberindeki şaman dostu her ne yaparsa da göğe çıkamamıştır. Bu sebepten dolayı Kalpas, ateş dininceye kadar orada durmuştur. Hem kendisini hem de dostu olan şamanı bu durumdan kurtarmıştır. Bu durumu fark eden Oyrat Beyi Kalpas'ı yeniden ateşe koydurmuş ve ateşi harlamışlardı. Lakin Kalpas bu sefer de zarara uğramamıştı. Bunun üzerine Oyrat Beyi, Kalpas'ın mühim bir kam olduğuna inanmıştı.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s. 170.

¹⁸⁷ Eliade, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, s. 516.

¹⁸⁸ Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi 2-Kutsal Dışı, Mitolojik Ana Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler, İyeler Ve Demonoloji*, s. 126.

¹⁸⁹ İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm-Materyaller Ve Araştırmalar*, s. 70.

¹⁹⁰ Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi 2-Kutsal Dışı, Mitolojik Ana Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler, İyeler Ve Demonoloji*, s. 127.

Ateş motifiyle benzerlik gösterebilecek mahiyetteki bir örnek olarak Kuran-ı Kerim'in Enbiya suresinde de Hz. İbrahim ile Nemrut'un mücadelesini anlatan kıssa gösterilebilir. Zira bu motifin ortaya çıkışında arka planda yatan hadise Hz. İbrahim'in kıssasıdır. Bu kıssa şu şekildedir:

58: (onlar gidince) İbrahim putları paramparça etti, belki ona başvurular diye büyük putu bıraktı.

59:(Dönüp durumu gören) putperestler, "Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir" dediler.

60-61: Bazıları, "İbrahim denen bir gencin bunları diline doladığını işitmiştik" deyince, " O halde, onu hemen insanların önüne getirin, belki birileri şahitlik eder" dediler.

62: İbrahim getirilince, " Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın?" Diye sordular.

63: İbrahim, "Hayır" dedi, "bu işi şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlara sorun!"

64: Sonra dönüp birbirini, "Asıl haktan ayrılanlar sizlersiniz!" Dediler.

65: Biraz sonra yine dönüş yaptılar. "Sen bunların konuşamadığını pek âlâ biliyorsun", dediler.

66-67: İbrahim, "Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeyen tanrılara mı tapıyorsunuz? Size de Allah'ı bırakıp taptığımız şeylere de yazıklar olsun! Siz aklınızı kullanmaz mısınız?" Dedi.

68: Putperestler, "Eğer bir şey yapacaksanız, yakın onu ve böylece tanrılarınıza yardım edin!" Dediler

69: Biz de , "Ey Ateş!" dedik, "İbrahim için serin ve zararsız ol!"

70: Ona bir tuzak kurmak istediler; fakat biz onları daha çok zarar eden taraf yaptık. ¹⁹¹

¹⁹¹ Enbiya 21/ 58-70.

2.2.1. Ateşte Yanmamak Konulu Keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri

Kuran-ı kerimde var olan Hz. İbrahim'in kıssası ile benzerlik gösteren bir menakıbname de *Hacı Bektâş-ı Velî ve Abdal Musa Velayetnamesinde* bulunmaktadır. Hz. İbrahim'in kıssası ile *Hacı Bektâş-ı Velî Menakıbnamesinde* bahsedilen Huy Ata'nın, Tatar milletini İslam'a daveti ardından önceki alışkanlıklarını bırakmalarını sağlarken, taptıkları cisimleri ateşe atması; Huy Ata'nın ateşe hâkimiyet kurması ve ayrıca "Putlardan bir fayda gelmez. Ellerinde bir şey olsaydı kendilerini ateşten kurtarırlardı yahut bana zarar gelirdi" demesi, kuranda da "Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyen tanrılara mı tapıyorsunuz?" cümleleriyle aynı oluşu önemli bir husustur. *Velayetnamelerden* alınan misaller ile Hz. İbrahim'e ateşin zarar vermemesi hadisesi benzerlik gösterse de ateşe girip yanmama yahut ateşin yakıcı, yok edici kabiliyetini kontrol altına alabilme durumunun cereyan ediş tarzı itibariyle çok farklıdır. Bu açıklamalara rağmen Hz. İbrahim'e ait kıssa önceki Türk inancı ve geleneklerinde mühim görülen ateş motifinin, İslam'ın benimsenmesi ardından süregelmesinde ve *Velayetnamelerde* çokça yer bulmasında öncülük etmiştir.¹⁹²

Ateş kültü İslamiyet öncesi Türklerde yoğun bir şekilde görülmekle birlikte İslamiyet sonrası Türk toplumları arasında da görülmüştür. Araştırmamızın bundan sonraki kısmında bu konuya geniş bir şekilde değinilmiştir. Moğolların egemen olduğu zamanlarda Anadolu'yu yurt edinen ve etkisi hala süren Kalenderi erenlerinin ateşten zarar görmemeleri, ateşin acısını hissetmemeleri kamların doğaüstü kuvvetinden ve ateşin hâkimi olma durumu benzerlik gösterir.¹⁹³

Rufailerin de ateşle olan ritüellerinde, ön plana çıkan konu ateşe egemen olmak motifi olduğu görülmüştür.¹⁹⁴ Rufai dervişinin ibadeti ile kamın ibadetine benzer noktalar olması önemlidir. Kamın ibadeti ile Rufailerin ibadetinin değerlendirmesi için, İbn Battuta'nın Rufailerin önemli yeri olan Umme Abide'yi görmeye gittiğinde izlediği sema ritüelini, şu şekilde anlatır; "Bizim ziyaretimiz Ebu'l-Abbas Rufai'nin torunu Şeyh Ahmed Kûçek'in oraya gelişine rastladı. Bu adam, ta Anadolu'dan kalkmış atasının

¹⁹² Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s. 168.

¹⁹³ Melikoff, *Hacı Bektâş-ı Velî: Efsaneden Gerçeğe*, çev. Turan Alptekin s. 101.

¹⁹⁴ Roux, *Türklerin Ve Moğolların Eski Dini*, çev. A. Kazancıgil, s. 233; İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*, s. 67-70; Yusuf Ziya Yörükan, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri: Şamanizm*, haz. Turhan Yörükan, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006, s. 62.

kabrini ziyarete gelmişti. Revâk'ta şeyhlik sırası ondaydı. İkinci namazından sonra defler çalındı, davullar vuruldu ve dervişler raksa başladılar. Akşam namazından sonra yemek olarak pirinç ekmeği, balık, süt ve hurma getirildi. Millet karnını doyurduktan sonra hep beraber yatsıya kalktı. Şeyh Ahmed dedesinin postuna oturmuş, dervişler etrafında zikre ve semaya dalmışlardı. Evvelce hazırlanmış yük yük odun çıkarıldı ve ateşe verildi. Allah'ı anarak yaptıkları raks yavaş yavaş zirveye erişirken birer birer ateşe girmeye başladılar. Kıpkızıl korlar tamamen sönüncüye kadar kimi içinde yuvarlandı, kimi ateşi ağzına aldı. Bu sûfî tarikatının âdeti böyle.”¹⁹⁵

Haydari erenlerinin de yaptıkları ateşin çevresinde zikre durdukları anlatılmaktadır. Seyyah İbn Battuta, Rufailerin ibadetlerini ve evvelce denk geldiği bunun gibi bir ibadeti de nakletmektedir. Sema ettikten sonra arkasından ateşin içine giren haydari erenlerinin dini ayinlerini aktarmaktadır.¹⁹⁶ İbn-i Serrac ise; Şeyh Taceddin, Ahmet Tekuder ve devlet erkânının önünde semaya dururken Moğol devlet yöneticileri de Hülagü döneminde yapılan ateş semasının aynısını yapmasını istediklerinden bahsetmiştir. Bunun akabinde kocaman bir ateş yakılmış, şeyh ve dervişleri ateşe girmiştir. Bir müddet ateşte kaldıktan sonra ateşten hiç etkilenmeden geri çıkmışlardır.¹⁹⁷

Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî, Tatarları İslamiyet'e davet etme vazifesini, müridi olan Can Baba'ya vermiştir. Tatar Hükümdarı Kavus Han, Can Baba'yı ateş ile sınımıştır. Hakikaten ermiş olup olmadığını görmek için Can Baba'yı, ateşin üzerinde kaynayan büyükçe bir kazana koydurmuştur. Veli üç gün üç gece bu kazanda kalmış, bu zamanın ardından kaynamış olan kazana baktıklarında Can Baba'ya hiçbir şey olmadığını görmüşlerdir. Bu kez direkt olarak velinin ateşe girmesi fikrini ortaya atmışlardır. Veli, Kavus Han'ın keşişinin de onunla beraber ateşe girmesi koşuluyla ateşe gireceğini söylemiştir. Keşiş küçük düşmemek adına ateşe girme talebini yerine getirmiştir. Can Baba, keşişin elini tutup ateşe götürmüş, keşiş ateşe yürürken Can Baba'ya, bu işin sonunda bana ne olacağını biliyorum çocuklarım sana emanet dedikten sonra birlikte ateşin içine girmişlerdir. Üç gün üç gece ateşin içinde kalırlar ve üçüncü günün ardından

¹⁹⁵ İbn Battuta, E. *Abdullah Muhammed Et-Tanci. İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. Sait Aykut, İstanbul: 2004, s. 260

¹⁹⁶ İbn Battuta, E. *Abdullah Muhammed Et-Tanci. İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. Sait Aykut, s. 261.

¹⁹⁷ Muhammed b. Ali b. es-Serrâc, *Tuffâhu'l- Ervâh ve Miftahu'l- İrbâh*, haz. Mehmet Saffet Sarıkaya, Nejdîet Gürkan, Mehmet Necmettin Bardakçı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015, s. 278.

Han ile beraber beyler keşişin durumunu merak edip ateşin olduğu bölgeye gitmişlerdir. Ateşten sadece Can Baba sağ salim çıkmıştır. Hanın huzuruna geldiğinde elini açmış ve keşişin parmaklarını önüne bırakmıştı. Kavus Han'a keşiş parmaklarını bize bıraktı, kalbini bize vermedi şayet kalbini de bize verseydi başına bir şey gelmezdi demiştir.¹⁹⁸ Tatarlar karşılaştıkları bu keramet karşısında İslam dinine girmişlerdir.¹⁹⁹

Sulucakarahöyük'e varmalarının akabinde Hacı Bektâş-ı Velî bir vakit dervişlerle beraber hırka dağına gitmiştir. Talimat vermesinin ardından büyükçe bir ateş tutuşturmuşlardır. Hünkâr kalkıp sema etmiş, dervişleri de arkasında sema etmeye başlamışlardır. Kırk kere yakılan ateşin çevresinde dönmeleri sonucunda Hünkâr hırkasını ateşe fırlatmıştır. Ateşe attığı hırkanın küllerini dağa serpmiş ve “*külün düştüğü yerde odun bitsin*” dermiş ardından da küllerin savrulduğu bu dağda meşe ağaçları büyümüştür.²⁰⁰

Can Baba'ya benzer bir olay da Hacım Sultan'ın başına gelmiştir. Seyyid Gazi tekkesindeki erenler Hacım Sultan'ın peygamber soyundan gelip gelmediğini anlamak adına ateşlerle dolmuş bir kazana girmesini talep etmişlerdir. Hacım Sultan kazana kendisinin değil dervişi Burhan Abdal'ın girmesini sağlayıp, Burhan Abdal kazana girdikten sonra sema yapmış ve ateş bittiğinde hiçbir şey olmadan oradan dışarı çıkmıştır.²⁰¹ *Sarı Saltık Menakıbnamesi'nde* de Can Baba'ya benzer bir olay yaşanmıştır. Keşişle birlikte bir kazanda uzun zaman boyunca kalmış ama hiçbir şey olmadan kazandan çıkmıştır.²⁰²

Ateşe girip de zarar görmeme Hristiyanlık geleneğinde de örnekleri mevcuttur. Kimi zaman peygamber kimi zaman bir aziz diye bilinen Cursis; Musul kralının cisimlere iman etmemeye, bir olan Allah'a iman etmeye çağırması, farklı mucizeler gösterdiyse de kendisine inanılmamıştır. Bunun yanında Curcis'e sinirlenen kral bakırdan içi boş bir öküz heykeli yaptırarak onu bu heykelin içine koyup ateşe koyulması buyurmuştur. Bu ateşin içinde Curcis önce erimiş sonra da Allah'ın takdiriyle sapaşğlam çıkmıştır. Bu

¹⁹⁸ Gölpınarlı, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 42.

¹⁹⁹ Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s. 107.

²⁰⁰ Gölpınarlı, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 36.

²⁰¹ Derviş Burhan, *Vilayetname-i “Kolu Açık” Hacım Sultan*, Ankara: Akyıldız Yayınları, 1993, s. 167.

²⁰² Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanı Öncüsü*, Ankara: T.T.K, 2011, 2. baskı, s. 41.

olaya şahit olan kral ve oradaki halk korkudan yere kapanmışlardır. Menakub'ul-Kutsiye'de nakledildiğine göre de; Köre Kadı ismindeki Selçuklu kadısı, Baba İlyas'tan bir keramet beklemiştir. Köy meydanında büyükçe bir ateş yaktırarak dervişlerinden bir kaçına ateşe girmesini, ateşten zarar görüp görmeyeceklerini merak ettiğini söylemiştir. Bu istek ardından önde gelen dervişlerden Oban, pîrinden izin isteyip alevlerin içine girmiş, zira ateş dervişe zarar vermeyip, hangi yöne giderse oradaki ateş yok olmuştur.²⁰³

Menakub'ul-Kutsiye'de anlatılan başka bir hadise de, isyan anında Baba İlyas'ın Çat köyündeki tekkesinin yakıldığını anlatılmaktadır. O vakitte kundakta bir çocuk olan Muhlis Paşa kargaşa sırasında unutulmuş, birkaç gün boyunca yanan zaviyede kalmış fakat başına bir şey gelmediği görülmüştür.²⁰⁴ Kült haline gelmiş Türk dini ritüellerinden bu güne gelen ve hala tüm mevcudiyetini devam ettiren inanışlar arasında ateş ve ocak kültü de bulunmaktadır. Gumiler'in dediğine göre ateşin Türklerde Zerdüştlüğün yanı sıra bir ilah olmaktan ziyade arınma ve kötülüğü yönetme aracı olmuştur.²⁰⁵

Dimetoka Kalesi kırk gün kuşatılmış fakat fethedilememiştir. Bunun akabinde, Seyyid Ali Sultan'ın kerametiyle kalenin her bir yanından ateş çıkmıştır. Bir bakıma gökyüzünden ateş düşmektedir. Telaşa kapılan kale halkından bazıları kaçmak niyetindeyken aralarında İslam dinine yakınlık duyan bir keşiş firar etmektense teslim olup Müslümanların boyunduruğu altına girme fikrinde bulunmuştur. Bu düşünce benimsenmiş ve Seyyid Ali Sultan'dan bağışlanma istenmiştir. Bazıları İslamiyet'i kabul etmiş, bazıları da haraç-güzar olmuşlardır.²⁰⁶

2.2.2.Abdal Musa Velayetnamesinde Ateşte Yanmamak Konulu Keramet Motifi

Şakayık da, Abdal Musa ile Geyikli Baba'nın ilişkisini anlattığı önemli bir menkıbe mevcuttur. Abdal Musa, bir parça ateşi bir kısım pamuğun içine koyarak bir dervişle Geyikli Baba'ya yollamıştır. Geyikli Baba da dervişe bir çanakta süt vererek Abdal Musa'ya vermesini söylemiş fakat derviş bu durumdan bir şey çıkartamamıştır. Abdal

²⁰³ Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s. 166.

²⁰⁴ Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s. 169.

²⁰⁵ Harun Güngör, *Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırma Enstitüsü, 2007, s. 5.

²⁰⁶ Rıza Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi*, s. 19.

Musa durumu ona; “*Geyikli Baba'nın yolladığı süt, geyik sütüdür*” demiştir. Geyikli Baba'nın yabani hayvanlara hükmetmenin, ateşle pamuğun birbirine zarar vermeyecek suretle bağdaştırmanın daha güç gerçekleştiğini bundan dolayı Geyikli Baba'nın derece bakımından zatından daha iyi olduğunu söylemiştir.²⁰⁷

Abdal Musa Velayetnamesi'ne göre, Abdal Musa Teke köyündeki dergâhındadır ve yanında pek çok dervişinin olduğu söylenmektedir. Şöhreti duyurulur ve bununla birlikte kerametleri herkes tarafından bilinmiştir. Bu hal Teke Beyine de ulaşmıştır. Zira Abdal Musa Teke Beyini pek sevmez bu da Teke Beyinin zoruna gidermiş. Ara ara kendi adamlarını Abdal Musa'ya yollamış ve bu adamların hepsi Abdal Musa'ya derviş olmuşlardır. Son olarak da Kılığ'ı İsa'yı, Abdal Musa'ya yollamasının ardından bu kişi veliye saygısızlık eder ve ayağı atının üzengisine takılıp param parça olmuştur. Bu konuyu geniş bir şekilde araştırmamızın giriş kısmında ele aldık. Teke Beyinin en güvendiği adamı bu şekilde ölünce, bey çok fazla sinirlenmiş ve bunun üzerine Abdal Musa'yı yakmak için odun toplamalarını emretmiştir. Abdal Musa, gaipten bu haberi alınca dervişleriyle sema ede ede ateşin olduğu bölgeye gitmiştir. Abdal Musa dervişleriyle birlikte ateşe girmiş, girdiği her yerde ateş sönmüş ve güllük gülistanlık olmuştur. Bu durum üzerine Teke Beyin ordusu dağılmış, Bey perişan bir şekilde gelip Abdal Musa'dan özür dilemişse de Abdal Musa bunu kabul etmemiştir. Teke Beyi kara bir canavarın donuna girmiş ve Baltacı Gedik tarafından öldürülmüştür.²⁰⁸

Tarih kaynakları, ateş motifinin işlendiği en eski Türk toplumunun Batı Göktürkler olduğunu söyler. Daha da öncesinde var olan Türk toplumlarında da ateş motifinin var olduğu varsayılabilir; fakat bu düşüncüyü ispatlayan bir bulgu henüz yoktur. Batı Göktürkler'de ateşin kutsallaştırıldığından bahseden belge T. Simoccatta'ya aittir. Bu belgede Batı Göktürklerin ateşe çokça ehemmiyet gösterdiklerinden bahsedilir.²⁰⁹ Giraud, bizzat içinde bulunarak ortaya çıkmış bu metne dayanarak, Doğu Göktürkler'de de benzer durumların var olduğunu söylemenin yanlış bir yaklaşım olacağını, Batı Göktürklerin de İran'da benimsenmiş olarak varlığını sürdüren bu kültü, Doğu Göktürklerin içinde de varlığını kabul etmenin mantıklı olmadığını ifade etmektedir.

²⁰⁷ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 16.

²⁰⁸ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 106.

²⁰⁹ Ocak, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, s. 243.

Bununla beraber Orhun Abidelerinde de ateş motifine dair bir bulgu olmaması bu düşüncenin yanlış olmadığını belirtir.²¹⁰

Batı Göktürkler’de ateş motifinin varlığını oluşturan diğer bir örnek ise 568 tarihinde İmparator Justinyen’in görevlendirdiği, Kilikyalı Zemarkos’un başta bulunduğu elçilik heyetinin Batı Göktürk topraklarında maruz kaldığı davranışlarla alakalıdır. Bizans elçileri, Hakan’ın karşısına çıkmadan evvel, karşılıklı yakılmış ateşin içinden yürütülmüştür. Bu şekilde gelen elçilerin kötülükten arındıkları düşünülmüştür.²¹¹ Kırgızlar’da ateşin kutsallığı hakkında Arap ve Fars kökenli belgelerde bilgiler mevcuttur. Bu kaynaklarda çoğunlukla Kırgızların ateşin arındırma özelliğinin var olduğu düşüncesi ve ateşte, ölen kişileri yaktıklarından bahsedilir.²¹²

Ateş motifinin Türk toplumundaki yeriyle benzerlik gösteren bazı hadiseler Moğollar’da da var olduğundan dolayı aynı devirlere ait kaynaklar bulunmaktadır. Rubruquis ve Plan-Carpin, Moğol toplumunda vefat edenlerin tüm varlıklarını ateşin içinden geçirince arındığını, bunun sebebinin ateşin arındırıcı olduğuna inanıldığını; ateşi kutsal görüp içine bıçak ve metal bir eşyayı atmanın mümkün olmadığını, şahit oldukları olaylardan yola çıkarak bahsetmişlerdir. Bunları anlatan kişiler Batı Göktürklerdekine benzer şekilde, Moğolların da gelenleri ateşin içinden geçirdiklerinden bahseder.²¹³

İran inançları hakkında çalışmalar yapan araştırmacıların ulaştıkları neticelere göre, ateş motifi Zerdüşt inancından da evvel bulunduğu tahmin edilmektedir. Widengren ve Duchesne-Guillemine gibi âlimler, Zerdüşt’ün bizzat kurduğu ateş motifinin benzerlik gösteren eski İran-Hint kökenine dayandığından bahsetmektedir. Zerdüştlükte ateşin arındırıcılığına ve yaşamı temizleyeceği inancı vardır. Kişilere bulaşan kötü ruhlar ve musibetler ateşle temizlenebilir. Kişilerin var olmalarındaki en önemli faktör ateştir; bundan dolayı kişinin ruhunun ateşten var olduğu ve yaşamı son bulduğunda ruhunun

²¹⁰ Rene Giraud, *L'Empire des Turcs Celestes*, çev. İsmail Mangaltepe, Paris: 1960, s. 101.

²¹¹ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, s. 57.

²¹² Ahmet Yaşar Ocak, *İslamiyet'ten önce Bektâşi inançları*, İstanbul: iletişim yayınları, 2002, s. 244.

²¹³ Ocak, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri* s. 245.

gökyüzündeki ilahi ateşle bir olma inancı vardır. Bahsedilen bu ateş ise Ahura Mazda'nın erkek çocuğudur.²¹⁴

Eski Türklerdeki ateş inancının Hint-İran ortak kökeniyle alakasını ortaya çıkaran bir diğer konu ise batı Göktürkler'de de Moğollar'da da denk geldiğimiz ateşle arınma ve ateşin içinden yürüme hadisesidir. Bu ritüelin İran'da da Hindistan'da da var olduğunu biliyoruz. Eski İran'da suç işleyenlerin ve yanlış şeyler yapan insanların ateşten geçerek arınmaları ve aslında suçlu olmadıklarını kanıtlamaları gerekiyordu. İbn Rusta'da Hindistan toplumunda bununla benzerlik gösteren bir ritüelden bahsetmektedir. Sadece bu hadisede ateşten geçmek değil ısıtılmış metalleri elde tutarak yüz adım gitmek gerekirdi. Şayet kızdırılmış levhalar, elinde canını yakmaz ve zarar vermezse suçsuz olduğuna inanılırdı. Anadolu topraklarında Sünni toplumların içinde ateş motifini gösteren ritüeller, Kızılbaş Türkler ve Kürtlerde fazlaca göz önünde ve çoğunlukla daha yaygındır. Tahtacılar da her gün hanede yakılan ateşe çokça saygı duyulurdu. Hanımlar ateşin içinden yanmakta olan bir odunu hanenin tüm odalarında gezdirerek orayı kötü ruhlardan arındırdıklarını düşünmekteydiler.²¹⁵ Şifaya ihtiyacı olanlar, karşılıklı ateşin ortasında yürütülür ve iyileşmeleri sağlanırdı. Bu uygulamaların yapıldığı hastalıklar genellikle sara, bayılma gibi ruhaniyeti de önemli olan, bundan dolayı cinler ve kötü ruhlarla alakasının var olduğu düşünülen problemler içindir.²¹⁶

Görüldüğü üzere ateş bütün toplumlarda kutsal olarak kabul edilmiş ve bunun yanı sıra hemen hemen tüm toplumlarda ateş kültü ön plana çıkmıştır. Ateş kültürünün meydana çıkmasıyla ilgili tarih öncesi devirlerde her ne kadar tam manasıyla bilgiye sahip değilsek de bu dönemlerde ateş ile ilgili bulgular mevcuttur. Birçok toplumda var olan ateş kültü Uzak Doğu ve İran menşeli bir inanç motifidir. Bunun yanı sıra Hint kültüründeki inançların temelini de oluşturmuştur. Bilhassa Zerdüştlüğün ve Mazdeizm'in temeli ateş kültü üzerine kuruludur. Bu dinlerin dışında soğuk iklime sahip bölgelerde de İran ve Hint dinine benzer inançlar mevcuttur. Bunun ana sebeplerinden birisi de ateşin soğuktan korunmak için kullanılmasından kaynaklıdır.

²¹⁴ Ocak, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 247.

²¹⁵ Ocak, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 250.

²¹⁶ Ocak, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 251.

Türk toplumları içinde de geriye gittiğimizde ateş kültürünün mevcudiyeti ilk Batı Göktürklerde var olduğu görülüyor ve kuvvetle muhtemeldir ki Batı Göktürkler, İran'ın etkisinde kalmıştır. Ateş inancı İran ve Hint medeniyetleri vasıtasıyla Şamanizm'e de geçmiştir. Bu kült eski toplumlarda günahlardan arınma maksadıyla kullanılmıştır. Çalışmamızda bunu örnekleyerek geniş bir biçimde ele aldık. Bu örneklerle bakıldığında gerek İslam öncesi toplumlarda gerekse İslam sonrası toplumlarda ateşin kutsal olduğu, ateşe hükmeden kişinin ateşten hiçbir şekilde etkilenmediği bilinmektedir. Bu konudaki ana motifimizi *Velayetnamede* incelediğimizde Abdal Musa'nın Teke Beyi'nin yaktığı ateşe dervişleriyle birlikte sema ede ede girip ateşten de hiç bir zarar görmediğini biliyoruz. Zira bu motiflerin ortaya çıkışının tarihi arka planda yatan hadise Hz. İbrahim'in kıssasıdır.

2.3.Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma Konulu Keramet Motifinin Tarihi Arka Planı

Az yiyecekle çok kişiyi doyurma konusu ilk kez Kitab-ı Mukaddes'te kullanılmış bir konudur. Menkıbede bulunan bu motifle ilgili örnek şu şekildedir; Hz. İsa havarileriyle beraberken yemek yemek istemişlerdir. Lakin orada biraz ekmek ile balık haricinde bir yiyecek bulunmamaktaydı. Hz. İsa bu yiyecekleri kendi önüne bırakmış ve havarilerinden çimenlerin üstünde durmalarını istemiştir. Ardından avuçlarını yukarı doğru açıp, temennide bulunmuş ve ekmeği parça parça pay etmiştir. Herkes ekmekten yemiş fakat ekmek bitmemiştir.²¹⁷

Kitab-ı Mukaddeste bulunan diğer bir menkıbede de şu anlatılır; Bir vakit Allah'ın elçisi olan Elişa'ya, vefat eden eşinden borç kalmış bir hanım uğramıştır. Borçlu oldukları kişilerin kendisini rahatsız ettiklerini, hanesinde yağ haricinde bir yiyecek olmadığını anlatmış ve Elişa bu hanıma birçok kâse almasını söylemiştir. Bu hanım kâseleri temin ettikten sonra Elişa, hanenin kapısını örtüp, yağı tüm kâselere bölmüştür

²¹⁷ Matta, XIV, 17-21. Buna benzer bir olayda XV, 34-38'de mevcuttur. Kur'an-ı Kerim'de Aynı Mucizeye Telmih Vardır. El-Maide, 112: Havariler "Ey Meryem oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?" diye sormuşlardır. O şöyle cevap verdi: "Eğer iman etmiş kimseler iseniz Allah'a saygılı olun." 113:Onlar "İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz güvenle dolsun, bize doğru söylediğini bilelim ve buna tanık olalım" dediler. 114: Meryem oğlu İsa şöyle yalvardı: "Allah'ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten öyle bir sofrayı indir ki, ilk gelenimizden son gelenimize kadar bizler için bir bayram ziyafeti ve senden bir işaret olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısın." 115: Allah da şöyle buyurdu: "Onu size mutlaka indireceğim; fakat bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, varlıklar âleminde hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim."

ardından da kâselerin tümünde yağ oluvermiştir. Bu olayın ardından borçlu olan hanım tüm yağları satışı çıkarmış ve elde ettiği parayı da alacaklılarına vermiştir.²¹⁸

Bu motifle ilgili olarak Hz. Peygamber'in de hadislerinde benzer örnekler bulunmaktadır. Buna örnek olarak; Ashaptan Ebu Talha Hz. Peygamberin aç olduğunu fark edip, eşi Ümmü Süleym'e peygambere yemek vermesini söylemiştir. Ümmü Süleym hanesindeki bitmek üzere olan arpa ununu hamur haline getirip ekme yapmış ve Hz. Muhammed'e (s.a.v) ikram etmiştir. Bunun ardından Hz. Muhammed (s.a.v) orada bulunanlarla birlikte hemen Ebu Talha'nın hanesine girmiştir. Ümmü Süleym bunu eşine söyleyince Ebu Talha yemek kalmadığından dolayı tedirgin olmuş fakat Hz. Muhammed (s.a.v) kendisine ikram edilen ekmele orada bulunan herkesin açlığını gidermiştir.²¹⁹

Bunun gibi hadiseler peygamber hadislerinde de bulunmaktadır. Buna verilebilecek bir kaç hadis örneği ise şöyledir;

**Hz. Ebu Bekir'in evine misafir geldi fakat Ebu Bekir evde değildi misafirler ise Ebu Bekir gelinceye kadar yemek yemedi geldiğinde hep beraber yemek yediler fakat yemek yedikçe artıyordu ve sonunda herkesin karnı doyduğu vakit yemek sofraya geldiğinden daha da fazlaydı.²²⁰*

**Hz. Peygamber Hz. Zeynep ile izdivacı gerçekleşeceği zaman düğün için yapılan yemekte Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym az bir yemek yaptı ve oğlu ile peygambere gönderdi. Peygamber ise Enes'e herkesi çağırmasını söyledi ve yaklaşık 300 kadar sahabe oraya geldi. Peygamber Ümmü Süleym 'in yaptığı yemeğin üzerine elini koydu ve dua ettikten sonra orada bulunan herkes o yemekten yedi fakat yemek bitmedi. Hz. Enes ise yemeği getirirken mi yoksa herkes yedikten sonra mı kâse daha ağırdı bilmiyorum, dedi.²²¹*

**Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre; bir savaş sırasında askerler yemek bulamadı ve bunun üzerine Hz. Peygambere danıştılar. Hz. Peygamber şöyle dedi; sizde bulunan yiyecekleri bir araya getirin. Bunun üzerine askerler ellerinde kalan birkaç hurmayı*

²¹⁸ I. Krallar: IV. Tevrat: 1/7.

²¹⁹ Buhari, "Sahih"/4, s. 234-235.

²²⁰ Buhârî, "Edeb", 88, "Menâkıb", 25, "Mevâkit", 41; Müslim, "Eşribe", 176.

²²¹ Müslim, *Sahih*, c. 2, s. 1051

getirdi. Getirenler arasında en fazla 4 avuç getiren oldu. Bir örtünün üzerine bıraktılar. Selem şöyle demiştir; “oradaki erzaklar ancak bir keçi kadardı.” Ardından Hz. Peygamber emretti; “herkes tabağını getirsin.” Askerlerin hepsi hemen tabaklarını getirdiler. Herkesin tabağı tamamen doldu üstüne fazlaca erzak da kaldı. Sahabelerden biri rivayet eder ki; “bu bolluğun devamı bellidir. Şayet daha da insan gelseydi herkese de yetecekti.”²²²

*Hz. Ebubekir’in rivayetine göre; “biz yüz otuz sahabe aynı anda Hz. Peygamber’in yanındaydık. Ekmek yemek için azıcık bir hamur yapıldı. Bir keçi kesilip, pişirildi. Sadece ciğeri ve böbrekleri kebab yapıldı ve vallahi o kebaptan orada olan bütün sahabelere tek tek ikram etti. Ardından H. Peygamber eti iki torbaya yerleştirdi. Herkes karnı doyuncaya kadar yedi arta kalanı da ben deveme yükledim.”²²³

*Ebu Talha’nın rivayet ettiğine göre; “Hz. Peygamber, yüz küsur insanı Enes’in getirdiği ufak bir ekmekle doyuncaya kadar yedirdi.” Peygamber ekmeği küçük küçük bölünüz diye emretti ve dua ettikten sonra gelenler oda küçük olduğu için gruplar halinde yiyip gittiler.²²⁴

*Hz. Cabir-ül Ensari’nin rivayetine göre; bir kişi Hz. Peygamberden evindeki ahali için yemek talep etti. Peygamber de ona yarım çuval arpa verdi. Uzun süre o adamın hanesi ve gelen misafirleri peygamberin verdiği arpadan yediler. Aradan çokça zaman geçmesine rağmen arpa bitmedi ve ne kadar eksildiğini görmek için arpayı ölçtüler. Bu yüzden arpanın bereketi gitti ve eksilmeye başladı. Adam Hz. Peygambere geldi ve başına gelenleri anlattı. Peygamber ise şöyle cevap vermiştir; “şayet ne kadar eksildiğini anlamak için ölmeydiniz bir ömür size kâfi gelecekti.”²²⁵

*Buhari ve sahih kaynaklardan alınan rivayetlere göre; “Hz. Ebu Hureyre acıkmış ve Hz. Peygamberin peşinden giderek onunla beraber hanesine girmiş. Fark ederler ki bir bardak süt onlara armağan edilmiş. Hz. Peygamber’in isteği üzerine sahabeleri çağırarak için gittiğimde içimden sütü ben içebilirim benim daha çok ihtiyacım var diye geçirdim ve yüz küsur sahabeyi toplayıp eve getirdim. Hz. Peygamber “onlara içir”

²²² Müslim, iman: 44

²²³ Buhari, Hibe: 28, Müslim, Eşribe: 175.

²²⁴ Buhari, “Sahih”/3. 234.

²²⁵ Müslüm, “Fedail”, s. 16.

*dedi ben de sütü sahabilere tek tek dağıttım ve karınları doyana kadar içtiler, ardında da peygamber benden içmemi istedi bende içtim. Bende bunun üzerine “seni bize getiren Allah’a yemin ederim daha içecek yerim kalmadı ki içeyim” dedikten sonra Peygamber “Bismillah” dedikten sonra şükrederek süttten arda kalanı içti.*²²⁶

Helal olmayandan kaçan, temiz yemek ile karnını doyuran bir mide epey zaman yemek yememeyle ve su içmemeyeyle baş edebilir, manevi olarak Allah katından bahşedilen bir hediye olarak doyabilir, tahmin etmediği bir anda kendisine bir nimet, bir yiyecek verilebilir. Hz. Muhammed “Allah bana yediriyor ve içiriyor” demiştir. Rızkın çoğalması, az aşın fazla insanı yedirmesi de bu motifin içindedir.²²⁷

“Az yiyecekle çok kişiyi doyurma” konusu Sünni kaynaklarda ve gayri Sünni kaynaklarda benzer şekilde bulunur.²²⁸ Bundan dolayı benzer konu *Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî*, *Velayetname-i Abdal Musa*, Eflaki ile beraber; *Menâkıbu’l-Arifin*, *Menâkıb-ı İbrahim-i Gülşenî* ve *Menâkıb-ı Kemal Ümmi*’de de bahsedilmektedir.²²⁹

2.3.1.Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma Konulu Keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri

Bolluk konusu ile ilgili Hacı Bektâş-ı Velî Menakıbnamesinde iki tane örnek vardır. Birincisi şu şekildedir; Türkistan’dan Rum topraklarına yolculuk eden Hacı Bektâş-ı Velî yol üzerinde gördüğü obayı ziyaret edip, orada bulunan bir hanımdan yemek talep etmiştir. Hanım bir süre sonra geri geleceğini söyleyip, hanesine girmiş ve ufak bir ekmeğin arasına bir miktar yağ sürüp Hacı Bektâş-ı Velî’ye vermiştir. Yeniden hanesine gittiğinde daha evvel içinde çok az bir yağ bulunan kabın tamamen dolu olduğunu görmüş ve kapısına gelen adamın önemli bir zat olduğunu fark etmiştir.²³⁰ Buradan anlaşılıyor ki iki menkıbede de bir hanıma ait bitmiş bir yağın artması temel motif unsurudur.

²²⁶ Tirmizi, “*Kıyame*”, s. 16.

²²⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Kültüründe Keramet Anlayışı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı, 2004, s. 29.

²²⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara: T.T.K Basımevi, 1992, s.94.

²²⁹ Bayram Durbilmez, *Muhyiddin Abdal Menkıbeleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Alevilik Araştırmaları Dergisi, 2015, sa. 10, ss. 8.

²³⁰ Gölpinarlı, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 24.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Velayetnamesindeki diğer bolluk örneği ise şu şekilde olmuştur; bir vakit, sayıca fazla olan bir grup Hacı Bektâş-ı Velî'nin yanına gelmiş fakat gelen insanlara ikram edecek ekmek bulamamışlardı. Kadıncık Ana, hanesinde un olmadığını söyleyince Hacı Bektâş-ı Velî unların olduğu torbaların çırılmasını istemiş ve bunun sonucunda azıcık bir un birikmiştir. Bu unu hamur haline getirip bir leğene doldurup hamuru kapatmışlardır. Hacı Bektâş-ı Velî bir duada bulunmuş ve leğen tamamen hamur dolmuş, obanın tüm kadınları da uzunca bir zaman ekmek yapmışlar fakat hamur bitmemiştir. En son hamurun üstüne kapatılan bezi kaldırıncaya hamur bitmiştir.²³¹

Hacı Bektâş-ı Velî ile alakalı bahsedilen, yiyeceklerin artması ile bolluk olması konusu bir yandan etik konularda nimetin çoğalması ve düşmesine ilişkin gerekli bilgiler vermekte, bir yandan da Hacı Bektâş-ı Velî'ye gizemli bir yön vermiştir. *Velayetnamede* anlatıldığı üzere; Hacı Bektâş-ı Velî Ürgüp'te iken gayrimüslim bir hanıma denk gelmiş, bu hanım çavdardan ekmek yapmıştır. Bektâş'a “*bu yerlerde genelde buğday bulunmaz, ekmek çavdardandır*” diyerek mazeretini anlatmış ve ekmekten vermiştir. Hacı Bektâş-ı Velî ise “*çavdarımı buğday olsun, küçük bezelerinizden büyük somunlar olsun*” şeklinde temenni etmiş ve anlatılara göre o zamandan itibaren, o topraklarda buğday her zaman var olmuştur.²³²

Bektâşi anlatılarında var olan yiyeceklerde artma kültürü, Anadolu'da varlığını devam ettiren ve yemeklerin bereketlenmesi şeklinde bahsedilen, inanç etkisinde olan bir konudur. Bu motifle ilgili Muhyiddin Abdal'ın, yolculuk sırasında denk gelirse diye hayır için kurduğu aşevinden de bahsedilmektedir. Anlatılanlara göre, Muhyiddin Abdal'ın ufak bir tencerede yaptığı yiyecekler, üç obanın yerlisinin faydalanmasına rağmen tükenmemiştir.²³³ Bu şekilde ufak bir kazanda yapılan yemekle çokça kişinin doyması örneği karşımıza sıkça çıkmaktadır. Bunun örnekleri şu şekildedir; Sultan Baba bir vakit tekkesine ziyarete gelenlerin, yol üzerinden gidenlerin ve obasındakilerin faydalanması üzere ufak bir tencerede aş yaptırmıştır. Ziyaret edenlerin içinde dışından rahatsızlığı olan ve bu yüzden ikramdan alamayan bir kişi bulunmaktaymış. Sultan Baba, ellerini rahatsız olan bu kişinin ağrısı olan yerini ovuşturmuş ve acısı çabucak

²³¹ Abdalbaki Gölpınarlı, *Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî Vilayetname*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2017, s. 35.

²³² Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 202.

²³³ Durbilmez, *Muhyiddin Abdal Menkıbeleri Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 10.

dinmiştir. Aşı bütün halk yemiş, hatta başka insanlara da gönderilmiş olsa da sonu gelmemiştir.²³⁴

Adıyaman'da Şeyh Şükrü Baba bir kâse yoğurt ve kadayıfla tüm dervişlerini, Abdal Musa küçük kazanda pişirdiği yemekle kırk bin askeri, Abdurrahman El Erzincani birkaç kilo arpa ve biraz balya samanla IV. Murat'ın ordusunun bineklerini, tek kuzuyla da ordusunu doyurmuş,²³⁵ Ispartalı Veli Baba ufak bir kazan yiyeceklerle orduyu, bir teneke arpa, iki torba samanla binekleri,²³⁶ Aydın Karacasu ise Şeyh Kemal ile yeniden arpa ve samanla ordunun bineklerini, keklikle pişirilen bir kâse yemek ile de orduya yemek vermiştir.²³⁷

Van'da Seyit Fehim Arvasi ile Haydar Bey,²³⁸ Sivas'ta Dadaş Emmi, Samit Baba, Çoban Baba;²³⁹ Bingöl'de Şah Kızıl Deli²⁴⁰ Erzincan'da Terzi Baba,²⁴¹ Giresun'da Koyun Baba, Derviş Ali Baba, Şih Mustafa ve Çobana Baba²⁴² az yemekle fazla insanı yediren dervişlerden birkaçıdır.²⁴³ Bunun gibi hikâyelere Eflaki'de de denk geliriz. Bir gün Mevlana'nın az bir helva ile çokça insanı buyur ettiği,²⁴⁴ farklı bir seferde dervişleriyle hemhal ederken dolu olmayan tencereden güzel bir yiyecek ortaya koyup orada bulunanların açlığını giderdiği anlatılmaktadır.²⁴⁵

Son olarak ise az yemekle çok kişiyi doyurma motifini Abdal Musa'da da görmekteyiz. Bu menkıbeler de şu şekildedir; *Abdal Musa Velayetnamesinde* bahsedilen konu ile alakalı iki hikâyeye vardır; İlk hikâyede Hacım Sultan'ın Horasan'dan dönerken Ahmed-i

²³⁴ Işıl Altun, *Kocaeli'nde Türbelerle İlgili İnanış Ve Uygulamalara Örnek: "Sultan Baba"*, Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, 2008, s. 177.

²³⁵ Necdet Tozlu, *Adıyaman Efsaneleri*, Erzincan: Adıyaman Belediyesi Yayınları, 2014, s. 100-135.

²³⁶ Halil Altay Göde, *Isparta Efsaneleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2010, s. 217.

²³⁷ *Efsane Derlemeleri*, İstanbul: Köy Öğretmenleri İle Haberleşme Ve Yardımlaşma Derneği Yayını, 1975, s.19-23.

²³⁸ Yılmaz Önay, *Van Folklorunda Yaturlar Ve Yaturlara Bağlı Olarak Anlatılan Menkıbeler*, Van: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1987, s. 109-110.

²³⁹ Zekeriya Karabulut, *Anadolu Veli Kerametlerinde Ahmet Yesevi Tesiri*, Ankara: Karadeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, c. III, Türkoloji, 2016, s. 720.

²⁴⁰ Ali Duymaz, *Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Elazığ: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989, s. 302.

²⁴¹ Ruhi Kara, *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Erzincan Sosyal Dayanışma Vakfı Yayınları, 1993, s. 40-41.

²⁴² Gökşen Cengiz, *Giresun Efsaneleri*, Trabzon: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999, s. 180.

²⁴³ Karabulut, *Anadolu Veli Kerametlerinde Ahmet Yesevi Tesiri*, Ankara: Karadeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2016, s. 720.

²⁴⁴ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986, s. 168.

²⁴⁵ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, s. 343.

Yesevi'nin bizzat ikram ettiği yemekte bulunmuştur. Hacım Sultan sofrayı orada olan bir ağaca bağlatmış ve oraya intikal edenlerin istedikleri gibi tüketmesini istemiştir. Asılı olan sofranın yanında kim bulursa ve kaç kişi olursa yemekleri serdiklerinde istedikleri gibi tüketip ardından olduğu yere bırakırlarmış. Tüm bu asılı nimetler kırk yıl boyunca orada durmuştur.²⁴⁶

2.3.2. Abdal Musa Velayetnamesindeki Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma Konulu Keramet Motifi

Abdal Musa'nın Velayetnamesinde ise anlatılan bir olay şöyledir; Abdal Musa bir vakit dervişlerine dergâhı kalabalık bir ordunun ziyaret edeceğini söylemiş; gelecek olan ordu için yiyecek bir şeyler yapılmasını istemiştir. Hakikaten askerler kısa bir vakit ardından karaya inmişlerdir. Dervişler askerleri karşılayıp dergâha ulaştırmış fakat gelenler yanan ateşin üstünde bir tane tencere haricinde bir şey olmadığını fark edince karınlarını doyuramayacaklarını düşünmüşlerdir. Yiyecekler kaşık ile 40 bin kişiye dağıtılmış ve kendi paylarından bile fazlaca yemek kalmışken tencere hiç eksilmemiştir.²⁴⁷ Bunların yanında bir de; Kaygusuz Abdal ile dervişlerinin Mısır hâkiminin yemeleri için verdiği keşkül balı, kırk gün tüketseler bile sonu gelmemiştir. Bu örnekler Bektâşi geleneğinde yiyeceklerin artması konusu olarak çokça dikkat çekici misaller olmuştur.²⁴⁸

Az yemekle çok kişi doyurma motifi İslam öncesi kaynaklarda varlığını sürdürmekle beraber İslamiyet sonrası kaynaklarda da fazlaca mevcuttur. Bu motife semavi dinlerin dışındaki diğer dinlerde veya kültürlerde rastlayamıyoruz. Semavi dinler içinde ele alacak olursak bu motifi Hz. İsa'ya dayandırabiliriz. Diğer semavi dinlerde de benzer hadiseler görülmektedir. İslamiyet'le beraber Hz. Peygamberin döneminde yemeğin bereketlenmesi hadisesi sahabelerin rivayetleri üzere hadislerle karşımıza çıkmaktadır. Bu motif Sünni ve gayri Sünni kaynaklarda bahsettiğimiz diğer motiflerin yanı sıra yemeğin bereketlenmesi konusu özellikle İslamiyet'le beraber varlığını çokça ön plana çıkarmıştır. Bu da bize bu motifin sadece peygamber mucizesi olarak kalmadığını aynı zamanda şeyhlerin kerameti olarak da karşımıza çıkarır. Bu motifin tarihi arka planına veya incelediğimiz *Velayetnamedeki* motifin bizzat kendisine baktığımızda

²⁴⁶ Gölpınarlı, *Vilayetname-i Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 94-95.

²⁴⁷ Güzel, *Abdal Musa Vilayetnamesi*, s. 25-27.

²⁴⁸ Güzel, *Abdal Musa Vilayetnamesi*, s. 115-116.

peygamberlerin veya velilerin yolda kalmışlara, aç olanlara, sıkıntıda olan insanlara el uzatmak onları doyurmak için yapılan mucizeler ve kerametlerdir. Anadolu'da, Mevlana, Abdal Musa, Hacım Sultan, Ahmet Yesevi gibi âlimlerde de bunların örneklerine rastlamaktayız. Çalışmamızda tüm bu örnekleri geniş bir şekilde ele almış bulunmaktayız.

BÖLÜM 3: SEYYİD ALİ SULTAN VELAYETNAMESİ'NDEKİ KERAMET MOTİFLERİNİN TARİHİ ARKA PLANI

3.1.Rüyada ve Anda Gaybtan Haber Verme Motifinin Tarihi Arka Planı

Âdemoğlu, var olmanın zorunluluğu adı altında bilinmezliği olan şeylerle alakalı konulara ilgi duymuş, gayba, gizemli olana her zaman sahip olma isteği ve çabasına girmişlerdir. Âdemoğlu karşı koyamadığı bu arzuyu, kendisine her zaman gizli olana yönlendirmiştir. Felsefeciler “gayb”ı bir varlık ve bilgi sorunu şeklinde tahayyül etmiş, kelamcılar da bu sorunu aynı sebeplere bağlamışlar ve ilahi bilginin kendisinde açıklığa kavuşturmasını istemişler, lakin sufiler gayb kavramını varlığın kendisi şeklinde tanımlamışlardır.²⁴⁹

Mutasavvıfların kabul ettiğine göre var olma durumu kabul edilen gayb konusu, bir süre sonra kendilerinin yaratıcının değerli varlıkları şeklinde tasavvur edilen velilerin, “gayb bilgisi” konusunda geri kalan herkesten ayrı melekelerinin var oluşu düşüncesini oluşturmuştur. Evliya *Velayetnamelerinden* bahseden kaynaklarda onların farklı özelliklerini anlatan misaller çokça bulunmaktadır.²⁵⁰ Bu misallerden de anlaşılıyor ki tamamen kendilerine ait gayb fikrinin var olduğu bilinmektedir. Âdemoğlu, gaybla her daim çokça alakadar olduğundan dolayı, ahir vakitte olacaklar hakkında haberdar olup, Gaybî dünyayı bilmek istemiş, kamlar da tüm bu suallerine cevap vermiştir.²⁵¹

Ahmet Yaşar Ocak'a göre bilinmeyenden ve ahir vakitten bilgi aktarmak, kaminin asli görevlerindedir.²⁵² Kamların bilinmeyenden ve ahir vakitten bilgi aktarma görevini, İslam'ın benimsenmesi ve Anadolu topraklarında Türk akınlarının ardından, Kolonizatör Türk sufiler de yapmıştır. Kaminin asli görevlerinden biri de gaipteki hadiselerden, ileride meydana gelecek olaylar hakkında bilgi aktarmaktır.²⁵³ Bunun için topluma faydalı olabilmek adına ruhlarla temasa geçmiş, bu durumu da

²⁴⁹ Halis Al Bayrak, *Kur 'An 'Da İnsan-Gayb İlişkisi*, İstanbul: Şili E Yayınları, 1993, s. 13.

²⁵⁰ Al Bayrak, *Kur 'An 'Da İnsan-Gayb İlişkisi*, s. 23.

²⁵¹ Nesrin Gezici, *Rabgûzî'nin Kısasü'l-Enbiyâsı'nda Gelecekte Haber Vermekle İlgili Şamanizm İzleri*, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi c 7, sa. 2, 2018, s. 1041.

²⁵² Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi Ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları. 3baskı, 2002, s.150.

²⁵³ Ocak, *Alevi Ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 151.

gerçekleştirebilmek için vecd haline geçmesi gerekmiştir.²⁵⁴ Şamanların insanlara şifa dağıttıktan sonra en mühim işleri gaipten bilgi aktarmaktır. Kişi, şaman olarak kabul edilmesinin ardından farklı bir şekle bürünür ve bu şekilde şaman doğaüstü âlemler ile münasebete geçerdi. Bundan sonra kam ruhlarla temasa geçebilir, ruh gibi hareket ederek bedeninden ayrılabilirdi.²⁵⁵ Buna benzer olarak da Dede Korkut kitabının giriş kısmında, Dede Korkut şeklinde tanımlanan bu kişi Oğuz Kağan'ın bilge kişisi, bilinmeyenden bahseden, toplumun sıkıntısını çözen, bütün meselelerde ona sorulan ve tavsiyelerine kıymet verilen bir zat olarak anlatılmaktadır.²⁵⁶ Mukaddime, Dede Korkut'a bilinmeyenden bilgi verdiğini, yaratıcının, kendisinin kalbine bildirdiğini belirtmiştir.²⁵⁷

Şamanizm'deki yerine devam edecek olursak kamın sorumluluklarından bir tanesi de gaybtan haberdar olmaktır. Kamın bilinmeyenden ve ahir vakitten bilgi sahibi olmaları hakkında iki temel yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden ilki kamın ruhunun bir süre vücudundan çıkıp Gaybî dünyalarda zuhur ederek bilinmeyene hâkim olmasıdır. İkinci yöntem ise kamın ahir vakitte yaşanacakları hissetmesidir.²⁵⁸ Bu iki yönetime de hâkim olan kamın, ahir vakitle alakalı tahminler yapması ve gayb ile ilgili haber vermesi herkesin dikkatini çekmiştir. Kamın mühim sorumlulukları olarak “gaybtan bilgi ulaştırmak” ile alakalı Kısasü'l-Enbiya'da benzerlik gösteren bir örnek bulunmaktadır:

“Bayramları olduğunda İbrahim'e söylediler: birlikte çikalım diye. İbrahim söyledi: ben yıldızlar ilmine baktım bana hastalık gelir gibidir çıkamam. O dönemde yıldızlar ilmi çok üstündü, onu tutarlardı, İbrahim'i bırakıp gittiler, İbrahim bir balta aldı put haneye girdi butların başını, kollarını kesip parça parça yaptı, kırdı. O dönemde nücûm ilminin yaygın olduğu görülmektedir. Hz. İbrahim de bu önemin farkında biri olarak insanlara yıldızlar ilmine baktığını kendisine hastalığın geleceğini gördüğünü ve bu

²⁵⁴ Melikoff, *Hacı Bektâş-ı Velî Efsaneden Gerçeğe*, çev. Turan Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 7. Basım, 2010, s. 41.

²⁵⁵ Hamiye Duran, *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-namesi Ve Velayetnamede Geçen Keramet Motifleri*, Ankara: 1995, s. 86.

²⁵⁶ Adem Tutar, *Dede Korkut Kitabı'nda Dini Motifler*, Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sa. I, 1996, ss. 241-251, s. 242.

²⁵⁷ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I*, Türk Dil Kurumu, Ankara: 1989; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı'nda Dinî-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi*, 1989: s. 73, Behiye Köksel, *Dede Korkut Kitabı'nda Dini-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi*, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012, s. 78.

²⁵⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî Ve Bektâşi İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 6. baskı, 2007, s. 153.

*sebeple dışarı çıkamadığını söyleyerek onları ikna etmiş ve put haneye girip oradaki putların başını, kollarını kesip parça parça yapmıştır.*²⁵⁹ *İnsanlar, yıldızların gelecekle ilgili bilgi verdiğiğine inanmışlardır. Şamanlar da yıldızlara bakarak kehanette bulunmuşlardır.*²⁶⁰

Cüveyni'nin naklettiğine göre, Uygurlar'da doğaüstü yetenek gösterenlere şaman adı verildiğini, bu kişilerin şeytanın hâkimi olduğunu söylemiştir. Tarih araştırmacısı, şamanların ilahla münasebetlerinin olduğunu da söylemiş, bu şekilde şamanların gayb hakkında bilgi sahibi olduklarını iddia etmiştir. Cüveyni' ye göre, Moğollarda soğuk mevsim de bile soyunmuş bir halde dağlarda gezip ilah ile iletişime geçen Moğol Şamanı, yaratıcının dünyayı Cengiz Han ile erkek çocuklarına bahşettiğini söylemiştir.²⁶¹ Moğollar Teb-Tengri'nin zatını gaipten bilgi getiren biri olduğunu ve Teb Tengri'nin gökyüzüne yükselip tanrıyla görüştüğünü anlatmıştır.²⁶² Reşideddin'e göre ise, anlatılan Moğol rivayetlerinde Cengiz Han'ın kamı Teb-Tengri Kökçe (kokoçu) gelecek hakkında kehanetlerde bulunur, at üstünden gökyüzüne uçar, kışın dışarda aç ve çıplak dolaşmıştır.²⁶³

İbn-Sina da el-İş'ârât'ta kamların bilinmeyenle ve ahir vakitle alakalı bilgi aktardıklarını söylemesinin ardından şu şekilde devam eder: *“Bir takım insanlar bulunur ki, bilinmeyenden ve ahir vakitten bilgi aktarma işinde hissiyattan akıl almaz temellere dayanır. Türk toplumu ahir vakitle alakalı bilgi sahibi olabilmek adına kamlara danışırlar.”* İbn Sina'nın sözleri anlaşılırdır ve önceki Türk kamlarının mühim işlerinin tanımını anlatmıştır. Cüveyni de Uygurlar'da şamanların bizzat yanlarında bulunan iblisler sayesinde ahir vakitte gerçekleşecek olayları bildiğini söylediklerini anlatmaktadır. Tüm bu anlatılanlara göre; iblisler bizzat buldukları çadırlarının yanına

²⁵⁹ Halil İbrahim Usta, Ebulfez Amanoğlu, *Orta Asya'da Bulunmuş Kur'an Tefsirinin Söz Varlığı (XII-XIII. Yüzyıllar)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002, s. 7-11.

²⁶⁰ Gezici, *Rabgûzî'nin Kısasü'l-Enbiyâsı'nda “Gelecekte Haber Vermekle İlgili Şamanizm İzleri*, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, s. 1047.

²⁶¹ Aybars Pamir, *Türklerin Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kam Hukukuna Etkisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 165; Samire Mömin, *Şamanizm Ve Günümüzdeki Kalıntıları Uygur Toplumundaki Tabular Üzerine*, Ulak Bilge Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, s. 86.

²⁶² John Andrew Boyle, *Ortaçağda Türk Ve Moğol Şamanizmi*” çev. Orhan Şahin Gökyay, İstanbul: Türk Folklor, c.15, sa. 297, 1974, ss. 6943.

²⁶³ Abdülkadir İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*, baskı 3, Türk Tarih Kurumu, Ankara: 1987, s. 87.

gelip gayb hakkında bilgi vermişlerdir.²⁶⁴ Cüveyni bunları naklettikten sonra “*galiba bir kısım kötü ruhlarla kamların arkadaşlığı bulunuyor*” diyerek bizzat bu fikre de sahip olduğu anlaşılmaktadır. XIII. asırda Moğol kamları da ahir vakit hakkında bilgi vermişlerdir. Mengüç Hakanının önde gelen kamı bu gibi işlerde fazlaca yetenekliymiş ve dediklerine harfîyen güvenilmekteymiş. Bununla beraber Kumanlarda da kamların ahir vakitle alakalı “kehanetlerine” çokça güven duyulur, bu kehanetleri yaratıcı bizzat öğretirmiş.²⁶⁵

İslamiyet öncesi efsanelere bakıldığında ise Er Samır efsanesinde; Er Samır’ın kocasının evden çıkması halinde ya onun ya da eşinin hayatının son bulacağını iddia edilmiştir.²⁶⁶ Kazın Erkes’de, bilgelik kitabına göre hayatını birleştireceği kızın Kara Küret isimli Kara Kağan’ın bir tane kız çocuğu olan Bayan Sur ismini almıştır.²⁶⁷ Ay Sologos Lo Kun Sologoy isimle efsanede ise; Ak Kağan’a doğru gelen altın başlı kahverengi kuş konuşması insan gibiymiş ve yer altından musibet, gökyüzünden saldırı olacağını söylemiştir.²⁶⁸ Oskus Uul’da, Tolg Kağan’ın kız çocuğu Altın Kusku Karatı Kağan yolda olduğunu ve toprakları işgal edeceğini hissetmiştir.²⁶⁹ Kan Kapçıkay isimli efsanede Buurıl Kağan ve Erke Toylan, içki içerken bir takım şeyler hissetmiş ve olacak olan hadiseleri söylemişlerdir.²⁷⁰ Bunun haricinde Ol Ostoy’da Ermen Çeçen, büyük sudur kaynaklarında Samara adlı kitabına bakarak ileride yaşanacak hadiselerden bahsetmiştir.²⁷¹

Rüyalar da gaybdan haber verme konusunda yardımcı unsurlardan birisidir ve efsanelerdeki karakterlerin yaptıkları ile gaybda gerçekleşecek hadiselerin bilinmesi hususunda mühim bir konudur.²⁷² Tıva Türklerinde Bahtu-Kiris, Bora-Seeley isimli efsanede, Bora-Seeley uykusunda, üç günde hanesinden ayrılması halinde öleceğini

²⁶⁴ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998. s. 59.

²⁶⁵ Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Meşkûresi Tarihi*, s. 55.

²⁶⁶ İbrahim Dilek, *Altay Destanları I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, s. 35.

²⁶⁷ Dilek, *Altay Destanları I*, s. 258.

²⁶⁸ İbrahim Dilek, *Altay Destanları II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007 s. 127.

²⁶⁹ Dilek, *Altay Destanları II*, s. 168.

²⁷⁰ Dilek, *Altay Destanları II*, s. 245–246.

²⁷¹ İbrahim Dilek, *Altay Destanları III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 235–237.

²⁷² Savaş Kurt, Beyza Kurt, *Türk Devlet Kültüründe Rüya*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, s. 242.

görmüştür. Ağabeyi Bohtu-Kiris bu rüyayı umursamamış ve hanesinden ayrılırken atının üstünden düşüp vefat etmiştir.²⁷³

Önceki Türk inanç kültüründen bir tanesi de falcılıktır. Falı anlatmak için önceki Türk dilinde “ırk” sözcüğü kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut kullanılan bu sözcüğü “falcılık, kâhinlik ve yürektekini dışarı çıkarmak” şeklinde bahsetmiştir.²⁷⁴ Türk topraklarının çokça bölgelerinde “ırk bakmak” tanımı da, fala bakmak olarak tanımlanmıştır. Bu kişilerin de gaybtan bilgi aktardıkları kesindir. Altaylıların kültüründe şamanın ardından “ırımcılar” bulunmaktaydı. Bu kişilerin saraları ortaya çıktığında gaybtan bilgi aktarırlardı.²⁷⁵ Fal çoğunlukla ya bazı malzeme ve araçlarla ya da usullerle yorum yapma, o anki an ile ve ahir vakitle alakalı tahminler yapma arzusudur. Fal bakmanın kehanet ve bakıcılık ile aynı özellikleri bulunsa da aslında temel olarak aynı değildir. Bundan dolayı fal bakan kişi, kâhin ve bakıcıdan ayrıdır.²⁷⁶ Kehanette bulunma ise, tahmin etme, kalbe verilme veya bazı olayların sonucunda yorumda bulunulmayan daha sonra gerçekleşecek hadiseleri erkenden bilme ve aktarma, bilinmeyen şeyleri açığa çıkarma durumudur.²⁷⁷

Gaybtan bilgi aktaran kamlar, koyunun bel kemiği, bunun yanında okla fal bakar ve ahir vakitten tahmin yapmaktaydılar.²⁷⁸ İslamiyet Öncesi Türkler ve Moğollarda gelecekle ilgili bilgi öğrenmek için koyunun kürek kemiğinden faydalandıklarını, bazı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Hunlardan bu yana bu tarz uygulamalar yaygın olduğu, Atilla'nın da sıklıkla bu tarz uygulamalar yaptığı ifade edilmiştir. Bununla beraber İnan'a göre, gaipten bilgi vermek için araç olarak kullanılan “kürek kemiği” falı Moğollar'da da çokça yapılan bir işlem olmuştur.²⁷⁹ XIII. Asırda yaşamış olan Moğol kamlarının da aynı tarzda gaybı bilmek için uğraştıkları bilinmektedir. Moğollar'ın hayvanların kemiklerini ateşin üstüne koyarak oluşan şekillerden yola çıkıp gelecekle ilgili haber vermişlerdir. Buna benzer yöntemler günümüzde Altay ve Yakut kamlarında

²⁷³ Janly Myrza Bapaeva, *Tuva Şamanizm'i*, çev. Metin Ergun, Konya: Kömen Yayınları 2013, s. 344-346.

²⁷⁴ Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ü Lügat 'it Türk Dizini*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2003, s. 68.

²⁷⁵ Saadettin Gömeç, *Eski Türk İnancı Üzerine Bir Özet*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi. sa.33, c.21, 2004, ss.79-104 s. 96-97.

²⁷⁶ Mehmet Aydın, Fal, *DİA*, c. XII, İstanbul: 2000, ss. 134-157, s. 134.

²⁷⁷ Ömer Faruk Harman, “Kâhin” *DİA*, c. XXIV, İstanbul: 2001, ss.170-171, s. 170.

²⁷⁸ Bayat Fuzuli, *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006. s.140.

²⁷⁹ İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*, s.151-153.

da mevcuttur. İslamiyet Öncesi Türk halkında ki bu kült İslamiyet'te görülen peygamber mucizeleri ile de benzerlik göstermiştir.²⁸⁰

3.1.1. Rüyada ve Anda Gaybtan Haber Verme Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri

Ahmet Yaşar Ocak, Türk toplumunda evliya inancının eski zamanlarda ortaya çıktığını, önceki Türk kamlarına bakıldığında onların Türk evliya tiplmesiyle benzerlik gösterdiğini, gaybtan bilgi aktaran, iklim koşullarını farklılaştırabilen, musibetleri engelleyen veya hasmına çeviren, şifa dağıtan, yükselip uçan, ateşte zarar görmeyen, Türk kamları ile evliyaların benzerlikleri bu anlatımla *Evliya Velayetnamelerinde* de ortaya çıktığını göstermektedir.²⁸¹ İslamiyet öncesi şamanlar ile İslamiyet sonrasında ortaya çıkan velilerin, gelecekte haber verme gibi birçok benzer özellikleri vardır.²⁸²

Gayb, Arap dilinde, görülmeyen, saklı olan ve insanın bilemeyeceği şeyler için kullanılmaktadır.²⁸³ İbn Arabi gayb kavramını, hissedilemeyen ve düşünce yoluyla tasavvur edilemeyen her şey ve tüm bu bilinmeyenlerin olduğu manevi ve ruhani dünya, Allah'ın kendisi haricinde olandan saklı tuttuğu varlıklar şeklinde açıklamıştır. İbn Arabi de gayb kavramını iki şekilde anlatmıştır. Birincisi Gayb-ı Mutlak: Haktan ötesinde herkesin habersiz olduğu bir gayb kavramıdır. Örneğin yıldızların miktarının ne olduğu gibi örnekler gayb-ı mutlak kısmına girmektedir. İkincisi ise Gayb-ı İzafi: İlah'ın elçilerine ve sevdiği kullarına bahsettiği bir takım bilinmeyen hadiselerdir. Bu hadiseleri sadece Allah'ın bildirdikleri bilebilir. Mutasavvıflar tarafından gayb-ı mutlak sadece Allah'ın bildiğini, gayb-ı izafiyi ise sadece Allah'ın bildirmek istediği kimselerin bilebildiği fikri kabul edilmektedir.²⁸⁴

Şamanizm kökenli bilgi aktarma usulü ile Anadolu'daki evliyaların diğer insanların bilemeyeceği şeyleri bilmesi, gaybtan ve ahir vakitten hadiseleri dervişlerine anlatması

²⁸⁰ İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*, s. 153- 159.

²⁸¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında Ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1984, s. 58.

²⁸² Yağmur Say, *Şucâ'eddin Veli Velayetnamesi*, Eskişehir Valiliği, Ankara: 2010. s. 28.

²⁸³ Ahmet Yıldırım, *Tasavvufta Gayb Problemi Ve Tasavvuf Literatüründe Gaybı Rivayetler*, Altunizade Kültür Merkezi, İslami Düşüncesinde Gayb Problemi II Sempozyumuna sunulan tebliğin geliştirilmiş şeklidir, İstanbul: 2003. s. 187.

²⁸⁴ Yıldırım, *Tasavvufta Gayb Problemi Ve Tasavvuf Literatüründe Gaybı Rivayetler*, s. 194.

benzerlik göstermiştir. Bu konunun keramet olarak görülebilecek örneklerinden bazıları da şöyledir;

Bir vakit zikrin ardından Mevlana, başındaki sarığı atarak “*cenaze namazı kılalım*” demiş ve yanındakiler de dediğini yapmışlardır. Bunun ardından bu hadiseyi Sultan Veled’e danışmışlardır. Sultan Veled, Mevlana’nın huzuruna varıp, bu durumu sormak üzereyken henüz konuşmaya başlamadan Mevlana ona şöyle demiştir; “*Evet Bahaeddin! Zavallı Rükneddin’i boğuyorlardı. O da, boğulurken bizim adımızı söyleyip bağıyordu. Tanrı’nın takdiri böyle idi, böyle oldu. Onun sesinin kulağıma gelip beni rahatsız etmesini istemiyordum; bu yüzden mahsus zurnanın ucunu kulağıma soktum ki onun sesini işitmeyeyim. Fakat öteki dünyada Rükneddin’in durumu iyi olacak*” Bir başka keramet anlatısında da Baha Veled uzak mesafelerde yaşanan hadiseleri bilmekteymiş; Baha Veled, Belh’ten geldiği zamanlar Tirmiz bölgesine doğru varıp, burada tek başına yaşamaya başlamış ve bir süre sonra bir vakit bilgi aktarmakla uğraşmıştır. 18 Rebiyülahir 628 tarihinde sabaha doğru bir anda: “*yazık, yazık Şeyh’in, bu toprak âleminden temiz âleme göçtü*” diye söyleyerek bağırp fazlaca gözyaşı dökmüştür. Yanındakiler, bu hadisenin vaktini çabucak bulmuşlardır. Artık Rum topraklarına ulaştığında Baha Veled’in söylediği vakitte ömrünü tamamladığını görmüştür.²⁸⁵

Evliyalar herkesin yapamadığını yapıp, uzak mesafede gerçekleşen olayları bilirlerdi. *Velayetnamede* bahsedildiği üzere bir vakit Arif Çelebi türbede zikre durmuştur. Zikrin ardından musalla taşının yanına gider ve “*bir gaybın cenaze namazını kılın*” demiş, yanındakiler bu hadiseyi Arif Çelebi’ye danışmışlar. Anlatılana göre Arif Çelebi: “*Dönemin sultanı Gazan Han’ın yaşamı son buldu*”, demiştir. Bu hadise 703 senesi içinde gerçekleşmiş, ardından bir vakit sonra Konya tüccarları gelip Gazan Han’ın vefatını bildirmişlerdir. Sahiden de Gazan Han, Çelebi’nin dediği vakitte vefat etmiştir.²⁸⁶

Buna benzer bir örnekte de yine Arif Çelebi farklı bir dervişin vefatını tahmin etmiştir. Arif Çelebi “*Şeyh Ali fani dünyadan, ebedi dünyaya gitti*” demiştir. Oradakiler de “*bu*

²⁸⁵ Ayten Koç Aydın, “Simya”, *DİA*, c. XXXVII, Ankara: 2009, ss. 218-220. s. 19.

²⁸⁶ Hasan Kızıldağ, *Mevlevî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, sa. 83, Aralık 2018, s. 444.

bilgiyi kim söyledi” şeklinde soru yöneltmişler ve Çelebi de “*kimse söylemedi, lakin ben gaybi dünyada Şeyh Ali'nin ölüsünü iki zatın taşıdığına şahit oldum*” demiştir. Akşehir'e gittiklerinde Şeyh Alinin, Arif Çelebi bunları söylediği vakitte vefat ettiğini öğrenmişlerdir.²⁸⁷Farklı bir misal olarak da bir müridi Mevlana'ya incir ikram etmiş fakat getirdiği meyveleri bir dostunun bahçesinden habersiz toplamıştır. Kendi düşüncesinin bu dostuna denk geldiğinde meyvelerin karşılığını ödemek olduğunu belirtmiştir. Mevlana evliyalık kademesiyle bu durumu meyveleri yemeden fark etmiş ve meyvelere dokunmamıştır. Arkadaşlarının önde gelenlerinden bir kişi, dostunun bahçesinden Mevlana'ya incir ikram etmiştir. Mevlana hazretleri meyveyi alıp “*Baya hoş bir incir, lakin kemiği bulunuyor*” deyip geri vermiştir. İnciri getiren derviş “*Meyvenin kemiği nasıl olur?*” deyip şaşırarak meyveleri toplayıp geri dönmüştür. Derviş bu kez meyvelerin bedelini verip almış, ardından da Mevlana'ya sunmuştur. Mevlana içinden inciri almış ve bu kez yiyerek “*Bu incirin hiç kemiği yoktur*” deyip Şeyh Muhammed Hadim'e meyveden oradaki herkese de ikram etmesini istemiştir. Oradakiler bu hadisenin ardından hayrete düşmüşler.²⁸⁸

Evliyaların özelliklerinden birisi de gayb hakkında olabilecekleri görme ve etrafındakilere bunları aktarmadır. Birazdan verilecek örnekte bir vakit sonra gerçekleşecek mücadeleyi ve çileyi görüp söyleme, kişinin şansıylak alakalı şeyleri tahmin etme, insanların vefat edeceği anı söyleme, öldükten sonraki halini söyleme, yaşamının süresini söyleme, bir mekânın tahrip olup olmayacağını görme gibi melekeleri vardır. Misallerden, o dönemde Moğol ordusunun Anadolu topraklarını işgal ettiği konusunda çokça kaynak bulunabilir. Bahsedilen zaman, Moğol işgalinin en üst seviyeye ulaştığı, toplumun bu işgalden bıktığı bir zamandır. Bu devirde Anadolu topraklarını Moğol ordusu işgal etmiş ve oradaki insanlar işkenceye maruz kalmıştır. *Velayetnamede* anlatıldığı üzere Mevlana, Horasan topraklarının Moğol saldırısıyla karşı karşıya kalacağını daha gerçekleşmeden görmüş ve söylemiştir.

“İşte ben şimdi gidiyorum, fakat bilgin olsun ki, benim arkamdan Tanrı'nun ordusu olan, iyi donatılmış, çekirge gibi dünyaya yayılan ve “Onları hiddet ve gazabımdan yarattım” hadisinde denildiği gibi hiddet ve gazaptan yaratılan Tatar ordusu sana

²⁸⁷ Ayten Koç Aydın, “Simya”, *DİA*, c. XXXVII, Ankara: 2009, ss. 218-220, s. 219.

²⁸⁸ Hasan Kızıldağ, *Mevlevî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, sa. 83, Aralık 2018, s. 444.

ulaşacak. Horasan ülkesini zapt edecek. Belh ahalisine ölümün acı şerbetini tattıracaklar. Dünyayı altüst edecek, yüz bin dert ve bela ile padişahı kendi ülkesinden çıkaracak ve sonuçta sen Rum ülkesi Sultan'ının elinde öleceksin dedi."²⁸⁹

Evliyalar, ahir vakitten haberdar olma, bilinmeyeni bilme yetenekleriyle, bazı insanların vefat edeceği zamanı söylemişlerdir. *Velayetnameye* göre; Seyyid Burhaneddin-i Muhakkik-i Tirmizi ona, "*Ramazanın onuncu günü hamama uğramak isteyeceksin ve bu yolda karşına bir dinsiz çıkacak ardından da katledileceksin. Dalgın olmayasın, diyerek onu uyardım*" demiştir. Seyyid 'in söyledikleri gerçekleşmiş: Ramazanın onuncu günü Allah'ı inkâr edenler dervişi öldürmüşlerdir.²⁹⁰

Başka bir misal de şöyledir, Şeyh Kemaleddin-i Tebrîzî bir vakit pazarın olduğu yere doğru varıp esnaftan alışveriş yapmış ve esnaf bir anda ona kötü sözler sarf edip onu kırmıştır. Şeyh Kemaleddin-i Tebrîzî insanların misafire olan bu kötü tavrını Mevlana'ya bahsetmesinin ardından, Mevlana insanlara çok kırılmış ve sonra şu kerameti göstermiştir: Mevlana, "*Moğol ordusu bu topraklara inecek ve tamamen tahrip edecek, bu topraklardan kaçmamız lazım*" demiştir. Şam'a doğru giderken peşlerinden Moğol ordusu Halep topraklarına gelmiş ve bu topraklarla beraber aciz esnafın dükkânını da tamamen yıkmışlardır. Yani bu örneklerde evliyaların gaybı görmek ve yaşamakla beraber, bu âlemdeki canlıların özelliklerini farklılaştırabildikleri ve ortadan kaldırabildikleri görülmektedir.²⁹¹

Rüya ve gaipten haber verme motifi Kur'an-ı Kerim'de ise Hz. İsa ve Hz. Yusuf ile alakalı olarak bulunmaktadır. Hz. İsa'dan bahseden ayetler şu şekildedir; "*Onu İsrailoğullarına elçi kılacak ve şöyle diyecek: "kuşkuya yer yok, işte size Rabbinizden mucize ile geldim; size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar ona üflerim, Allah'ın izniyle körü ve cüzzamlıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim; ayrıca evlerinizde ne yiyip, ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır.*"²⁹² Hz. Yusuf'tan bahseden ayet ise şu şekildedir; "*Ey zindan*

²⁸⁹ Hasan Kızıldağ, *Mevlevî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, sa. 83, Aralık 2018, s. 445.

²⁹⁰ Hasan Kızıldağ, *Mevlevî Menkıbelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, sa. 83, Aralık 2018, s. 446.

²⁹¹ Ayten Koç Aydın, "Simya", *DİA*, c. XXXVII, Ankara: 2009, ss. 218-220. s. 220.

²⁹² Ali İmran/49.

*arkadaşlarım! Biriniz efendisine şarap sunacak; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecek. Yorumunu sorduğumuz iki rüya (bu şekilde) kesinleşmiştir.”*²⁹³

Velilere göre rüya, eskiden de olduğu gibi ruhlar dünyası ile bağlantıya girmek için bir araç mahiyetinde görülmüştür. Mühim konuları danışma aşamasında genellikle Hz. Muhammed (s.a.v) veya diğ er önde gelenler düşlerinde velilere ne yapmaları gerektiği hakkında rehber olmuşlardır. Rüya, kimi zamanda zor durumda olan müridin şeyhinden himmet istemesine ve bu yardımın müride ulaşmasına aracı olmuştur. İslam hukukçuları, rüyayla hareket edilmeyeceğini söylesele de, bilhassa tasavvuf camiasında rüya mühim bir haber vasıtası olma değerini hep korumuştur.²⁹⁴

Türk tasavvuf camiasındaki örnekler de şu şekildedir; Hacı Bektâş-ı Velî’yi Sulucakarahöyük’ten gönderen Kırşehir valisi Nureddin Caca’ya, görevinden alınacağını ve kendisine eziyet edileceğini söylemiş ardından velinin bu dediği gerçekleşmiştir. Valinin başına gelenler bununla kalmamış, gözlerine mil çekilmiş ve o zindanda vefat etmiştir.²⁹⁵ Benzer bir durum da suçsuz birinin zindandan kurtulmasını isteyen Hacı Bektâş-ı Velî, Kayseri Beyinden olumsuz cevap alınca onun da öldürüleceğini söylemiştir. Bey’e söylediklerinden ötürü sinirlenmiş fakat hünkârın gidişinin akabinde hükümdarın askerleri gelip Beyi alıkoymuşlar ve şeyhin dediği biçimde de cezalandırılmış. Hünkâr abdest aldığı vakit burnundan kan gelmiş, Kadıncık da bu kan damlayan suyu içmiştir. Bu olayı gören Hacı Bektâş-ı Velî “*senden iki oğlumuz gelecek*” demiş ve bir müddet sonra hünkârın dediği gerçekleşmiştir.²⁹⁶

Sultan Mehmet’in, İstanbul’u aldığı gün, fetih gerçekleşmeden evvel dervişleriyle Tırnova’da bir tepeye çıkmış ve “*Allahu Ekber! İstanbul’u aldık.*” diyerek haykırmıştır. Hakikaten bundan çok kısa bir zaman sonra fetih müyesser olmuştur. Sultan Mehmet bir vakit av dönüşünde Otman Babayla karşılaşmış ve Otman Baba, Sultan Mehmet’e; Belgrad seferine çıkmaması, zira Belgrad’ı fethedemeyeceğini ifade etmiştir. Gerçekten de fetih çalışmalarını yapan Sultan Mehmet, Otman Babadan bu kelimeleri duyunca sinirlenip kılıcıyla Otman Babaya saldırma girişiminde bulunmuştur. Yanında bulunan

²⁹³ Yusuf/41.

²⁹⁴ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 105.

²⁹⁵ Gölpınarlı, *Vilayetname Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 30.

²⁹⁶ Gölpınarlı, *Vilayetname Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 63-64.

Mahmut Paşa, Otman Babanın evliya olduğunu söyleyip Sultan Mehmet'i vazgeçirmiş ve hasbelkader Fatih Sultan Mehmet Belgrad'ı fethedemeden dönmüştür²⁹⁷

Abdal Musa insanların aklından geçen düşünceleri bilmekle beraber gelecekte meydana gelecek olan olayları da söylemektedir; Abdal Musa, yetim hakkı olan bir kazan altını çıkarmış altın kazanının sahiplerinin sahildeki gayrimüslim gemisinde bulunanların olduğunu dervişlerine demiştir. Gayrimüslimler de kalplerinde Abdal Musa için: “*eğer bu kişi hak veli ise, biz varınca bâdemüz hâzır ola ve hunzır çocığı bişmiş ola, biz de dönüšte altun kazanını bırakalım*” diye içlerinden geçirmişlerdir. Kâfirler Abdal Musa'nın yanına geldiklerinde içlerinde geçirdikleri her şeyi orada hazır bir şekilde yapıldığını görmüşlerdir. Abdal Musa'nın veli olduğunu kabul etmişler ancak geri gidecekleri vakitte altını yanlarına alıp gemilerine binmişlerdir. Ne yapıp etseler gemiyi yüzdürememişler ve sonra düşündüklerinde altın kazanını Abdal Musa'ya vereceklerini hatırlamışlardır. Altınları geri getirip bıraktıktan sonra gemiyi yüzdürmüşlerdir.²⁹⁸

Bir İranlının, Abdal Musa'yı ziyarete gelmesi ve üzerinde ki altınları gizleyerek yanında altın olmadığını Abdal Musa'ya söylemiştir. Bunun akabinde Abdal Musa: “*Varun abdallar, (acem) bakı boka katdı.*” deyince abdallar altını pisliğin içinden çıkartıp getirmişlerdir. Bunun yanı sıra Abdal Musa'nın gerçek bir evliya olduğuna kanat getirmeyen Teke Beyi, Kılıklı İsa'nın ıstıraplı ölümünden dolayı Abdal Musa'ya düşman olmuş ve çok büyük bir ateş hazırlatmıştır. Bu durum Abdal Musa'ya malum olunca, dervişlerini de yanına alıp sema ederek ateşin içine girmişlerdir.²⁹⁹

3.1.2.Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi'ndeki Rüya ve Anda Gaybtan Haber Verme Motifi

Seyyid Ali Sultan Menakıbnamesi'nde de rüya kültüründen genişçe bahsedilmiştir. Eserde beş rüya motifinden bahsedilmektedir. Bunlardan üçü Yıldırım Han (gerçekte Orhan Gazi) birini tüm dervişler birini de Seyyid Rüstem görmüştür.³⁰⁰ *Velayetnamedeki* ilk rüyada, Rumeli fütuhâtını çok istediği halde bir türlü fethi yapamayan Yıldırım Beyazıt bu sorunun çözümünü Hz. Muhammed'den (s.a.v) haber almıştır. Rüya

²⁹⁷ Ocak, *Alevi Ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 151.

²⁹⁸ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 114.

²⁹⁹ Güzel, *Abdal Musa Velayetnamesi*, s. 26.

³⁰⁰ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 106.

anlatılanlardan yola çıkarak Horasan'da yaşayan kırk dervişin Yıldırım Han'ın dileğini yerine getireceği söylenmiştir. Yıldırım Han kalktığı zaman rüyada bahsedildiği üzere Horasanda yaşamını sürdüren kırk erenler burada fütuhat yapmışlardır. Yıldırım Beyazıt sabah olup da kalktığında düşünün gerçekliğine inanıp kırk erenlerin gelmesini ummaktadır. Kırk erenler ise horasanda zikir ile hemhal olurken düşlerinde Hz. Muhammed'i (s.a.v) görmeden evvel Hacı Bektâş-ı Velî'yi ziyaret edip söylediği görevleri dinleyip, Beyazıt'a gidip Rumeli'nin fütuhatını gerçekleştirmelerinin gerekliliği üzere talimat almışlar ve uykudan kalktıklarında hemen emri yerine getirmek için yolculuğa çıkmışlardır.³⁰¹

Tüm bu bilgilerden biliyoruz ki, Menâkıbnamelerde; Rumeli'nin fethi hadisesinin kaynağı, düşlerinde kırklara gelen emirdir. Fazlasıyla istediği bu fütuhat için çözüm bulamayan Osmanlı padişahına, çözüm düşünde verilmiştir. Bu kısımda önemli olan yer şudur; bahsedilen Menâkıbnamelerin var olduğu topluluğun da içine girdiği dervişlerin benimsediği düşünceye göre ilk önce Hz. Muhammed'le (s.a.v) beraber önemli âlimlerin maneviyatları ölümlerinin ardından bu geçici âlem ile bağlarını koparmayıp İslam dininin akıbeti ile hemhal olmuşlardır. Bazen İslam dininin yayılmasında dervişlere düşlerinde yapmaları gerekenler verilirken, bazen de varlık üstü melekeleri ile bizzat yardımlarına gelmişlerdir.³⁰²

Uzun zamandır benimsenmiş olan fikirlerin tersine, varlık âleminde yaşanan hadiselerin mana âlemi ile bir bütünlüğünün var olduğu görüşü bulunmaktadır. Menâkıbnamede bahsedildiği üzere kabul gören ve motifin ortaya çıkış kaynağı ki bu konu devrin Mutasavvıfları ve kendilerini benimsemiş olan inanların fikir âlemi ile alakalı çok mühim detaylar bulundurmaktadır. Seyyid Ali Sultan örneğinde var olan ara sıra askerlerin yanına gidip fütuhat hadiselerine katılan erenlerin bununla beraber ordunun dini önderliğini üstlendikleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu konu üzerine hadiseyi ele aldığımızda, erenlerin ilk devir Osmanlı fütuhatlarındaki mühim yerlerini, asker şeklinde fetihlere yaptıkları yardımların yanı sıra, gazilere anlattıkları tasavvuf üzerine sohbetleriyle onların maneviyatlarının artmasında da yer bulduğunu görmek gerekir. Çünkü sufiler, askerlerin içinde bulunarak, bölgenin fütuhatının âlimler

³⁰¹ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 107.

³⁰² Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 108.

tarafından bu gazilere bahşedildiğini, rüyalarının da bunları doğruladığını, ilk önce Hz. Muhammed (s.a.v) ardından da velilerin maneviyatıyla askerlere fütuhatin bahşedildiğini bildiriyorlardı ve gazilerin aklında cihat kutsi bir hedef olmuştur.³⁰³

Tüm velilerde bu motifin mevcudiyeti Kur'an kaynaklı olmasındandır. Bununla beraber gaipten haber veren motifle ilgili İslamiyet Öncesi Türklerin inanışında da benzerlikler bulunmaktadır fakat birbirlerini destekleyecek nitelikte değildirler.³⁰⁴ Örneklerinin Kur'an-ı Kerim'de, Hadislerde³⁰⁵ ve *Velayetnamelerde* de bulunduğu bu motifi, Şamanizm'e indirgemek fikrimizce daha olası bir durumdur. Çünkü bu inanış biçimi, İslamiyetten evvel Türklerin içinde çok yoğun bir şekilde mevcuttu.³⁰⁶ Ancak İslami kültürde bu motife yakın örneklerin olduğu aşikârdır. Bu kültürün varlığını sürdürmesi için fayda sağlamıştır diyebiliriz.³⁰⁷

İnsanoğlu var olduğundan bu yana hep gizemi ve bilinmeyeni merak edip öğrenme arzusunda olmuştur. Bunu yaparken şaman veya kâhin kullanılmıştır. Bu tipler belli ritüellerden sonra gaybtan veya gelecekte haber vermişlerdir. Bu bilgiler genel manada savaş, kuraklık vs. gibi durumlarda kullanılmıştır. İslam dininde bu motifin işleyişine bakıldığında ise bu konuyu Hz. Yusuf'un rüya yorumlaması ve bu sayede gelecek hakkında bilgi vermesinde görmekteyiz. Zira bu durum, şamanların veya kâhinlerin yaptıkları ritüellerin aksine doğrudan Allah'ın yardımıyla gerçekleşen mucizelerdir.

Anadolu'daki velilerde ise rüya veya gaybtan haber verme hadisesi genelde bir mucize niteliğinde değil başka bir yerde olanı veya daha sonra olacakların kalplerine ilham edilmesi halinde gerçekleşerek ve bunları bildirmeleri üzerine bu motif işlenmiştir. Bu motif Anadolu'da Şamanist ritüellerle benzerlik gösterdiği görüldüğü için gaybtan haber verme kültüründe de rüya ile haber verme motifinde de Şamanist kültürün etkisinin sürdüğünün ve benzerliklerin olduğunun kanaatindeyiz.

³⁰³ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 108.

³⁰⁴ Jean-Paul Roux, *Moğollarda Ve Türklerde Eski Türk Dini*, Paris: 1984, çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul: İşaret Yayınları, 2002, s. 49-65.

³⁰⁵ Buhari. "Fiten"/ 4; Müslim "Fiten" /1, Ebu Davud, "Fiten"/1.

³⁰⁶ Ocak, *Alevi Ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 151.

³⁰⁷ Ocak, *Alevi Ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 152.

3.2.Bast-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân Konulu keramet Motifinin Tarihsel Arka Planı

Tayy; bükülmek, Tayy-ı mekân da bulunulan mekânın bükülmesi anlamına gelmektedir. Mutasavvıflar tarafından “uzaklığın azalması ile oluşan keramet” olarak bahsedilmektedir.³⁰⁸ Bu tanımı Bast-ı zaman motifi ile iç içe görebiliriz. Zira ortaya çıkan varlık, âna ve bulunan yere aittir. Bundan dolayı an ve yer beraberlik içinde varlığa, var oluşa denk gelmektedir. Tayy-ı mekânda, yerin aynı olduğu, farklılığın hız ile alakalı oluşundan bahsedilmektedir.

Bu konuya verilecek en iyi örnek kuranda Hz. Süleyman’ın rüzgâra hâkim olmasıyla ona vereceği hızın, kişinin otuz günde gidebileceğinden daha da çok yol kat ettiğini anlatan ayetlerdir.³⁰⁹ Rüzgârın haricinde Hz. Süleyman’ın kıssasında bahsedilen Hüthütün, Belkıs’ın tahtını getirmesi Tayy-ı Mekân motifi üzerine verilebilecek örneklerdendir.³¹⁰

Astral seyahatin, İslam tasavvufunda var olan Tayy-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân motifleriyle alakalı olabileceği düşünülse de aslında benzer hadiseler değildir. Arapça bükülmek manasında kullanılan “Tayy”³¹¹ sözcüğü “zaman ve mekân sınırlarının dışına çıkmayı kasteder ve Allah’ın onlara bir anlık bir zaman diliminde uzun mesafeler kat ettirmesi” şeklinde bahsedilmektedir.³¹²

Tayy-ı zaman durumu Kuran’ı Kerim’de ve farklı birçok *Velayetnamede* görülmektedir. Kuran-ı Kerim’de Kehf Suresi bu konu için en iyi örneklerindedir. Kehf Suresinde bahsedilen yedi uyurlar, gerçek vakit kavramının dışında tek bir günde üç yüz sene uyumuşlardır. Bu surenin 19. ile 25. ayetlerinde yedi uyurların fazla bir vakit uykuda kalmalarına karşılık uykuda kaldıkları süreyi bilmediklerinden bahsedilmektedir. Üç

³⁰⁸ İsmail Karagöz, Fikret Karaman, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.

³⁰⁹ Kur'an-ı Kerim'de Sebe 12; Süleyman'ın emrine de rüzgârı verdik. Sabah gidişi bir aylık, akşam dönüşü bir aylık yol idi. Sad Suresi 36; Bunun Üzerine Biz Rüzgârı Onun Emrine Verdik. Onun Emriyle İsteddiği Yere Yumuşacık Akardı. Enbiya 81; Bereketli Kıldığımız Yere Doğru, Süleyman'ın Emriyle Yürüyen Şiddetli Rüzgârı, Onun Buyruğuna Verdik.

³¹⁰ Hz. Süleyman, Belkıs’ın tahtının kendisine getirilmesini istediğinde şeytan bunu yapabileceğini söyler. Ona karşılık olarak Neml suresinin 40. ayetinde; "kitaptan ilim alan bir kimse, 'gözünü açıp kapamadan, ben onu sana getiririm' dedi" ifadeleri yer alır. Bu kişi bu cümleleri saf ederken tahtı Hz. Süleyman’ın yanına getirmeyi başarır.

³¹¹ Bkz. Ali İbn Muhammed es-Seyyid es-Şerif Cürçânî, *Ta'rifat*, çev. Arif Erkan, İstanbul: Bahar Yayınları, 1997, s. 144.

³¹² Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayınları, 1997, s. 698.

yüz sene uykuda kalmalarına rağmen vücutlarında hiçbir zararın görülmemesi mucize niteliğindedir.³¹³

Tayy-ı Mekân konusuyla ilgili olan bir diğer hadise Hz. Muhammed'in (s.a.v) miraca yükselmesi, bahsedilmesi gerekli olan olaylardandır. Miraç konusu, zaman ve mekândan münezze olup tamamen Allah ile bir olmanın ve görüşmenin yaşandığı bir hadisedir. Hz. Peygamber, miraç hadisesiyle bekâ âlemine yükselmiştir. Uzun zaman diliminde gerçekleşebilecek bu seyahatten Peygamber geri geldiğinde yatağının soğumamış olması, zaman kavramının dışında gerçekleştiğinin kesinliğini göstermektedir. Kur'an'da Hac, Secde ve Mearic Surelerinde bahsedilen miraç yolculuğunun aslında uzun yıllar süreceğini anlatmaktadır.³¹⁴ Hz. Muhammed'in (s.a.v) mucizelerinden birisi olan miraç olayı Bast-ı Zaman ve Tayy-ı Mekânın beraber görüldüğü en mühim misaldir.

Miraç olayından bahsetmeden evvel hadisenin birinci kısmı olan İsrâ kavramından söz edilmelidir. İsrâ; lügatta, “geceleyin yürütme, yürütülme, gönderme” olarak belirtilmektedir.³¹⁵ Hz. Muhammed'in (s.a.v) gece Mescid-i Aksa'ya gidişini nitelemektedir. O devrin koşullarına bakarsak, yürüyerek 40 günde varılabilecek uzaklıktaki yere az bir vakit içinde yolculuk yapılması mucizevi olarak zaman ve mekân kavramlarının üstünde bir durumun var olduğunu göstermektedir. Kur'an'da bulunan İsrâ Suresinde miraç hadisesinden bahsedilirken çokça olayın sadece tek gecede yaşandığı belirtilir İsrâ hadisesini Hz. Muhammed; (s.a.v) “*uyku ile uyanıklık arasındayken, Cebrail(a.s)'in bana Burak'ı getirdiğini gördüm*” diye anlatmıştır.³¹⁶

Vaktin genişlemesine verilecek çeşitli misallerden biri olarak, sahabelerin akşamdan sabaha Kur'an'ı baştan sona okumaları, Hızır gibi âlimlerin uzun yollara az bir vakitte

³¹³ Tuba Yılmaz, Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi'nin “A'mak-ı Hayal” Romanında Sembolik Bir Unsur Olarak Zaman Kavramı, Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu, c II, Konya: 2015, s. 197.

³¹⁴ Hac Suresi 47; Rabbinin katında bir gün, sizin sayacaklarınızdan bin sene gibidir. Secde suresi 5; O, gökten yere, işleri düzenler, sonra da o işler, sizin saydıklarınızdan bin yıl kadar olan bir günde o'na yükselir. Yükselme dereceleri anlamına gelen Mearic Suresi 4. Ayette ise; melekler ve ruh miktarı elli bin yıl süren bir gün içinde ona çıkar. Bu ayetler Bast-ı zaman kavramının Kur'an-ı Kerim'de nasıl yer aldığını ortaya koyar nitelikte örneklerdir.

³¹⁵ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara: Doğu Matbaası, 1962, s. 542.

³¹⁶ Yakup Çiçek, Kur'an'da İsrâ Ve Miraç, Miraç Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul: 1999, s. 28.

gitmeleri, kimi insanların da yaşam süresi içinde yazılamayacak kadar çok kitap yazmaları verilebilir.³¹⁷

Lügatlerde, “mekânı ve zamanı” sıçrayarak geçme şeklinde ifade edilen Tayy-ı Mekân ve Tayy-ı Zaman motifleri, çoğunlukla menakıbnamelerde ana karakterin zaman ve mekân atlaması, olduğu mekândan başka bir mekâna vakit kısıtlaması olmaksızın yolculuk etmesi halinde görmektedir.³¹⁸ Halk hikâyelerinde bahsedilen ana karakterin imdadına üçler, beşler, yediler, kırklar, pirlar, ermişler, dervişler ve Hz. Hızır gelmektedir. Bu zatlar, ana karakterin çeşitli hallerde imdadına yetişmişlerdir. İmdadına koşma usullerinden bir tanesi de Tayy-ı Mekân ve Tayy-ı Zamandır. Keramet gösterebilen âlimlerin Tayy-ı Mekân ve Tayy-ı Zaman haline ulaştıkları düşünülmektedir. Tayy-ı Mekân, bulunulan mekânın bükülmesi uzun mesafeleri hızlıca aşmakla olmaktadır. Tayy-ı Zaman da ise az bir vakitte fazlaca bir vaktin yaşanmasıdır.”³¹⁹ Vaktin uzaması, anda önceye veya sonraya ulaşma, Bast-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân olarak tanımlanan olayların bir kısmını bütün kişiler düş hadisesiyle tanık olmaktadır. Zira kişi rüyasında gelecek vakitte kendisinin yaşayabileceği olayı tamamen görebilmektedir. Zaman zaman ise simgesel bir şekilde yaşayarak anlamaktadır. Yani kişi düş ile tanıklık ettiği gerçekliği ruh ve fikir kuvveti ile uyku dışında şahit olmuşlardır. Bu hadiselerle ilgili tarih kaynaklarında çokça örnek karşımıza çıkar.

3.2.1.Bast-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân Konulu keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri

Anadolu’da çoğunlukla dervişler ile alakalı bahsedilen anlatılarda Tayy-i Mekân ve Tayy-i Zaman hadiselerinin var olduğu hikâyeler, derdi olana derman olmanın asıl vurgulandığı hadiseleri doğaüstü olmakla kaynaştırıldığını görmektedir. Çoğunlukla; bir evliya, bir yemek, hacca gitme hadisesi gibi konularla beraber bulunan bu motif, mitoloji âleminin farklı taraflarını da bize sunarken, kişilerin bu gibi olağanüstü hadiselerinin gerçekleştiğine ikna olması, kutsiyet atfetme gibi düşüncelerini desteklemek amacıyla kültürel dünyaya çeşitlilik vermektedir. Anlatılarda, Tayy-ı

³¹⁷ Yılmaz, *Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi'nin “A'mak-ı Hayal” Romanında Sembolik Bir Unsur Olarak Zaman Kavramı*, Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu, s. 198.

³¹⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Doğu Matbaası, 2004, 21. Basım, s. 1042.

³¹⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı yayınları, 2004, s. 456.

Mekân ve Tayy-ı Zaman halinde olan karakterlerin en fazla, hizmet ettiği kişi hac görevini yerine getirdiği vakitte, kendisine farklı yemekler taşırken karşımıza çıkmaktadır. Mesela, Şeyh Bilecen ve Memik Dede ile alakalı bahsedilen anlatılarda bunun gibi hadiseler rastlamaktayız. Şeyh Bilecen; yaşamını sürdürdüğü Arslanlı beldelerinde o topraklarda varlıklı bir kişinin emrinde hizmet ederken ağası hac görevini yerine getirmek için kutsal topraklara gitmiştir. O hacca gittiğinde eşi onun çokça sevdiği yiyeceklerden içli köfte hazırlamıştır. Ağanın da yanında olmasını istediği anda Şeyh Bilecen içli köfteleri bir beze koyup hacca giden efendisine götürmüştür. Hacdan köyüne dönünce köy ahalisi kendisini ziyarete gelip elini öpmek istemişler fakat ağa onlara izin vermemiş ve Şeyh Bilecen’i işaret ederek onun elini öpmelerinin çok daha yerinde bir davranış olacağını belirtmiştir. O esnada Şeyh Bilecen yok olmuştur. Bir başka örnekte ise; Ladikten bir kişi yılın birinde hac ibadetini yapmak istemiştir. Ladikli Ahmet Ağa’yı ziyaret ettiğinde zatından bir talebi olup olmadığını sormuş, Ladikli Ahmet de: ³²⁰“İki gün sonra gel, sana bir kart vereceğim. İnşallah Mekke’ye gittiğinde Arafat’a çıkacaksın. Orada bir çadıra varacaksın. Burada sana vereceğim kartı gösterdiğin zaman çadırın önündeki bekçi seni içeriye alacak.” demiştir.

Bu konuşmadan bir vakit sonra o kişi hacca gitmiştir. Köylü kartı istenilen yere götürdüğünde Ladikli Ahmet de oradamış. Fakat o, o yıl hac ibadetine gelmemiştir. Hac ibadeti bitince köyüne gitmiş ve çabucak Ladikli Ahmet’in huzuruna varıp ardından da: “sen bu sene hacca gitmediğin halde senin o tarif ettiğin, kartla gittiğim çadırın içinde seni gördüm. Bu ne haldir?” dediğinde, Ladikli Ahmet de: “belki birisini bana benzetmişindir” demiş ve hadisenin üstünü örtmüştür.³²¹

Âmak-ı Hayal kitabını da ortaya çıkaran ana motifler Bast-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân kavramlarıdır. Bu motifler tüm kitabı kapsamaktadır. Kitaptaki Raci karakteri, sürekli gördüğü kabristanı tekrar gördüğünde, hiç açık olmayan kabristan kapısını bu kez açık görmüş ve kabristana gitmiştir. Kabristana giren Raci, kabristanda yaşamını sürdüren Aynalı Baba ile hemhal olmuştur. Aynalı Baba ile muhabbet edip, kahve içmişler ve aynalı baba ney üflemiştir. Bunun üzerine Raci rüya âlemine girmiştir. Kahraman düş

³²⁰ Saim Sakaoğlu, *101 Anadolu Efsanesi*, İstanbul: Damla Yayınevi, 1976, s. 130.

³²¹ Ahmet Elma, Erhan Kaya, *Ladikli Âşık Ahmet Hüdayi (Hayatı, Menkıbeleri Ve Şiirleri)*, Konya: Desen Ofset 2006, s. 92-93.

mü gördüğü veya başka bir âleme mi gittiği sualini bizzat yanıtlamıştır. Kahraman bu hadise esnasında vücudunda ortaya çıkan farklılıkları şöyle anlatır;

“Samiam pek zayıflamış idi: Ses adeta pek uzaktan gibi geliyordu. Yavaş yavaş havâssımdan, tabir-i sahילה zahirimden tecerrüde başladım. Bir şey görmüyor, işitmiyordum. Bir müddet uykuya karib bir halde kaldım, bu hâl çok sürmedi, faaliyet-i dimâğîyye başladı. Zahiren bir şey hissetmezken kendimi garip bir âlemde görmeye başladım. A'mak-ı hayâle dalmış idim, gözlerim kapalı olduğu hâlde görüyordum ...”³²²

Verilen örnekte Raci'nin “*uykuya karib bir halde kaldım*” demesi Tayy-ı Zaman hadisesinin gerçekliğini anlatmaktadır. Bulunduğu ortamdan koptuğunu görmesine rağmen uykuda olmadığını söyleyen Raci, “*bir şey hissetmememe rağmen garip bir âlemde görmeye başladım*” şeklindeki ifadesi ile birazdan bahsedeceğimiz mekânın da farklılaşmasını belirtir.

Kaynağı mitolojik devirlere dayanan mitler de yazılı olmayan sözlü anlatı çeşitlerinin çoğunda değiştirilebilir fonksiyonu vardır. Bundan dolayı farklı vakitlerde ve yerlerde hayatını sürdüren şeyhlere dayandırılarak söz edilen *Velayetnamelerde* birbirine yakın konular ve aynı kültürler bulunabilmektedir. *Velayetnameler* çoğunlukla yaşanmış bir hadise haricinde, toplumun bahsedilen şeyhle alakalı düşüncesini göstermektedir. Muhyiddin Abdal'ın hayatı çevresinde gelişen *Velayetnamelerde* de bahsi geçen şeyhin yaşamı ile alakalı bir takım bilgiler bulunmakta, toplumun düşüncesinde onun bir evliya şeklinde görüldüğü anlaşılmaktadır. Yemek ikram ettiği şeyhin, parmağından çıkardığı yüzüğü tabağın yanına bırakması ve Muhyiddin Abdal'ın da tabağın yanındaki yüzüğü eşine vermesi, kendisinin kısa bir vakit aralığında hacda bulunup geri dönmesinin simgesi şeklinde bahsedilmektedir. Bununla beraber Tayy-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân konusu dolayısıyla bu doğüstü hadiseye toplumu inandırılması amaçlanmıştır.³²³

Sufî çevrelerde en yaygın keramet motifleri arasında Bast-ı Zaman da bulunmaktadır. Bast-ı Zaman kavramı; vakti uzatarak kısa bir zamanda pek çok iş yapmaktır. Tayy-i Mekân ise; çok mesafeli yolları az bir zaman diliminde aşmaktır. Çoğunlukla bir arada gördüğümüz bu motifler anlam bakımından da birbirleriyle örtüşmektedirler. Anlatılana

³²² Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, *Âmak-ı Hayal*, haz. Ali Yıldız, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014, s. 38.

³²³ Durbilmez, *Muhyiddin Abdal Menkabeleri Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 13.

göre, Allah dostları veliler bazen çok kısa bir sürede bir kitabın tamamını akıllarında tutmak, saatlerce ibadet etmek veya çok uzun mesafeleri çok kısa zamanda aşmak gibi doğaüstü özellikleri vardır.³²⁴

Bu hadise normal bireyler için mümkün olmayan bir olayken velilerin ulaştıkları manevi mertebelerden dolayı çok kolay olmaktadır. Bir diğer örnekte de, Hac ibadetini yapmak için Lokman-ı Perende Mekke'ye varmak için yola koyulur ve hac görevini bitirmesinin ardından Arafat Dağına gitmişlerdir. Lokman-ı Perende yarenlerine “*Arife günüdür, şimdi evimizde hamur yapılıyor*” demiştir. Şeyhin bu lafları Horasan'da bulunan Hünkâra malum olmuştur. “*Şimdi şeyhin evinde hamur pişiyor,*” demiştir. Dervişlerden bir tabağa pişi doldurup getirmelerini istemiş, pişi tabağını alınca Tayy-ı Mekân kerameti ile Arafat Dağında olan Şeyh Lokman-ı Perendeye sunmuştur. Lokman-ı Perende bu durumu görünce, “*bunun hikmeti nedir?*” dermiştir.³²⁵

Hacı Bektâş-ı Velî Velayetnamesinde ise, Güvenç Abdal, Pir'in dervişlerindedir. Bir vakit Güvenç Abdal, Pir'e; “*derviş, muhip ve âşık kimler için kullanılır?*” diye bir soruda bulunmuştur. Bu durumun akabinde Hacı Bektâş-ı Velî, Abdal'a gidip bir sarrafta olana bin altın adağını getirmesini buyurmuş. Derviş altının kimde olduğunu nereye gitmesi gerektiğini öğrenmeden yola revan olup uzun bir mesafeden sonra Hindistan'ın Delhi vilayetine ulaşmıştır. Vilayette dolaşırken sarrafla denk gelmiş, sarraf onu fark edince derhal gidip karşıladıktan sonra abdalı tanımak ve geldiği yeri öğrenmek için soru sormuş ardından da abdal, buraya nerden ve niçin geldiğini izah etmiştir. Abdalın Hacı Bektâş-ı Velî'nin buyruğu ile yola çıktığını duyunca Güvenç Abdal'ı alıp misafir etmiştir.³²⁶

Abdal dinlendikten sonra Sarraf bir gün denizde mahsur kaldıklarını Pir'den himmet dilediklerini ve pirin onların yardımına koştuğunu, aradığı kişinin de zatının ta kendisi olduğunu söylemiştir. Adadığı altınları hünkâra vermesi için ona emanet etmiş, bununla beraber dervişlere bin altın, Güvenç'in kendisine de bir o kadar altın vermiştir. Derviş aldığı bu emanetlerle yola koyulmuş ve vilayetten geçerken bir evin penceresinden çok hoş bir kız görüp ona âşık olmuştur. Bir süre evin önünde durmuş ve kız bu vaziyetten

³²⁴ Durbilmez, *Muhyiddin Abdal Menkabeleri Üzerine Bir Değerlendirme*, s. 14.

³²⁵ Duran, *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-namesi Ve Velayetnamede Geçen Keramet Motifleri*, s. 29.

³²⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Vilayet-Name Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, İnkılap Kitapevi, İstanbul: 1958, s. 78.

huzursuz olunca hizmetçisini dervişe gönderip kendisinin asil bir aileye mensup olduğunu, bu durumu görenlerin yanlış anlayacağını söylemesini istemiştir. Bunun üzerine derviş heybesindeki altınları hizmetçinin önünde çıkarmış ve hizmetçi de şahit olduğu durumu kıza anlatmıştır. Değerli eşyalara düşkün olan kız dervişe eve almış, tam nefislerine yenilmek üzereyken evin bir köşesi çökmüş ve duvardan şeyhin kolu gözükmüştür. Bu durum dervişe kötü işten engellemiştir. Kız bu durumun sebebini dervişe sual etmiş, derviş de bunu yapanın şeyhi olduğunu, onları bu kötü işten alıkoyduğunu anlatmıştır. Derviş bu vilayete geliş sebebini kıza tek tek anlatmış, bundan sonra kız da piri görmek isteyip dervişle beraber yola koyulmuşlar ve “bir anda” Hacı Bektâş-ı Velî tekkesine varmışlardır. Hacı Bektâş-ı Velî, Güvenç Abdalı zahmetsizce Delhi’ye götürüp geri getirmiştir. Bu durum da Tayy-i Mekânın en güzel örneklerindendir.³²⁷

Bir gün de, Sadredin-i Konevi, dervişine atını vererek Denizli’ye varmış ve Ahi Evran’ı çağırmasını buyurmuştur. Hayvan kırk adımda Denizli’ye ulaşmış ve Ahi Evran’ı alıp kırk adımda Konya’ya getirmiştir.³²⁸ Tayy-ı Mekân ve Bast-ı Zaman motifiyle alakalı örnekler daha da çoğaltılabilir.

3.2.2.Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi’ndeki Bast-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân Konulu keramet Motifi

Seyyid Ali Sultan Menakıbnamesi’nde de bu motif üç yerde mevcuttur. İlk motif; kırk eren Horasan da ibadet yaparken manevi âlemden Rumeli’nin fütihat emrinin gelmesiyle, zaman kaybetmeden Tayy-ı Mekân ile Sulucakarahöyük’te olan Hacı Bektâş-ı Velî’nin tekkesine varmışlardır.³²⁹ İkinci motif; Seyyid Ali Sultan, Murad Kalesini fethedince kalenin mevkiinden dolayı alınmasının çok güç olacağını anlamış ve o esnada Gelibolu’da bulunan Rüstem Gazi’ye hitap ederek kalenin nasıl alınacağı ile ilgili fikir talep etmiştir. Bu nidayı duyan Seyyid Rüstem bir anda Tayy-ı Mekânla Seyyid Ali Sultan’ın yanına varmıştır. Sonuncu motif de Rüstem Gazi sayesinde meydana gelmiştir. Civardaki eşkıyaların, bir terzinin hanesine girmeleri sonucunda

³²⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Vilayet-Name Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 80.

³²⁸ Duran, *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-namesi Ve Velâyetnâme’de Geçen Keramet Motifleri*, s. 29.

³²⁹ Rıza Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi*, 109.

terzinin Seyyid Rüstem'den yardım istemesinin akabinde Rüstem aniden orda görünmüş ve eşkıyaları tamamen ortadan kaldırmıştır.³³⁰

Bu motif Sünni ve Şii Menakıbnamelerde görülmektedir. Bast-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân motifinin tarihi arka planına baktığımızda ise Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. Süleyman ve Miraç gecesiyle yakın ilişkide olduğu anlaşılmaktadır. Menakıbnamelerde geçen olayların Kur'an-ı Kerim'den ilham aldıkları kanaatindeyiz. Çok uzun mesafelere bir anda ulaşmak veya çokça olan bir işi çok kısa sürede bitirildiğini bu motifte görmekteyiz. Bu motif İslamiyet Sonrası Türk kültüründe genişçe yer almaktadır. En belirgin örneği ise Hz. Hızır ile ilgili olan hadiselerdir. Darda kalanlara başı sıkışanlara bir anda gelip yardım ettiği sıklıkla anlatılmaktadır. Çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde bu konuya değinmeye çalıştık.

3.3.Su Üstünde Yürümek Konulu Keramet Motifinin Tarihi Arka Planı

Türk ve Moğollarda su, çoğunlukla saflık ve temizliğin simgesi olmuştur. İslamiyet Öncesi Türk toplumlarında suyu kutsal bir ruh olarak görme inancı vardı.³³¹ Suyun kutsal görülmesiyle birlikte Moğollarda, Oğuzlarda suyun pisletilmesi engellenmiştir.³³² Bunların yanı sıra Seyyah İbn Fadlan da oğuzların cinsel münasebetti ardından suyla yıkanmadıklarını ifade etmiştir.³³³ Seyyah, Türklerin suda yıkanmadıklarını abartılı bir şekilde anlatmaktadır. Suyla ilgili bu kült çok az değişerek Anadolu topraklarına gelmiştir.³³⁴ İslamiyet'ten önce Türklerde, geniş nehirlerde karşıdan karşıya giden insanlarda sihri bir gücün var olduğuna inanılmaktaydı.³³⁵

Göktürkler'de ise yer-su ruhlarının niteliğini Orhun Anıtlarında görmek mümkündür. Bu kitâbeler de su, “*sub*” diye adlandırılmıştır.³³⁶ Bu devlette “*iduk*³³⁷ yer-*süb*” (kutsal

³³⁰ Rıza Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi*, 110.

³³¹ Abdülkadir İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm Materyaller Ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006, s. 50-51.

³³² Roux, *Türklerin Ve Moğolların Eski Dini*, çev. A. Kazancıgil, s. 144

³³³ Ayrıntı için bkz. Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi c II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, s. 422-423.

³³⁴ Şeşen, Ramazan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi*, İstanbul: Yeditepe, 2010. s. 10-11.

³³⁵ Abdülkadir İnan, *Türklerde Su Kültü İle İlgili Gelenekler, Makaleler Ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987, s. 493.

³³⁶ Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi II*, Ankara, T.T.K, 1995, s. 317.

³³⁷ Wilhelm Radloff, *Türklük Ve Şamanlık*, çev. A. Tamir, T. Andaç, N. Uğurlu, İstanbul: Öngün Yayınevi, 2008, s. 157.

yer-su) diye anlattıkları kavram koruyucu ruhlar ve vatan olarak kullanılmıştır.³³⁸ Bundan dolayı “*ıduk yer-sub*”(kutsi) diye isimlendirilen bu ruh muhafız durumda olmuştur.³³⁹

Daha önceki bütün geleneklerde ve inançlarda su, hayatın simgesi şeklinde kabul edilmiş, suyun çıktığı yerleri ise toplumlar kutsi mekânlar olarak görmüş, tüm su kaynaklarını ilahların hayatını sürdürdüğü ve onlara has yerler olarak kabul etmişlerdir.³⁴⁰

Altayların varoluş mitinde ise, yer var olmadan evvel su mevcutmuş. Ülgen, karayı var etmek için dostundan suyun altında toprak getirmesini istemiştir.³⁴¹ Verbitskiy’in incelediği Altayların varoluş mitinde “*dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer, uçsuz bucaksız, sonsuz, sular içindeydi her yer!*”³⁴² İfadesi her şeyden evvel yalnızca suyun mevcudiyetini belirten bir örnektir. Evrenin varoluşuyla ilgili Kur’an-ı Kerim’de Enbiya³⁴³ ile Hud³⁴⁴ Surelerinde bilgi mevcuttur. Su, Türk geleneğinde var oluşun yanında başka kavramlarla da bağdaştırılmıştır. Örneğin, Türkler’deki yurt telakkisi toprak ve su ile beraber ilişkilendirilmekteydi. Zira toprak, su olmadan anlamsızdı.³⁴⁵

Toplumların fikir ve dini ritüellerinde suya ayrı bir kutsiyet izafe edilmiştir. Zamanla toplumlar suyu, yaşamın sürdürülebilmesi adına mecburi bir araç olduğunu anlayıp, dinlerinde, fikir dünyalarında var etmeye ve mitolojik anlatılar halinde ortaya koymuşlardır.³⁴⁶ Şamanlar suyun ruhunun varlığına inanmaktaydılar. Bu sebepten ötürü

³³⁸ Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976, s. 30-31.

³³⁹ Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi 2-Kutsal Dışı, Mitolojik Ana Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler, İyeler Ve Demonoloji*, s. 248.

³⁴⁰ Muammer Ulutürk, *Dinlerde Su Tasavvurları*, Su Medeniyeti Sempozyumu, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2010, s. 464.

³⁴¹ İnan, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm Materyaller Ve Araştırmalar*, s. 13-14.

³⁴² Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, c. I. 2010, s. 465.

³⁴³ Enbiya 30; inkâr edenler, gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi? Hala inanmayacaklar mı?

³⁴⁴ Hud 7; Arşı, su üzerinde iken hanginizin daha güzel davranacağını gökleri ve yeri altı günde yaratan O’dur. Eğer sen, “öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz” desen kâfirler derhal, “bu büyük bir düzmecedir” derler.

³⁴⁵ Ögel, *Türk Mitolojisi II*, s. 323.

³⁴⁶ Turgut Akpınar, *Türker’in Din Ve Hukuk Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 56.

Şamanist Türkler dini ritüellerinde nehir isimlerini zikreder ve bunun yanında şamanlar arınmak için sıklıkla nehirlerde yıkanırlandı.³⁴⁷

Eliade'ye göre su kaynaklarının inanç ile beraber görülmesinin iki sebebi bulunmaktadır.³⁴⁸ Birincisi karadan evvel su kaynakları var olmuştur.³⁴⁹ İkincisi ise su kaynaklarının toplumların inancındaki yerine bakılırken, fonksiyonu daha da fazla anlaşılırmaktaydı. Su, fonksiyonları sayesinde şeffaf şekle bürünmüştür. Bundan dolayı su, gizemli varlıkların dünya üzerindeki bütünlüğünü sembolize etmiş ve yaşamın bitmesi ile hayata gelmenin de sembolü olmuştur.³⁵⁰

Su motifi, İslam dininin benimsenmesinin ardından Türklerde bilhassa su ruhlarının “*koruyuculuk*” inancı sürmüştür.³⁵¹ Bu inanç “veliler ve veli inancı” sayesinde mevcudiyetini korumuştur. Çünkü veliler, toplum içinde sıkıntıda olana el uzatan, keramet ve doğaüstü güçleriyle insanları zor anlarında himaye eden halk arasında hürmet gösterilen evliyalardır.³⁵²

İslamiyet öncesinde su kültü ve suyun kutsallığı her ne kadar önemli bir yere sahip olsa da asıl keramet niteliğindeki motif ve bu motifin arka planını oluşturan hadise Kur'an-ı Kerim ve diğer semavi dinlerin kitaplarında yer bulan Hz. Musa'nın denizi ortadan ikiye bölmesi ve oradan geçmesi hadisesidir. Kıssaya bakacak olursak; İsrailoğullarını Firavundan kaçırap Filistin topraklarına ulaştıran Hz. Musa, Kızıldeniz'in kıyısına ulaştıkları an, Firavunun askerleri onları kuşatmış lakin Firavun onları yakalamadan Hz. Musa Allah'ın lütfuyla Kızıldeniz'i asasıyla ikiye böldükten sonra kendisiyle birlikte olanlarla karşıya geçmiştir. Firavun ve ordusu açılan bu yolda onları takip etseler de onlara ulaşmadan su birleşmiş ve helak olmuşlardır.³⁵³ Kitabı-ı Mukaddeste anlatılan

³⁴⁷ Kadriye Türkan, *Türk Dünyası Masallarında Su Kültü*, Milli Folklor, 2012, Yıl 24, sa. 95, s. 137.

³⁴⁸ Mircea Eliade, *Kutsal Ve Dindışı*, çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Kitaplığı, 1991, s. 109.

³⁴⁹ Kitab-ı Mukadde, Nitekim Kitab-ı Mukadde'te; tanrı yer ve göğü yaratıp şekilleri oluşturmadan önce “...tanrının ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu” şeklinde yer almaktadır. Kitab-ı Mukadde Şirketi, 2001, s. 7.

³⁵⁰ Kitab-ı Mukadde, Nitekim Kitab-ı Mukadde'te; tanrı yer ve göğü yaratıp şekilleri oluşturmadan önce “...tanrının ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu” şeklinde yer almaktadır. Kitab-ı Mukadde Şirketi, 2001, s. 7.

³⁵¹ Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi 2-Kutsal Dışı, Mitolojik Ana Umay Paradigmasında İkel Mitolojik Kategoriler, İyeler Ve Demonoloji*, s. 251.

³⁵² Ögel, *Türk Mitolojisi II*, s. 457.

³⁵³ II. Krallar, II, s. 7-8.

bir diğerk öykü de, İlya ve Erşan'ın erden nehrini ikiye bölüp diğerk tarafa ulaştıklarını anlatmaktadır.³⁵⁴

3.3.1. Su Üstünde Yürümek Konulu Keramet Motifinin Menakıbnamelerdeki Yeri

Velayetnamelerde ise bu motifle ilgili iki olay mevcuttur. Hacı Bektâş-ı Velî'nin dervişlerinden Seyyid Cemal'in evladı Asildoğan bir gün Rumeli topraklarına gitmek için Gelibolu'nun karşısında boğazın kıyısına gitmiştir. Bir sandalla karşı kıyıya gitmeyi istese de, sandalcılar götürmemiş bunun akabinde Asildoğan suya doğru hareket etmeye başlamıştır. O hareket ettikçe deniz yarılmış ve toprak görünmüştür. Bu duruma şahit olan sandalcılar pişman olmuş ve ona dilediği sandalı takdim etmişlerdir.³⁵⁵

Bir diğerk menkıbede ise; Kütahya velilerinden olan Habip Hacı ve Beğce Sultan dervişleriyle Seyitgazi tekkesine gitmek için yola çıkmışlardır. Tekkeye varmadan önlerine yağmurun yağmasından dolayı coşkulu bir nehir çıkmış bundan dolayı da diğerk tarafa gitmek çok zorlaşmıştır. Tam o esnada Hacım Sultan gelmiş ve durumu fark edip ardından da nehre yürümeye başlamıştır. O yürüdükçe nehir ikiye ayrılmış ve böylece hepsi bu yoldan geçmişlerdir.³⁵⁶

Bir diğerk örnek ise Hacım Sultanla alâkalıdır. Habip Hacı ve Beğce Sultan, Seyit Gazi mezarına mahyaya gitmekteymiş. Banaz ırmağının yanına geldiklerinde suyu taşkın buldukları için karşıya geçememişlerdir. Suyun karşısına gelen Hacım Sultan ve Burhan Abdal onların karşıya geçemediklerini görmüşlerdir. "*Hemân Hâcim Sultan başındaki kubbe-i elifi kademine çevürdi ilerü gelüp ol suya eyitdi iy didâr görmiş tayyib tâhir su sen dosta gidersin biz dahi dosta gitmek murâd iderüz dosta gitmege yol yok mıdur bize yol vir geçelüm didi fil-hâl ol ırmak ilri pâre olup nısfı yukaru çekildi ve nısfı aşaga akdi kun yir oldı.*"³⁵⁷

³⁵⁴ II. Krallar, II, s. 7-8.

³⁵⁵ Ocak, *Alevi Ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 276; Gölpınarlı, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 82.

³⁵⁶ Gölpınarlı, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 84-85; Derviş Burhan, *Vilayetname-i "Kolu Açık" Hacım Sultan*, Ankara: Akyıldız Yayınları, 1993, s. 70.

³⁵⁷ Derviş Burhan, *Vilayetname-i "Kolu Açık" Hacım Sultan*, Ankara: Akyıldız Yayınları, 1993, s. 71.

3.3.2. Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi'ndeki Su Üstünde Yürümek Konulu Keramet Motifi

Yukarıda verilen örneklerin bir benzeri şöyledir; Seyyid Ali Sultan, aralarında Süleyman Paşanın da olduğu gazi-dervişler çardak bölgesine gelip buradan da Rum bölgesine geçme niyetindeydiler. Zira o esnada yanlarında olan sandalın sahibi onları götürmeyi kabul etmemiştir. Bu durumdan dolayı sinirlenen Seyyid Ali Sultan heybesine kum doldurup bu kumları denize serpmiş, Seyyid Ali Sultan'ın kerameti sayesinde serptiği kumlardan yol oluşmuştur. Bu duruma şahitlik eden gemi sahibi pişman olmuş, ardından Seyyid Ali Sultan'ı ve yanındakileri karşı kıyıya götürmüştür. Bundan sonra gazi-dervişler Rumeli'nin fütuhatı için işe koyulmuşlardır.³⁵⁸ Rumeli'nin fütuhatına araştırmamızın birinci bölümünde geniş şekilde değindiğimiz için tekrara düşmemek adına bu bölümde tekrar ele alınmayacaktır.

Tezimizde ele aldığımız bu motifin eskiden beri suyun toplumlar üzerinde din, inanç, gelenek, örf ve adetlerin davranış farklılığının göstermesinin yanı sıra her zaman bir kutsiyetinin ve ayrı bir yerinin olduğunu görmekteyiz. Eski Türk toplumlarının suyu bir ruh hatta varoluş sebebi olarak görmesi suyun dokunulmazlığını ve önemini ön plana çıkarıp bize sunmuştur. Kaynaklarda varlığını sürdüren su ile alakalı ifadelerden bunu görmekteyiz. İslamiyet'in ardından ise dinin kendine has olan belirli kurallarından ötürü su bir ruh, ilah veya ekstra kutsiyet verilebilecek bir madde olmasa da önemini korumaya devam etmiştir. Hakeza Kur'an-ı Kerim'de de var olan ve motifimizin arka planını oluşturan Hz. Musa'nın kıssasındaki denizi yarmak hadisesi bunun en temel ve açık örneklerindedir. Bununla beraber daha sonraki zamanlarda yani tezimizin asıl kaynaklarından biri olan *Seyyid Ali Sultan Velayetnamesinde* de bu mucizenin benzer örneklerine rastlamaktayız. Bu da bize suyun yaratılışından bu vakte kadar olan süreçte farklı şekillerde ve inançlarda olsa da bir müzice, keramet veya kutsiyet adı altında varlığını her daim sürdürdüğünü ortaya koyar.

³⁵⁸ Yıldırım, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli) Velayetnamesi*, s. 109-110.

SONUÇ

Yapılan çalışmanın birinci bölümünde Abdal Musa ve Seyyid Ali Sultan'ın hayatları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Abdal Musa Velayetnamesi'ndeki bazı tarihi keramet motifleri, motiflerin tarihsel arka planı ve o dönemde yazılan diğer velayetnamelerdeki benzerlikleri incelenip her tarihi keramet motifinden sonra kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi'ndeki bazı keramet motifleri ikinci bölümde anlatıldığı gibi ayrıntılı bir şekilde ele alınarak incelenmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde altı farklı keramet motifi bulunmaktadır.

İlk ele alınan keramet motifi don değiştirme veya şekil değiştirme olmuştur. Bu motifte şamanın, budanın, velilerin, azizlerin veya ruhani gücü yüksek olan bir zatın hayvan şekline girmesi anlatılmaktadır. Araştırma sırasında bu zatların birçok hayvanın şekline girdiği görülmektedir. Zira ele alınan bu keramet Abdal Musa'nın geyik şekline girmesi üzerine ayrıntılı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Tarihi arka plana bakıldığında ise bu motifte çoğunlukla geyik şekline bürünen zatın avcıya veya yolunu kaybetmiş herhangi bir kimseye yol gösterici oluşu ortaya çıkmaktadır.

Yapılan çalışmada ele alınan ikinci keramet motifi ise ateşin içine girip yanmama, zarar görmeme motifidir. Tarih öncesi devirlerde ateş kültürünün meydana çıkmasıyla ilgili her ne kadar tam bilgiye sahip değilsek de o dönemle ilgili bulgular varlığını sürdürmektedir. Birçok medeniyette bulunan ateş, Uzak Doğu ve İran menşeli bir inanç motifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ateş, temizlenme ve kötülüklerden arınma aracı olarak kullanılmıştır. Bunun örnekleri araştırmanın içinde de ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Velayetnamedeki ateş motifine bakıldığında ise Abdal Musa'nın ve dervişlerinin ateşte yanmaması Doğu ve İran toplumlarına dayandırılrsa da bu motifin menşei Hz. İbrahim kıssasına dayandırılmaktadır.

Abdal Musa Velayetnamesi'nde ele aldığımız son motif ise az yemekle çok kişiyi doyurma motifidir. Bu motifin İslamiyet'ten önce de var olduğu biliniyor olsa da bu motife geniş bir şekilde İslamiyet'ten sonra rastlamaktayız. Dervişlerin, evliyaların, peygamberlerin bir anda keramet ve mucize göstererek az bir yemekle orada bulunan büyük toplulukları yedirdiği araştırmanın içinde genişçe yer bulmaktadır. Özellikle İslamiyet'ten sonra karşımıza çıkan bu motif hadislerle desteklenerek anlatılmıştır. Bu

motifin örnekleri Kitab-ı Mukaddeste geçmektedir. İslam kaynaklı keramet motiflerindedir.

Seyyid Ali Sultan Velayetnamesine geçtiğimizde ise çalışmada bulunan ilk motif rüya ile veya gaybtan haber verme motifidir. Bu motif velayetnamenin içinde üç yerde bulunmaktadır. Bu keramet motifi incelendiğinde görülür ki insanoğlu var olduğundan bu yana hep gizemin ve bilinmeyenin peşine düşmüştür. İslamiyet'ten önceki toplumlarda bunu yaparken şaman, kâhin veya buda kullanılmıştır. Bu kişiler savaş, kıtlık, kuraklık gibi hadiseleri önceden haber vermişlerdir. İslam kültüründeki temele bakıldığında ise Hz. Yusuf'un rüya yorumu ve bu sayede gelecekle ilgili bilgi vermesidir. Zira İslamiyet'teki bu durum, şamanın, kâhinin, Budanın veya falcıların yaptığı ritüellerden sonra yaptıkları yorumun aksine doğrudan Allah'ın yardımıyla gerçekleşen mucizedir.

Velayetnamedeki ikinci motif ise Tayy-ı Mekân ve Bast-ı Zaman motifidir. Bu motif Sünni ve Gayri Sünni menakıbnamelerde görülmektedir. Bu motifin tarihi arka planına bakıldığı zaman Hz. Süleyman ve miraç mucizeleriyle ilişkilidir. Menakıbnamelerde geçen bu olayın Kur'an-ı Kerim'den ilham alındığı kanaatindeyiz. Çok uzun mesafelere bir anda ulaşma ve çok fazla olan bir işi bir anda bitirildiğini bu motifte görmekteyiz. Bu motif İslamiyet'ten sonraki Türk kültüründe genişçe yer almaktadır ve en açık örnekleri de Hz. Hızır'la ilgili olanlardır ki günümüzde bile devam etmektedir.

Seyyid Ali Sultan *Velayetnamesinde* ele alınan son motif ise su üstünde yürüme motifidir. Su üstünde yürümek motifi, Kitab-ı Mukaddes kaynaklı inanç motiflerindedir. Su, İslamiyet öncesi dönemlerde ve İslamiyet sonrası dönemlerde de kutsal olarak kabul edilmiştir ve birçok medeniyetin kültürel alt yapısına bakıldığında bu kutsallık görülecektir. Bunların bir kısmına motifimizi ele alırken değinmeye çalıştık. Zira yaptığımız araştırmalar sonucunda her ne kadar İslamiyet öncesi toplumlarda suya kutsallık atfedilse de, su üstünde yürüme veya denizi yarıp geçme hadiselerinin tarihsel arka planının semavi dinlere dayandığını görmekteyiz. Bunun en belirgin örneği ise Hz. Musa'nın Firavuna karşı Kızıldenizi yarıp kavmini karşıya geçirmesidir. Diğer misallere baktığımız da ise bu durum hep zorlu ve çetin anlarda bir peygamber veya veli tarafından gerçekleştirilen mucize ve kerametlerdir. Bu sayede ya halkı ya da bir orduyu karşıdan karşıya geçirmeye çalışmışlardır. Bu ve buna benzer örnekler hem incelediğimiz velayetnamede hem de diğer velayetnamelerde geçmektedir.

Bu çalışmada biz konunun tarihsel arka planını, kaynakların az olmasından dolayı sınırlı ölçüde ortaya koyabilmiş durumdayız. Dolayısıyla konu daha ileri araştırmalara açık olup, zengin kaynaklara ulaşıldığında daha tatmin edici sonuçlara ulaşmak mümkündür.

KAYNAKÇA

Akın, Haydar, *Ortaçağ Hristiyanlığında 'Aziz' Kimliği Ve Anadolu İslami Tasavvuf Kültüründe 'Evliya Telakkisi'*, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 2005, s. 9.

Akkuş, Mustafa, *Ateş Ve Ocak Kültürünün Anadolu'da Yaygınlaşmasında Moğolların Etkisi*, Türk Kültürü Ve Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi, Konya: 2013, sa. 68. s. 16.

Akkuş, Mustafa, *İlhanların Anadolu'daki Dini Siyasetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Akpınar, Turgut, *Türkler'in Din Ve Hukuk Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Al Bayrak, Halis, *Kur 'An 'Da İnsan-Gayb İlişkisi*, İstanbul: Şili E Yayınları, 1993.

Ali İbn Muhammed es-Seyyid es-Şerif Cürcânî, *Ta'rifat*, çev. Erkan, Arif, İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.

Alkan, Erdoğan, *Sayılar Ve Hayvan Simgeleriyle Alevî Mitolojisi*, İstanbul: Feylesof Kitabevi, 2005.

Altay, Adil Ali, *Abdal Musa Sultan Ve Velayetnamesi*, 9. Basım, İstanbul: Can Yayınları, 1996.

Altun, Işıl, *Kocaeli'nde Türbelerle İlgili İnanış Ve Uygulamalara Örnek: "Sultan Baba"*, Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, 2008, s. 177.

Arslan, Ahmet Ali, *Türk Şamanizm'i Kaynağına Doğru*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2005.

Atsız, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi, 1970.

Aydın, Mehmet, Fal, *DİA*, c. XII, İstanbul, 2000, ss. 134-157.

Baldick, Julian, *Hayvan Ve Şaman*, İstanbul: Hil Yayınları, 2010.

Bapaeva, Janly Myrza, *Tuva Şamanizm'i*, çev. Metin Ergun, Konya: Kömen Yayınları 2013.

Bapaeva, Janly Myrza, *Tuva Şamanizm'i*, çev. Metin Ergun, Konya: Kömen Yayınları 2013.

Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar Ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri Ve Zaviyeler," *Vakıflar Dergisi*, 1942. sa. 2. s.293.

Bayat, Fuzuli, *Türk Mitolojik Sistemi 2-Kutsal Dişi, Mitolojik Ana Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler, İyeler Ve Demonoloji*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.

Beydili, Celal, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, çev. E. Ercan, Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 2005.

Birge, John Kingsley, *Bektâşilik Tarihi*, çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul: Ant Yayınları, 1991.

Birge, John Kingsley, *The Bektashi Order Of Dervishes*, London: 1965.

Boyle, John Andrew, *Ortaçağda Türk Ve Moğol Şamanizmi*” çev. Orhan Şahin Gökyay, c.15, İstanbul: Türk Folklor, sa. 297, 1974, ss. 6943.

Boztemir, Emine, *Alevi Bektâşi Şiirinde Mitolojik Ögeler (20. Yy. Örneği)*, Fatih Üniversitesi, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Buhâri, Edeb/88.

Buhâri, Fiten/ 4.

Buhari, Hibe/ 28.

Buhâri, Menâkıb/ 25.

Buhâri, Mevâkit/ 41.

Carpını, Johann De Plano, *Moğol Tarihi Ve Seyahatname 1245-1247*, çev. Ergin Ayan, Trabzon: Derya Kitabevi, 2018.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Rehber Yayınları, 1997.

Cengiz, Gökşen, *Giresun Efsaneleri*, Trabzon: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Cüveyni, Alaaddin Ata Melik, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Çağatay, Saadet, *“Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler”*, Ankara: Belleten, 1956. s. 154.

Çınar, Erdoğan, *Aleviliğin Kökenleri Abdal Musa'nın Sırrı*, 5. Basım, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2012,

Çiçek, Yakup, *Kur'an'da İsrâ Ve Miraç*, İstanbul: Miraç Sempozyumu Bildiri Kitabı, 1999, s. 28.

Çoruhlu, Yaşar, “*Türk Sanatında Görülen Geyik Figürlerinin Sembolizmi*”, Toplumsal Tarih Dergisi, sa. 18, 1995, s. 33-42.

Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, İstanbul: Kabalca Yayın Evleri, 2000.

Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalca Yayıncılık, 2012.
Derviş Burhan, *Velayetname-i “Kolu Açık” Hacim Sultan*, Ankara: Akyıldız Yayınları, 1993.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 21. Basım, Ankara: Doğu Matbaası, 2004.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Doğu Matbaası,
Dilek, İbrahim, *Altay Destanları I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014.

Dilek, İbrahim *Altay Destanları II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.

Dilek, İbrahim, *Altay Destanları III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.

Duran, Hamiye, *Hacı Bektâş-ı Velî Velâyetnamesi Ve Velayetnamede Geçen Keramet Motifleri*, Ankara: 1995.

Durbilmez, Bayram, *Muhyiddin Abdal Menkıbeleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Alevilik Araştırmaları Dergisi, 2015, sa. 10, ss. 8.

Duymaz, Ali, *Bingöl Efsaneleri (İnceleme-Metinler)*, Elazığ: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1989.

Ebrhard, Wolfram, *Çin Şimal Komşuları*, çev. Nimet Uluğtu, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996.

Ebu Dâvud, Fiten/ 1.

Eflaki, Ahmet, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1986.

Efsane Derlemeleri, İstanbul: Köy Öğretmenleri İle Haberleşme Ve Yardımlaşma Derneği Yayını, 1975.

Elçin, Şükrü, *Türkiye’de Halk Edebiyatı*, Ankara: Türk Dünyası El Kitabı, 1976.

Eliade, Mircea, *İmgeler ve Simgeler*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 1992.

Eliade, Mircea, *Kutsal Ve Dindışı*, çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Kitaplığı, 1991.

Eliade, Mircea, *Şamanizm*, çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitap Evi, 1999.

Elma, Ahmet ve Kaya, Erhan, *Lâdikli Âşık Ahmet Hüdayi (Hayatı, Menkıbeleri Ve Şiirleri)*, Konya: Desen Ofset, 2006.

- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1989.
- Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı'nda Dinî-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1989.
- Ergun, S. Nüzheti, *Bektâşi şairleri ve nefesleri*, İstanbul: Çolpan Yayınevi, 1944.
- Eröz, Mehmet, *Türkiye'de Alevilik Ve Bektâşilik*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Esin, Emel, *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2002.
- Es-Serrâc, Muhammed b. Ali, *Tuffahu'l- Ervâh ve Miftahu'l- İrbâh*, haz. Mehmet Saffet Sarıkaya, Nejdet Gürkan, Mehmet Necmettin Bardakçı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, 9. kitap, c. I, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Tanrı Yaratan Toprak Anadolu*, İstanbul: Deri Yayın Evi, 2007.
- Faruk, Ahmet, *Yüksek Lisans Tezi*, Afyonkarahisar, 2016.
- Fuzuli, Bayat, *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.
- Gezici, Nesrin, *Rabgûzî'nin Kısası'l-Enbiyâsı'nda Gelecektek Haber Vermekle İlgili Şamanizm İzleri*, İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi c 7, sa. 2, 2018, s. 1041.
- Giraud, Rene, *L'Empire des Turcs Celestes*, çev. İsmail Mangaltepe, Paris: 1960.
- Göde, Halil Altay, *Isparta Efsaneleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2010.
- Gölpınarlı, Abdalbaki, *Vilayetname Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1990
- Gömeç, Saadettin, *Eski Türk İnancı Üzerine Bir Özet*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, sa.33, c.21, 2003, ss. 79-104.
- Güngör, Harun, *Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiye Araştırma Enstitüsü, 2007, s. 5.
- Güzel, Abdurrahman, *Abdal Musa Velayetnamesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Güzel, Abdurrahman, *Kaygusuz Abdal menakıbnamesi'*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Harman, Ömer Faruk, "Kâhin" *DİA*, c. XXIV, İstanbul, 2001, ss.170-171.
- Harva, Uno, *Altay Panteoun*, çev. Ömer Suveren, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2014.

Hasan Kızıldağ, *Mevlevî Menkibelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, sa. 83, 2018.

İbn Battuta, E. *Abdullah Muhammed Et-Tanci. İbn Battuta Seyahatnamesi*, çev. Sait Aykut, İstanbul: 2004.

İnan, Abdülkadir, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm - Materyaller Ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.

İnan, Abdülkadir, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1976.

İnan, Abdülkadir, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm Materyaller Ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu 2006.

İnan, Abdülkadir, *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*, 3 baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

İnan, Abdülkadir, *Türklerde Su Kültü İle İlgili Gelenekler, Makaleler Ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1987.

Kafesoğlu, İbrahim, *Eski Türk Dini*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.

Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul: MEB Yayınları, 1972.

Kara, Ruhi, *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Erzincan Sosyal Dayanışma Vakfı Yayınları, 1993.

Karabulut, Zekeriya, *Anadolu Veli Kerametlerinde Ahmet Yesevi Tesiri*, c. III, Türkoloji, Ankara: Karadeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2016, s. 720.

Karadavut, Zekeriya, *Anadolu Türk Folklorunda Geyik*, yıl:19, sa. 76, 2007, s.110.

Karagöz, İsmail, Karaman, Fikret, Paçacı, İbrahim, Canbulat, Mehmet, Gelişgen, Ahmet, Ural, İbrahim, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.

Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ü Lügat 'it Türk Dizini*, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2003.

Kaya, Mevlut, *Uygarlıklarda Kutsal Geyik Motifi Ve Geyik Motifine Bağlı Yer Adları*, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, c. 6. sa. 11, ss. 6. t.y.

Kaygusuz, İsmail, *Anadolu Bilginleri*, İstanbul: Su Yayinevi, 2005.

Kemaloğlu, Ahmed Faruk, *Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) Menakıbnamesi ve Velâyet-Nâme-Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli'de mitoloji*, Afyonkarahisar: Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Kitab-ı Mukaddes, 1993, İstanbul: Kitab-I Mukaddes Şirketi.

Koç Aydın, Ayten, "Simya", *DİA*, c. XXXVII, Ankara: 2009, ss. 218-220.

Köksel, Behiye, *Dede Korkut Kitabı'nda Dini-Mitolojik Yardımcı Kahraman Motifi*, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012, s. 78.

Köprülü, Mehmet Fuat, “*İslam Sufi Tarikatlarına Türk-Moğol Şamanlığının Tesiri*”, çev. Yaşar Altan, c 18, Ankara: Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1972, s. 141-152.

Köprülü, Mehmet Fuat, *Anadolu'da Türk Dili Ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış*, İstanbul: YTM, I-II-III, 1933.

Köprülü, Mehmet Fuat, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara: 2. Baskı, 1972.
Köprülü, Orhan, *Makaleler*, haz. Bilgehan Atsız Gökdağ, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Köprülü, Orhan, *Makaleler*, haz. Bilgehan Atsız Gökdağ, Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Kur'an-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı.

Kurt, Savaş, Kurt, Beyza, *Türk Devlet Kültüründe Rüya*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, s. 242.

Melikoff, İrene, *Hacı Bektâş-ı Velî Efsaneden Gerçeğe*, çev. Turan Alptekin, 7. basım, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010.

Melikoff, İrene, *Uyur İdik Uyardılar-Alevîlik- Bektâşilik Araştırmaları*, çev. T. Alptekin, İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.

Mirzaoğlu-Sıvacı, F. Gülay, *Türkülerde Mitolojik Unsurlar*, Kiev'de gerçekleştirilen “35th International Ballad Conference” adlı bilimsel toplantıda sunulan “Some Mythological Elements in Turkish Folk Songs” adlı bildiri temelinde oluşturulmuştur. 2005, s. 36-37.

Mömin, Samire, *Şamanizm Ve Günümüzdeki Kalıntıları Uygur Toplumundaki Tabular Üzerine*, Ulak Bilge Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, s. 86.

Müslim, Eşribe/ 175.

Müslim, Fiten/ 1.

Müslim, *Sahih*, c.2, 1051

Müslüm, Fedail/ 16.

Noyan, Bedri, *Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan) Vilayetnamesi*, Ankara: Ayyıldız Yayınları, 1999.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevi Ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, 8. Baskı, İstanbul: Enderun Yayınları, 2010.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, 3 basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002:

Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevî Ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, 6 baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı-Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler(Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Sarı Saltık Popüler İslâm'ın Balkanlardaki Destani Öncüsü*, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011

ÖZGEÇMİŞ

İshak Coşkun 1993 yılında Bitlis'te doğdu. 2012 yılında başladığı Sakarya Üniversitesinde Tarih Bölümü'nü bitirerek 2016 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesinde Ortaçağ Tarihi anabilim dalında yüksek lisansa başladı.

